

TC
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN
SOSYALLEŞMESİNE ETKİSİ

Mehmet DAVARCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2008

TC
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN
SOSYALLEŞMESİNE ETKİSİ

Mehmet DAVARCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Doç Dr. Zeki Salih ZENGİN

(Danışman)

Üye

Prof. Dr. Kerim YAVUZ

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hamit DİKMEN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN SOSYALLEŞMESİNE ETKİSİ

Mehmet DAVARCI

Yüksek Lisans Tezi: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Zeki Salih ZENGİN

Haziran 2008, VIII + 114 Sayfa

Eğitim öğretime muhtaç bir varlık olarak dünyaya gelen insan, kendine özgü davranışları öğrenerek topluma uyumlu sosyal bir varlık haline gelir. İnsanların sosyalleşmesinde en önemli toplumsal kurumlar aile, okul, arkadaş çevresi, din ve kitle iletişim araçlarıdır. Kültür bir toplumun kimliğini ortaya koyar. Türk kültürünün dinî boyutunu temsil eden İslâm'ın temel kaynaklarındaki insanların toplumsal ilişkilerine dair mesajları da araştırmamızda ele alınmıştır. Toplumsal beklentiler ve bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda plânlı ve sistemli bir şekilde sosyalleşmenin gerçekleştirildiği kurumlar okullardır. Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri incelendiğinde öğrencilerin sosyalleşmesine verilen önem görülmektedir. Okullarımızda, öğrencilerin sosyalleşmesine yönelik olarak dinin ve ahlakın mesajlarının verildiği ders Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi'dir. Bu çalışmamızda ilköğretim 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi'nin öğrencilerin sosyalleşmesine olan etkisini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme, kimlik, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi.

ABSTRACT**THE EFFECT OF ‘RELIGION CULTURE AND MORAL VALUES’ LESSON
ON STUDENTS’ BEING SOCIAL****Mehmet DAVARCI****Master Degree Thesis, The Department Of The Philosophic And Religious Sciences****Supervisor: Doç. Dr. Zeki Salih ZENGİN****June 2008, VIII + 114 Pages**

A human born as a creature who needs education and instruction becomes a social and obedient person by learning the behaviour which is special to him. The most important institutions for people to be social are family, school, friends, religion and means of mass media. Culture shows the identity of a society. In our research, people’s messages for social relations which is found in the main sources of Islam, which represents religious part of Turkish culture, are studied. The institutions which make people being social in a planned and systematic way for social expectations individual needs are schools. When the general purpose and main principles of Turkish National Education are examined, the importance of students’ being social is seen. In our schools, the lesson which gives religious and moral messages for students’ being social is ‘Religion Culture and Moral Values’. In this study, we have tried to show the effect of the compulsory lesson ‘Religion Culture and Moral Values’ at 4, 5, 6, 7, 8 th classes on students’ being social.

Key Words: to be social, identity, Religion Culture and Moral Values.

ÖNSÖZ

İnsan, hayata gözlerini açtığı andan itibaren kendini diğer insanların ördüğü bir iletişim ve etkileşim ağının içerisinde bulur. Aynı dünyayı paylaştıklarının bilincinde olan insanların oluşturduğu bu sosyal sisteme toplum adını veriyoruz. İnsanlar bebeklik dönemlerinden itibaren, ilişki içerisinde oldukları ‘diğerleri’ tarafından eğitilirler. İnsanlar bu eğitim sayesinde hayatlarını kolaylaştırmışlar, tek başına hiçbir zaman ulaşamayacakları bilgi birikimine ve çeşitli imkânlarla erişmişlerdir.

İnsanların, doğuştan sahip oldukları yetenekler ile kendilerini geliştirerek topluma uyumlu bireyler haline gelmelerine sosyalleşme adını veriyoruz. Fakat birey körü körüne toplumu taklit etmez, ondan aldıklarını yorumlayıp muhakeme eder ve kendi karakterini oluşturur. Bireylerin topluma uyumunu, toplumsal görev ve sorumluluklarını tanımalarını, yani sosyalleşmelerini sağlayan toplumsal kurumların başında aile, okul, din, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları gelmektedir. Çalışmamızda bu toplumsal kurumların bireylerin sosyalleşmelerindeki rollerine de yer verdik. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin sosyalleşmelerine etkisini ortaya koymaya çalıştığımız araştırmamızda sosyalleştirici kurumlar arasında özellikle okul ve din bizim için önem arz etmektedir. İnsanların toplumun, devletin ve bilimsel verilerin ışığında planlı ve programlı bir şekilde sosyalleşmelerinin hedeflendiği kurumlar okullardır. Okullarımızdaki zorunlu derslerden olan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi’nin temel konularının, kültürün manevî boyutunun teşkilinde en önemli unsurlar olan din ve ahlâk olması itibarıyla, okullarımızın görevi olan sosyal mirasın gelecek nesillere aktarılmasında yeri doldurulamaz.

İlköğretimin ikinci kademesindeki öğrencilerin, psiko-sosyal gelişimleri açısından en önemli dönemi teşkil eden kimlik kazanma evresi içinde buldukları düşünüldüğünde, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilerin toplumsal beklentiler doğrultusunda hizmet etmenin yanı sıra, zihinlerinde beliren “Ben kimim? Nereden geldim ve nereye gidiyorum? Hayatın anlamı nedir?” gibi sorulara cevap vererek bu dönemi sorunsuz bir şekilde atlatmalarına yardımcı olur.

Biz bu çalışmamızda ilköğretim kurumlarının 4.,5.,6.,7. ve 8. sınıf programlarında zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda belirlenen müfredatlarıyla öğrencilerin sosyalleşmelerine katkısını ve bu yönüyle dersin gerekliliğini ve

vazgeçilmezliğini ortaya koyarak sürekli gündemi meşgul eden Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin meşruiyeti tartışmalarına ışık tutmaya çalıştık.

Araştırmamız süresince benden yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Zeki Salih Zengin'e, değerli fikirleriyle çalışmaya ışık tutan Prof. Dr. Kerim Yavuz'a ve Yrd. Doç. Dr. Hamit Dikmen'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet DAVARCI

Adana 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı ve Sınırlandırılması.....	1
1.2.Araştırmada Kullanılan Yöntemler.....	1

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALLEŞME VE KURAMLARI

2.1. Sosyalleşme	2
2.1.1. Sosyalleşmenin Tanımı.....	2
2.1.2. Sosyalleşmenin Biyolojik Temelleri.....	4
2.1.3. Sosyalleşme Kuramları.....	5
2.1.4. Sosyalleşme Süreci.....	7
2.1.5. Sosyalleşme Kurumları.....	9
2.5.1.1. Aile.....	9
2.5.1.2. Din.....	10
2.5.1.3. Okul.....	11
2.5.1.4. Arkadaş Grupları.....	12
2.5.1.5. Kitle İletişim Araçları.....	12
2.5.1.6. Çalışma Ortamı ve Komşuluk İlişkileri.....	13
2.2. Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı (E. Erikson).....	13
2.3. Sosyal Öğrenme Kuramı (A. Bandura).....	18
2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramının Temel Kavramları.....	19
2.3.2. Gözlem Yoluyla Öğrenme Süreçleri.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ İÇERİSİNDE SOSYALLEŞME İLE İLGİLİ
HUSUSLAR

3.1. Sosyalleşme ve Eğitim.....	23
3.1.1. Eğitimin Görevleri ve Sosyalleşme.....	24
3.1.2. Milli Eğitim Temel Kanunu ve Sosyalleşme.....	27
3.1.2.1. Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları.....	27
3.1.2.2. Türk Millî Eğitiminin Temel ilkeleri.....	28
3.2. İslam'ın Temel Kaynaklarında Sosyalleşme.....	31
3.2.1. Kur'an-ı Kerim'in Sosyalleşmeye yönelişi.....	32
3.2.1.1. İnsanların Toplumsal Vazifeleri.....	32
3.2.1.2. İnsanlar Arası İlişkiler Temelinde Yapılmaması Gerekenler.....	38
3.2.1.3. Görgü Kuralları.....	40
3.2.2. Hadislerde İnsanların Sosyalleşmesine Yönelik Mesajlar.....	41
3.2.2.1. İnsanların Toplumsal Vazifeleri.....	42
3.2.2.2. İnsanlar Arası İlişkiler Temelinde Yapılmaması Gerekenler.....	46
3.2.2.3. Görgü Kuralları.....	49
3.3. Din Eğitiminin Temel Hedefleri ve Sosyalleşme.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ
MÜFREDATI VE SOSYALLEŞME

4.1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Sosyalleşme.....	58
4.1.1. Öğretim Programlarının Temel İlkeleri ve Sosyalleşme.....	58
4.1.1.1. 28.12.2006 tarihli Öğretim Programının Temel İlkeleri ve Sosyalleşme.....	58
4.1.1.2. 19.09.2000 Tarihli Öğretim Programının Temel ilkeleri ve Sosyalleşme.....	64
4.1.2. Öğretim Programlarının Genel Amaçları ve Sosyalleşme.....	70
4.2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatlarının Sosyalleşmenin Gerçekleşme Alanlarına Katkısı.....	78
4.2.1. Toplumsal Değerleri Tanıma.....	78
4.2.2. Kültür Aktarımı ve Kültürel Uyum.....	88

4.2.3. Topluma Uyum Sağlama.....	95
4.2.4. Görev ve Sorumluluk Bilincinin Gelişmesi.....	106

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	110
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	114

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Eğitimin Genel Amaçları	25
Tablo 2: İlköğretim 4. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler.....	80
Tablo 3: İlköğretim 5. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler.....	81
Tablo 4: İlköğretim 6. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler.....	82
Tablo 5: İlköğretim 7. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler.....	83
Tablo 6: İlköğretim 8. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler	84
Tablo 7: İlköğretim 4. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar.....	91
Tablo 8: İlköğretim 5. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar.....	92
Tablo 9: İlköğretim 6. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar.....	92
Tablo 10: İlköğretim 7. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar.....	93
Tablo 11: İlköğretim 8. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar.....	93

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Sınırlandırılması

En ilkel toplumlardan günümüz dünyasına kadar hangi toplumda olursa olsun her bireyin geçirdiği bir süreç olan sosyalleşme, toplumun devamı için değişmez gerçeklerden biridir. Toplumlar yeni bireylerini çeşitli aşamalardan geçirerek kendinin bir üyesi haline getirir. Aile, sosyal çevre, din ve okul bireyleri şekillendiren başlıca unsurlardır. Burada okul devletin resmî politikası çerçevesinde bireyleri topluma faydalı, görev ve sorumluluklarının bilincinde insanlar olarak yetiştirmeyi amaçlar.

Türk Millî Eğitiminin amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda şekillenen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, öğrencilerin sosyalleşmesine birçok yönden katkı sağlamaktadır. Biz burada bu katkının hangi yönde ve ne şekilde olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamız sırasında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı değişmiştir. Çalışmamızda bu nedenle 19.09.2000 tarihinde kabul edilip, 2517 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanarak yürürlüğe giren önceki program ve 28.12.2006 tarihinde kabul edilip 2593 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanarak yürürlüğe giren yeni İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı esas alınmıştır. Çalışmamızda, ortaöğretim programı değerlendirilmemiş, ilköğretim basamağı ile sınırlandırılmıştır.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda öncelikle sosyalleşme süreci üzerinde durulmuştur. Ardından da dinin ve eğitimin sosyalleşmeyle ilişkisi ele alınarak Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatının sosyalleşmenin gerçekleşmesine katkısı belirlenmeye çalışılmıştır.

Okullarımızdaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin, öğrencilerin, toplumun değerlerini özümsemiş ve onun bir üyesi haline gelmiş bireyler olarak yetişmesine ya da kısaca öğrencilerin sosyalleşmesine ne gibi bir katkısının olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda kullandığımız yöntemlerin başında literatür taraması gelmektedir. Bunun yanında açıklama, yorumlama ve değerlendirme yöntemlerine de yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALLEŞME VE KURAMLARI

2.1. Sosyalleşme

2.1.1. Sosyalleşmenin Tanımı

Toplumsallaşma ya da sosyalizasyon kavramlarıyla ifade edilen sosyalleşme, sosyolojinin temel konularından biridir. Genel olarak sosyalleşme ve buna bağlı olarak sosyalleştirme, insanın kendine özgü davranışları öğrenerek topluma uyum sağlaması ve öğrendiği davranışları gelecek nesillere aktarmasıdır. Sosyalleşme ile ilgili değişik tanımlar yapılmıştır.

Enver Özkalp'e göre sosyalleşme, insanın kendine uygun insanca davranışları öğrenmesidir. Ayrıca sosyalleşmeyi bireysel ve toplumsal açıdan ayrı ayrı tanımlayan Özkalp'e göre sosyalleşme, bireysel açıdan, insanın hayvansal yönlerini bırakarak, insanî değerler kazanması ve kişiliğini bulması sürecidir. Toplumsal açıdan ise sosyalleşme, sosyal ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve kişilik gelişimidir.(Özkalp, 2005, 109- 110)

Bu tanımlarda sosyalleşme kavramı, insanın psikolojik ve sosyal gelişiminin tamamını kapsamı içine almaktadır. Sosyalleşmenin amacı da insanî değerler kazanmaktır. Onun sosyalleşmede daha çok kişilik gelişimi üzerinde durduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bireysel açıdan 'insanın kişiliğini bulması' şeklinde tanımladığı sosyalleşmeyi toplumsal açıdan tanımlarken, sosyalleşmenin iki unsurundan biri olarak 'kişilik gelişimi'ne değinmektedir.

Özkalp'e göre insanda içgüdüsel davranış çok azdır. Dolayısıyla insanın insan olması öğrenilmiş davranışlarla mümkün olabilmektedir. Bu davranışları öğrenme süreci de sosyalleşme olarak adlandırılmaktadır.

Mahmut Tezcan'a göre ise sosyalleşme, çocuğun eğitimi demektir. Ona göre, topluma hazırlanmak olarak da tanımlanabilecek olan bu süreç okuldan önce ailede başlamaktadır (Tezcan, 1997, 34). Tezcan'ın tanımında sosyalleşme daha dar bir kapsamda ele alınmakta ve sadece çocukluk dönemiyle sınırlandırılmaktadır. Sosyalleşmenin amacı da çocuğun topluma hazırlanmasıdır. Bu tanımlar ışığında onun, sosyalleşmeyi Özkalp'ten farklı olarak çocuğun topluma hazırlanması şeklinde tanımladığını görüyoruz. Oysa sosyalleşme, tüm hayatı kapsayan bir süreçtir ve

çocukluktan sonra sona ermez. Toplumun sürekli değiştiği göz önünde bulundurulduğunda, bireyin gençlik dönemine kadar sosyalleşme adına ne varsa öğrendiği kabul edilse bile, değişen toplumla birlikte yeni bilgilere ihtiyaç duyacağı ortadadır. Aksi halde birey, topluma uyum sağlayamamış ve sosyalleşememiş olur.

Barlas Tolon ise sosyalleşmeyi tanımlarken, “Bireyin mutlak anlamda biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp bu evren içinde yaşamayı başarması, belli bir kültürün maddi ve manevî öğelerini öğrenmesi ile olanak kazanır. İşte bu öğrenme sürecine sosyalleşme adı verilir” (Tolon, 1996, 347) demektedir. Bu tanımda da sosyalleşme kavramı insanın tüm hayatını kapsayan bir süreç olarak ele alınmaktadır. Tolon’a göre bu sürecin amacı da evrende yaşayabilmektir. Bu tanımda insanın biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp sosyal bir varlık haline gelmesi vurgulanmaktadır.

Hüseyin Öztürk’e göre sosyalleşme, insan yavrusunun insana özgü nitelik ve özellikleri elde etmesidir. İnsan, aslında insan olmaya yatkın ve elverişli bir gizil güç ile donanmış olarak doğmaktadır. Fakat insan sosyal çevrenin bir unsurudur. Bu konuda son sözü sosyal çevre söylemektedir. İnsan öncelikle içinde yaşadığı toplumun, sonra da başka toplumların etkisi altında kalır (Öztürk, 1993, 106).

Öztürk sosyalleşmeyi bütün hayatı kapsayan bir öğrenme süreci olarak görmektedir. Hatta insanın sosyalleşme için bir gizilgüç ile doğduğu vurgulanarak, bu süreç daha da geniş tutulmuştur. Sosyalleşmenin amacı da insan olmaktır. Öztürk’ün tanımında, sosyalleşme üzerinde belirleyici olan iki unsur olarak bireyin doğuştan getirdiği özellikler ve sosyal çevrenin önemi üzerinde durulmaktadır.

Giddens’e göre sosyalleşme, yardıma gereksinimi olan bebeğin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelmesidir (Giddens, 2000, 25).

Giddens tanımında sosyalleşme kültürel boyutuna dikkat çekmekte ve diğerlerinden farklı olarak sosyalleşmeyi bilgili bir kişi haline gelme şeklinde tanımlamaktadır.

Sosyalleşme ile ilgili tüm tanımlarda öğrenme sürecinden ve toplumun öğreticiliğinden söz edilmektedir. Yine tanımlarda insanın bu öğrenme sonucunda kendini geliştirdiği topluma uyumlu hale geldiği, ayrıca insanın, doğası gereği sosyal bir varlık olduğu da vurgulanmaktadır. Bir diğer vurgulanan unsur ise sosyalleşmenin mevcut nesilden yeni nesle, oradan da sonrakilere intikal ederek devam eden bir olgu olduğudur.

2.1.2. Sosyalleşmenin Biyolojik Temelleri

İnsanın, sosyalleşebilmesi için yeterli bir doğal yapıya sahip olması gerekir. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği öğrenebilme yeteneğidir. İnsan dünyaya geldiğinde, doğadaki diğer canlılardan daha zayıf ve daha güçsüz bir konumdadır. İnsan öğrenme yeteneği ile kendini geliştirip doğadaki diğer canlılara yetişmiş, hatta onlara hâkim olmuştur. Sosyalleşmenin de temelinde öğrenme vardır.

Enver Özkalp'e göre sosyalleşmenin biyolojik temelleri fiziksel yetersizlik ve bağımlılıktır.

a) Fiziksel Yetersizlik: Yeni doğmuş bir kedi ya da köpek yavrusunun kendi başına ayakları üzerinde durarak hayatını devam ettirdiğini görebiliriz. Diğer hayvanlar da aynı şekilde yeni doğduklarında kendi ayakları üzerinde durabilirler. İnsan yavrusu ise bu açıdan diğer canlılara nazaran daha zayıftır. Yaşayabilmek için yetişkin bireylerin yardımına ihtiyacı vardır. İnsan yavrusu kendini hızla geliştirmekte, önceleri birtakım sesler ve hareketlerle kendini ifade etmeye çalışırken bir süre sonra konuşmaya başlamaktadır. Gerçekten de insanın ilk yıllarında en hızlı gelişen organı beyndir.

İnsan hayata hazır bir halde dünyaya gelmediği için yolun en başında sosyal bir ortama ihtiyaç duyar. Hayatını devam ettirebilmek için anne ve babaya muhtaçtır. Bu da insanın sosyalleşmesinin başlamasını sağlar.

b) Bağımlılık: Çocuk ilk yıllarda fiziksel yetersizliği nedeniyle anne ve babasına bağımlıdır. Sonraki yıllarda bu bağımlılık azalır, ama hiçbir zaman sona ermez. İnsanın anne ve babasına olan bağımlılığı ileriki yıllarda arkadaşlarına, eşine ve çocuklarına doğru yön değiştirebilir. Bir yaşam boyu başkalarına gösterdiği sevgi nedeniyle insanoğlu diğer insanlara ihtiyaç duymuştur. Bu şekilde insanın, bakım, sevgi, onay ve kendini değerlendirme olmak üzere dört temel ihtiyacı vardır (Özkalp, 2005, 114).

Tezcan' a göre ise sosyalleşmenin biyolojik temelleri içgüdü, fiziksel bağımlılık, öğrenme kapasitesi ve dildir.

a) İçgüdü: Türler için biyolojik olarak saptanmış davranış modelidir. Bir insanın sahip olduğu bu içgüdüsel davranışın varlığı sosyalleşme açısından bir aşama kaydedildiğini gösterir. Fakat insanda içgüdüsel davranış yok denecek kadar azdır.

b) Fiziksel bağımlılık: Çocuk doğduğu andan itibaren belirli bir süre fiziksel olarak başkalarına bağımlı kalır. Sonraları ise ihtiyaçları doğrultusunda toplumsal becerileri öğrenir.

c) **Öğrenme kapasitesi:** Eğer çocuğun öğrenme kapasitesi yoksa ya da yetersizse onun başkalarına olan bağımlılığı verimsiz geçecek ve gerekli öğrenmeler sağlanamayacak, dolayısıyla sosyalleşme de gerçekleşmeyecektir.

d) **Dil:** Dil insanın öğrenme yeteneğiyle ilgilidir. Çünkü öğrenme bir iletişim işidir. İletişimin temeli ise dildir (Tezcan, 1997, 39-40).

Tezcan, sosyalleşmenin temeli olarak sıraladığı bu dört unsurdan 'içgüdü' nün fazla önemli olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü insanda içgüdüsel davranış oldukça sınırlıdır. Zaten, insanda içgüdüsel davranış sınırlı olduğu için sosyalleşme vardır. Şayet insan dünyaya diğer canlılarda olduğu gibi çok büyük oranda içgüdüleriyle donanmış bir halde gelseydi sosyalleşmesinin de anlamı kalmazdı. İnsan aslında sosyalleşme ile içgüdülerinin sınırlı olmasının doğurduğu eksikliği kapamaya çalışmaktadır. Bu da ancak eğitim ile mümkün olabilmektedir.

İnsanın sosyalleşmesinde en önemli unsurun öğrenme olduğu kanaatindeyiz; çünkü içgüdü, canlıların doğuştan getirdikleri davranış modelleridir. Oysa insan, doğduğunda doğadaki en zayıf canlıdır. İnsanın zayıflığını ortadan kaldıran ve onu doğadaki en üstün canlı haline getiren, aslında insanı insan yapan onun öğrenme yeteneğidir.

Ayrıca dil de sosyalleşme açısından çok önemlidir. Sosyalleşme bireyin tek başına yapabileceği bir şey değil; ancak bir etkileşimin sonucudur. Bu etkileşim, toplum ile bireyler arasındadır. Etkileşimin aracı da dildir. Dil sayesinde toplum, yeni nesilleri hayata hazırlamaktadır. Ayrıca dil, toplumun aynasıdır. Dilde, onu oluşturan toplumun hayata bakışını, inançlarını, değerlerini, ahlâkını ve diğer kültür değerlerini bulabiliriz. Dolayısıyla dili öğrenen birey o topluma dair değerlerle de tanışmış olur. Sosyalleşmenin, toplumsal değerlerin öğrenilmesi olduğu göz önüne getirildiğinde, dilin önemi daha çok ortaya çıkmaktadır. Bir toplumun kültürünü koruyabilmesi ve sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarabilmesi için her şeyden önce dilini koruması gerekmektedir. Yabancı etkilere maruz kalarak erozyona uğramış bir dili öğrenen bireylerin kendi toplumlarına yabancılaşmamasını beklemek aşırı iyimserliktir. Toplum bireylerinin sosyalleşmesi açısından dil son derece önemli bir yer işgal etmektedir.

2.1.3. Sosyalleşme Kuramları

Sosyalleşme, üzerine değişik tanım ve yorumlar yapılan, karmaşık bir kavram olduğundan birbirinden farklı kuramların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Sosyalleşme üzerine başlıca kuramlar olarak psikanalitik, kültürleştirme ve öğrenme kuramlarından söz edilebilir.

a) Psikanalitik Kuram: Freud ve Piaget tarafından öne sürülen bu kuram, sosyalleşme sürecinde çocuğu temel almaktadır. Freud toplumsallaşmada id, ego ve süper ego kavramlarını temel alır. Ona göre çocuk kalıtımsal olarak birçok özelliği doğuştan getirir. Çocuk doğumundan sonra, önce anne ve babasının daha sonra da diğer çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenir (Tezcan, 1997, 49).

Freud, insan davranışlarının biyolojik faktörlerle açıklandığı bir dönemde yaşamıştır. Nitekim Freud'un kişilik teorisinde de, en önemli rolü biyolojik faktörler oynamaktadır. Freud'un teorisine göre insanı etkileyen üç sistem; id, ego ve süper ego birbirinden bağımsız tek başına çalışamaz. İd, biyolojik arzu ve dürtüleri içerirken ego, akıl ve sağduyuyu temsil eder. Ego çevreyle etkileşim sonucunda ortaya çıkar. Süper ego ise çocukluk döneminde, büyüklerle etkileşim sonucunda gelişir ve toplumsal yasakları içerir(Bozkurt, 2006, 116).

b)Kültürleştirme Kuramı: Bu kuramı özellikle antropologlar geliştirmişlerdir. Kültürleştirme kuramına göre birey, içinde bulunduğu kültürü öğrenir ve davranışlarına bu kültürü yansıtır. Kalıtımsal etmenlere ağırlık verilmekle birlikte öğrenme de dikkate alınmıştır. Kroeber, Malinowski ve Edward Sapir gibi antropologlar, toplumsallaşma sürecinde toplum kültürünün bireye, bireyin kalıtımsal kişilik oluşumunun da etkisi ile aktarıldığı görüşünü savunmuşlardır(Tezcan, 1997, 50).

c) Öğrenme Kuramı: Watson tarafından geliştirilen bu kurama göre, bireyin toplumdaki kültürü öğrenme yoluyla edindiği, bunu davranışlarına yansıttığı ve kendinden sonraki nesilleri de bu yolla etkilediği görüşü benimsenmiştir.

Öğrenme kuramına göre bireyin sergilediği davranışlar, çoğunlukla onun çevreden edindiği koşullandırmanın etkisiyle ortaya çıkan öğrenmelere dayanmaktadır. Bu kuram hayvanlar, çocuklar ya da yetişkinler üzerinde yapılan basit araştırmalara dayanmaktadır. Bu nedenle önyargıları, hırs duygusunu ve karmaşık güdülerin çatışmalarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Tezcan, 1997, 50).

Bu kuramlardan psikanalitik kuram, sosyalleşmeyi daha ziyade kalıtımsal temellere dayandırırken, kültürleştirme kuramı tam tersine dışsal etkilere dayandırmaktadır. Öğrenme kuramı da sosyalleşmeyi çok basit bir şekilde ele almaktadır.

Kültürleştirme kuramının diğer kuramlara nazaran sosyalleşme sürecini daha iyi ifade ettiği kanısındayız; çünkü bu kuramda kalıtım inkâr edilmemekle birlikte,

sosyalleşmenin özünde, toplumun tarihî süreç içinde oluşturduğu değerler bütünü olan kültür yatmaktadır. Kültür ise bireyin değil, toplumun kalıtsal özelliklerini oluşturur. Tıpkı bireydeki genetik özelliklerin gelecek nesillere aktarılması gibi toplumdaki kültürel özellikler de sosyalleşme yoluyla gelecek nesillere aktarılır.

2.1.4. Sosyalleşme Süreci

Sosyalleşme, değerlerin nesilden nesile aktarıldığı bir süreçtir. Bireyin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesi için bazı işlevlerin birlikte meydana getirilmesi gerekmektedir. Bunlar bilgi, tekrar, başkalarının tepkileri ve sosyal destek olarak sıralanabilir (Özkalp, 2005, 115).

a) Bilgi: Sosyalleşme bir bakıma, bireylerin toplumdaki rollerini öğrenmesi sürecidir. Roller başarılı bir şekilde öğrenildiği takdirde, hem toplum hem de birey daha mutlu olacağı gibi, bireyin sosyalleşmesi de daha sağlıklı biçimde gerçekleşmiş olacaktır. Anne nasıl daha iyi bir anne olunacağını, baba nasıl daha iyi bir baba olunacağını öğrenmeye çalışırken, dünyaya gelen birey de nasıl gerçek anlamda insan olunacağını öğrenir. Sonuç olarak bilgi, sosyalleşmenin temel işlevlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

b) Tekrar ve taklit: Bireyler toplumda doğru ve yanlış davranışları çoğu zaman deneme-yanılma yoluyla tekrar ederek öğrenirler. Çocuklar da oyunlar yoluyla toplumsal rollerini öğrenirler. Kız çocukları evcilik oyunuyla annelik rolüne hazırlanırken, erkek çocukları kendi karakterlerine daha uygun olan gücü ön plâna çıkaran oyunları oynarlar. Bu şekilde erkekler de ailesinin lideri olan ve ailesini koruyan baba rolüne hazırlanırlar. Çocuklar bu oyunları sürekli tekrar ederek rollerini pekiştirirler.

Sosyalleşme süreçlerinden biri de taklittir. Çocuklar beğendikleri, etkilendikleri insanları model alarak onlar gibi giyinmeye, onlar gibi konuşmaya ve onlar gibi davranmaya çalışırlar. Özellikle kız çocukları annelerini, erkek çocukları ise babalarını taklit ederek onlar gibi olmaya çalışırlar. Ebeveynlerinin dışında çocuklar, ağabeylerini ya da ablalarını, diğer akrabalarını, öğretmenlerini, ünlü kişileri ya da tanıdıkları diğer insanları da taklit edebilirler. Çocuklar bu yolla toplumsal rolleri öğrenirler. Sosyalleşmede model alınan kişi de aslında çok önemlidir; zira taklit edilen kişi olumlu davranışlar sergiliyorsa çocuk da olumlu davranışlar gösterecektir. Olumsuz davranışlar gösteren biri örnek alındığında ise çocuğun davranışları bundan olumsuz olarak

etkilenecektir. Bu nedenle ebeveynlerin, çocukları yanında kavga etmek, sigara içmek, yalan söylemek gibi olumsuz davranışlardan uzak durmaları gerekir.

c) Başkalarının Tepkileri: Toplumun, bireylerini eğitmede kullandığı araçlarının başında olumlu ve olumsuz tepkiler gelmektedir. Bireyler toplumun tepkilerini çok önemserler; çünkü her insan takdir edilmek istemektedir. Birey toplumca olumlu görülen bir davranış gösterirse beğenilir ve takdir edilir. Toplumun oluşturan insanlar bireye beğenisini çeşitli davranışlarla gösterir. Eğer birey toplumca kabul edilmeyen bir davranış gösterirse, toplum da o bireye olumsuz tepkiler gösterir. O kişiyi kınayarak, onunla ilişkileri azaltarak ya da keserek, onu dışlayarak tepkilerini ortaya koyarlar. Birey ise davranışını genellikle toplumun beğenisi doğrultusunda değiştirir.

Mahalle baskısı bu konu için iyi bir örnektir. Bir mahallede davranışları uygun görülmeyen kişiler bir süre sonra o bölgenin davranış kalıplarını benimsemedikleri takdirde huzursuz olurlar ve oradan ayrılmak zorunda kalabilir.

Halk arasında söylenen ‘İnsanların yüzüne nasıl bakarım?’, ‘El ne der?’, ‘İnsanların diline düşersin’, ‘Pabucu dama atıldı’ gibi deyimler, toplumun tepkilerinin insanlar üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır.

Toplumun bireylere göstereceği tepkiler, o toplumun kültürel yapısına bağlı olarak değişebilir. Hırsızlık yapmak tüm toplumlarda olumsuz tepkilere neden olur; fakat iki sevgilinin el ele dolaşırken görülmeleri bazı toplumlarda olumsuz tepkiler doğururken bazı toplumlarda olumlu ya da olumsuz bir tepkiye neden olmaz. İnsanlara yardımda bulunmak, dürüst olmak, çalışkan olmak gibi tutumlarsa genellikle toplumda olumlu tepkilerle pekiştirilir.

Toplumun tepkileri her zaman ve her yerde aynı yönde olmayabilir. Toplum genel olarak hırsızlığı kınayıp insanlara yardım etmeyi önerirken, sahtekârlık yaparak zengin olan insanların lüks yaşamı, insanlara yardım eden kişinin ‘enayi’ olarak nitelendirildiği de vuku bulabilmektedir.

d) Sosyal Destek: Sosyal destek kişinin ailesi, akrabası ve arkadaşlarının oluşturduğu topluluğun yönlendirme ve teşvikidir. Kişinin toplumsal rolleri benimsemesinde sosyal destek çok önemlidir.

Bir çocuk çok iyi futbol oynuyorsa ve çevresi de onu bu konuda destekliyorsa, çocuk bu alanda ilerleyecek ve futbolcu rolünü benimseyecektir. Eğer ailesi bu konuda onu desteklemiyorsa büyük olasılıkla çocuk futboldan vazgeçecek ve kendine farklı roller arayacaktır. Bir ülkede bilimin gelişmesi, bilim adamlarının çoğalması isteniyorsa öncelikle toplumsal altyapının buna hazırlanması gerekmektedir. Yetişen bireyler bu

yönde çalıştıklarında toplum ve devletten destek görürlerse çalışmalarına devam ederler ve başarılı da olurlar.

Ailesi ve arkadaşlarıyla bağları güçlü olan biri eşinden ayrıldığında, işsiz kaldığında ya da başka bir yere taşınmak zorunda kaldığında, çevresinin desteğiyle yeni rolüne daha kolay alışacaktır. Oysa ailesi ve arkadaşlarıyla bağları daha zayıf olan biri başka bir ifadeyle sosyal desteği yetersiz olan biri aynı duruma düştüğünde daha fazla üzülecek ve yeni duruma alışması daha zor olacaktır.

2.1.5. Sosyalleşme Kurumları

Toplumsallaşma, çok geniş bir çevrede, çok sayıda ve birbirinden farklı insanlarla temas edilerek kazanılır. Anne-baba, arkadaşlar, öğretmenler, televizyonda izlediğimiz programlar, kitaplarını okuduğumuz ama yüzünü bile görmediğimiz yazarlar, bunların hepsi sosyalleşme sürecinin birer parçasıdır.

Toplumsallaşma kurumları, toplumun sahip olduğu kültürü bireylere aktaran sosyal yapılardır. Bunların en önemlileri aile, okul, din, arkadaş grupları, kitle iletişim araçları, çalışma ortamı ve komşuluk ilişkileridir.

2.5.1.1. Aile

Aile yüz yüze etkileşimin olduğu, çocuğun toplumsallaşmasında ilk ve en önemli kurumdur. Çocuk konuşmayı duygusal paylaşımı ve toplumsal dünyayı ilk defa aile içinde öğrenmeye başlar. Çocuklar benzer şekilde öğrenirler; ancak öğrendikleri şeyler aileden aileye değişir. Çünkü aileler, gelecekte çocuklarından değişik beklentiler içinde oldukları için birbirinden farklı değerleri öğretirler (Bozkurt, 2006, 125).

İnsan yavrusunun dünyaya geldiğinde karşı karşıya geldiği ilk toplumsal grup onun ailesidir. Aile yeni bireyin en başından itibaren bakımını üstlenir. Onun tüm ihtiyaçları aile tarafından karşılanır. İnsanın sosyalleşmesinde en önemli unsurlardan biri olan dil de ailede öğrenilir.

Genel olarak sosyalleştirici ajan, bütünü ile toplumdur. İnsanın sosyal ilişkilerde temasa geçtiği her kişi, bir bakıma sosyalleştiricidir. Fakat toplum içinde çok sayıdaki *ilk gruplardır ki*, sosyalleştirme görevini özellikle yapmaktadırlar. Aile en başta gelen sosyalleştirici ajandır (Dönmezer, 1999, 130).

Anne ve babanın çocuk üzerinde çok önemli bir etkinliği vardır. Ebeveyn ile çocuk arasında kurulan bağ, kültürün aktarılmasında kolaylık sağlar. Çocuğu gözünde anne ve babası çok değerli, çok güçlü ve yanılmayan kişilerdir. Böyle olunca çocuklar

anne ve babanın kültürünü tereddüt etmeden alırlar. Anne ve babalar çocuğun davranışlarını pekiştirme ve cezalandırma yoluyla da çocuğun kişilik gelişimine yardımcı olurlar.

Anne ve babanın karakteri de çocukların gelecekteki kişiliğini etkiler. Bunun sonucu olarak genellikle insanların dünya görüşleri, siyasî tercihleri ve ahlâkî özellikleri anne ve babalarına benzer. Küçük yaştaki çocuk üzerinde ailenin etkisi daha fazla iken, çocuk büyüdükçe bu etki azalır.

Aile yapı olarak zamanla değişmeye uğramış olmasına rağmen toplum hayatında vazgeçilemeyen, alternatifi olmayan bir sosyal müessesedir (Erkal, 1995, 94).

2.5.1.2. Din

Dünyanın hemen her toplumunda din, toplumsallaşmada önemli bir yere sahiptir. Özellikle doğru-yanlış, iyi-kötü kavramlarının öğrenilmesinde, insanlar arası ilişkilerde, ahlak eğitiminde din çok önemlidir. İnsanlar düzenli bir dinî eğitim almasalar bile, ailelerinde toplumun sahip olduğu dinin temel kalıplarını alırlar ve bunu yaşamlarında uygularlar. Ayrıca kişilik oluşumunda, bireyin kendini tanımlamasında din önemli yer tutar. Ayrıca toplumda nasıl giyinileceği, nasıl konuşulacağı, nelerin yapılmasının doğru, nelerin yanlış olduğu da çoğunlukla din kurumu tarafından öğretilir. Dinler aynı zamanda neyin doğru, neyin yanlış, nelerin uygun veya uygunsuz olduğunu açıklayan temel kültürel değerleri de belirler. Değerleri olmayan bir toplum, en güçlü toplumsal kontrol aracını yitirmiş demektir. Değerlerin genel işlevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Değerler kişilerin ve birlikteliklerin yargılanmasında hazır araç olarak kullanılırlar. Bireyin çevresindekilerin gözünde “nerede olduğunu” bilmesine yardım ederler.

2. Değerler kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesnelere üzerinde odaklaştırırlar. Çok değerli bir nesne her zaman birey veya grup için “en iyi” olmayabilir. Fakat o nesnenin toplumsal olarak değerli görülmesinin o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.

3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından işaret edilirler. Toplumsal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini, “en iyi” hangi yolla gösterebileceklerini kavrayabilirler.

4. Değerler, kişilerin toplumsal rollerini seçmelerinde ve gerçekleştirmelerinde rehberlik ederler, ilgi yaratır, cesaret verirler. Böylelikle kişiler de çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin birtakım değerli hedefler doğrultusunda, işlemekte olduğunu kavramış olurlar.

5. Değerler toplumsal kontrol araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, “doğru” şeyleri yapmaya yüreklendirirler. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder, toplumsal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar.

6. Değerler dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. İnsanlar benzer değerleri güden insanlara yaklaşırlar. Ortak değer toplumsal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Fichter, 1996, 150-151).

Din kurumunun oldukça önemli bir işlevi de, ahlâkî değerlerin herkesçe kabul edilmesine önder olmak ve yayılmasını sağlamaktır. Değer çatışması, insanların benimsediği ve benimsemediği konular arasındaki çatışmadır. Bir birey için mükemmel olan bir başkası için kötü veya olumsuz olabilir. Böyle değerler üzerinde asgarî bir anlaşma bulunmadıkça grup yaşamı olanaksızlaşır (Özkalp, 2005, 232).

Din bireylerin birtakım psikolojik gereksinimlerini de gidermektedir. Örneğin dinî kurumlar yaşlı kimselere arkadaş, dost edinme olanağı sağlamakta aynı zamanda onların ölüm korkusunu, yalnızlık gibi yaşlılık dönemi sorunlarını karşılamaya ve çözmeye çalışmaktadır (Özkalp, 2005, 232).

2.5.1.3. Okul

Daha resmî ve örgütlü bir sosyalleşme kurumu da okuldur. Okul öğrencilerin belli bir plân ve program çerçevesinde eğitilerek sosyalleşmesini sağlar. Okul çocukların sosyal dünyasını genişletir. Okulda çocuk, farklı sosyo-ekonomik çevreden gelen kişilerle aynı ortamı paylaşır. Çocuk okulda cinsiyetler arası, diğer çocuklarla ve öğretmenleriyle ilişkiyi öğrenir (Bahar, 2005, 85).

Çocuk okulda zamanı kullanmayı, kurallara uymayı ve otoriteye saygı duymayı öğrenir. Eğitim-öğretim sırasında öğretmen çocuğun gözünde çok önemli bir kişilik halini alır. Özellikle ilköğretim 1. kademedeki çocuğun sürekli birlikte olduğu sınıf öğretmeni çok önemlidir. Bu dönemde genellikle, çocuk için anne ve babasından sonra öğretmeni gelir. Onun gözünde öğretmen her şeyi bilen, yaptığı her şey doğru olan üstün bir insandır. Sınıf öğretmeni olan bir arkadaşım, bir öğrencisinin kendisini yemek yerken görüp, yanındaki arkadaşına dönerek şaşkınlıkla ‘Aaa! Öğretmen yemek yiyor.’

dediğini anlatmıştı. Bu olayda öğrencinin öğretmenini ne kadar üstün gördüğü ortaya çıkıyor.

Çocuk okulda sorumluluk almayı, zorluklarla baş etmeyi, ayrıca oyunlar sayesinde çeşitli toplumsal rolleri öğrenir.

2.5.1.4. Arkadaş Grupları

Bireyin sosyalleşmesinde önemli rol oynayan toplumsal kurumlardan biri de arkadaş gruplarıdır. Aile bireyleri çocuğun gözünde üstün kişiler iken arkadaş grupları kendisiyle aynı seviyededir. Ailelerin değer yargılarıyla arkadaş gruplarının değer yargıları genellikle farklıdır. Bu nedenle aileler genelde çocuklarının arkadaşlarının ailelerini merak ederler ve onaylamadıkları arkadaşlıklar söz konusuysa endişelenirler.

Bireyler özellikle çocukluk ve gençlik dönemlerinde aileleriyle konuşamadıkları karşı cinsle ilişkiler, beğeniler ve ilgiler gibi birçok şeyi arkadaşlarıyla konuşurlar. Ayrıca arkadaş grupları boş vakitlerin geçirileceği, oyunların oynanacağı, hoş sohbetlerin edileceği bir ortamdır.

Çocuk eğer iyi bir arkadaş ortamının bir parçası haline gelebilirse ve sevilen bir kişi olursa onun sosyalleşmesi de olumlu yönde olur. Çocuk eğer kendini arkadaşlarına kabul ettiremezse ve dışlanırsa, olumsuz rolleri edinmeye yönelebilir ve bu durum onun sosyalleşmesinde önemli sorunlar ortaya çıkarabilir.

Çocuklar arkadaş gruplarını, benzer ilgi, değer ve gelir gibi faktörlere göre seçerler. Dışlanmamak içinde, büyük ölçüde arkadaş grubunun kurallarına uyum gösterme çabası içinde olurlar (Bozkurt, 2006, 125).

2.5.1.5. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları içerikleri ve örgütleniş biçimleriyle çeşitlilik gösterir ve toplum üzerinde etkili olabilecek geniş bir alandaki faaliyetleri kapsarlar (Alemdar-Kaya, 1983, 45). Modern toplumlarda kitle iletişim araçları yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Özellikle gazeteler, radyo, televizyon ve internet bunların başında gelir. Kitle iletişim teknolojisinin gelişmesiyle artık bilgiye daha kolay ulaşabilmek ve dünyanın her yerindeki insanlarla kolaylıkla iletişim kurabilmek çok daha kolay hale gelmiştir. Bu da elbette birbirimizden daha kolay etkilenmemizi sağlamaktadır.

Kitle iletişim araçları arasında etkileyicilik düzeyi en fazla olan araç televizyondur. Televizyonda yer alan programlar, haberler ve reklamlar bizlere nasıl düşüneceğimiz, nasıl giyineceğimiz ve nasıl eğleneceğimiz gibi birçok konuda mesajlar

verir. Televizyonun bu etkileme gücü, olumlu yönde olabileceği gibi olumsuz yönde de olabilir. Kitle iletişim araçları sayesinde olaylara farklı açılardan bakabiliriz. Bunun yanında kendi kültürümüzü ve diğer kültürleri de rahatlıkla öğrenebiliriz. Bunları kitle iletişim araçlarının olumlu yönde etkilemesine örnek olarak verebiliriz.

Televizyonda yer alan birçok program da insanları şiddete yönelttiği ya da toplumun ahlak yapısına aykırı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu da televizyonun olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerinin de olduğunu gösteriyor.

20. yy.da yaygınlaşan ve hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen kitle iletişim araçları, bireylerin sosyalleşmesinde de son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte şunu da belirtmekte yarar vardır ki birey, toplumun kendisine verdiği her şeyi olduğu gibi alan ve istisnasız toplumun istediği şekilde yetişen bir yapıya sahip değildir. Toplumsallaşmanın etkililiği, yani bireylerin kültürü özümleyerek onun reçetelerine uygun davranmaları olasılığı çeşitli nedenlerden dolayı sınırlıdır. Bu sınırlılıkların nedenleri, bireysel farklılıklar ne toplumsallaşma sürecinin kendi içindeki esneklik ve aksamalarıdır (Tan, 1981, 42).

2.5.1.6. Çalışma Ortamı ve Komşuluk İlişkileri

İşyeri, öğrenim döneminden sonra bireylerin kendini içinde bulduğu sosyal bir ortamdır. Her işyerinin kendine özgü bir örgütlenmesi ve hiyerarşisi vardır. Çalışma ortamındaki ilişkiler aile, okul ya da arkadaş gruplarındaki ilişkilere benzemez. İşyerinde başarılı olmak, iş hayatının kurallarını bilmek ve bunlara uymaya bağlıdır. Bu kurallar bizim sosyalleşmemizde çok önemli bir katkıya sahiptir.

Geleneksel toplumlarda komşuluk ilişkileri önemli bir yer tutarken modern toplumlarda önemini yitirmemekle birlikte zayıfladığı söylenebilir. Bireyler sosyalleşirken aynı ortamı paylaştıkları insanlarla iyi bir ilişki içinde olmaya özen gösterirler.

2.2. Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı (E. Erikson)

Eric Erikson tarafından oluşturulan bu kuram, insan gelişimini 8 evrede ele almaktadır. Freud'un öğrencisi olmasına rağmen Erikson, onun tersine insan gelişiminin sadece biyolojik bir süreç olmadığını, sosyal bir varlık olan insanın çevresiyle etkileşim içinde gelişimini sürdürdüğünü; ayrıca insanın geçmişteki hatalarını telafi edebileceğini savunmaktadır. Erikson'un kuramı, Freud'ununki aksine, insan yaşamının tamamını kapsamaktadır.

Erikson insan gelişimini ele aldığı 8 evrede bireyin başa çıkması gereken sorunları olduğunu belirterek, bireyin bu sorunlarla mücadelede başarılı olduğu takdirde, o döneme özgü gelişim görevini de yerine getirmiş olacağını savunmaktadır (Yeşilyaprak, 2002, 120).

Erikson'un kuramının her bir basamağı iki zıt nitelikten oluşmaktadır. Eğer birey olumlu yaşantılardan geçmiş ise olumlu niteliği, olumsuz yaşantılardan geçmiş ise olumsuz niteliği kazanır (Yapıcı-Yapıcı, 2005, 44).

Kuramın önemli bir yönü de, bireylerin her dönemde, etkilendiği sosyal çevrenin, onun temel kişilik özelliklerini nasıl ve neden biçimlendirdiğine ilişkin genel yorumlar getirmesidir. Bunun için de her dönemde ilgili sosyal çevrenin sorumluluğunun bilincinde olmasının, bireyin gelişimini olumlu yönde etkilemesi beklenir (Yapıcı-Yapıcı, 2005, 44).

a) Temel Güvene Karşı Güvensizlik: 0-1 yaş arası kapsayan bu dönem, Freud'un oral dönemine denk düşer. Bu dönemde birey kontrol edemediği bir dünyanın küçük bir parçasıdır. Bu evrede ebeveynin ve varsa bakıcının tavırları çok önemlidir. Bebek eğer karnı acıktığında emziriliyor, altı kirlendiğinde temizleniyor, uykusu geldiğinde uyutuluyorsa kendini güvende hisseder ve temel güven duygusu oluşur. Aksi halde onun yerini güvensizlik duygusu alır.

Yine bu dönemde bebek bakımının bebek merkezli olması gereklidir. Böyle olduğunda bebek kendini güvende hisseder. Oysa ebeveyn merkezli bir bakım söz konusuysa, yani ebeveyn bebeğin değil de kendi istekleri doğrultusunda onun ihtiyaçlarını karşılıyorsa bu durumda güvensizlik duygusu gelişir.

Uyku derinliği, beslenme kolaylığı ve bağırsaklarının gevşekliği bebeğin temel güven duygusunun geliştiğinin göstergesidir. Bebek kolayca beslenebiliyorsa, derin uyku uyuyabiliyorsa ve bağırsakları iyi çalışıyorsa temel güven duygusu gelişmektedir. Bebeğin, temel güven duygusuna sahip olduğunun bir diğer göstergesi de annesinin yanından ayrılmasına izin vermesidir. Bebek eğer annesinin yanından ayrılmasına izin veriyorsa temel güven duygusu oluşmaktadır. Ama annesi yanından ayrıldığında huzursuz oluyor, ağlıyorsa annesinin geri döneceğine inanmıyor, onsuz kendini güvende hissetmiyor demektir.

Erikson, dinî duygudan gelen iç huzurun bebeğin temel güven duygusu edinmesi açısından önemli olduğunu vurgular. Annenin huzurlu olması bebeğe güven verir (Bacanlı, 2000, 72).

b) Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç: 1-3 yaş arası kapsayan bu dönem, Freud'un anal dönemine denk düşer. Bu dönemde bebek yerinden hareket etmeye ve yürümeye başlar. Bebeğin 18. ayda kalınbağırsak kasları, 2 yaşında da idrar denetimini sağlayan kaslar yeterli olgunluğa ulaşır. Bebek kısa sürede dışkısını ve idrarını tutup bırakabileceğini öğrenir.

Bu dönemde birey kendi başına bir şeyler yapmak istemektedir. Ayrıca, kendine yapılacak olan müdahaleler hoşuna gitmez. Bu dönem tuvalet eğitiminin önemli olduğu bir dönemdir. Bu eğitim sırasında bebek azarlanır ya da cezalandırılırsa bu özerklik girişiminden utanç duyar. Önceki dönemde edindiği güven duygusundan kuşku duymaya başlar. Ebeveyn bu dönemde sabırlı ve hoşgörülü bir tavır sergilerse bebekte özerklik duygusu gelişir.

Bu dönem ayrıca bebeğin inatçılık dönemidir. Bebek sevdiği şeyi inatla tutar ve onu savunur, sevmediğini de inatla atar. Bu da bireyin kendi başına karar verme arzusunun bir göstergesidir.

c) Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu: 3-6 yaş arası dönemdir. Freud'un fallik dönemine denk düşer. Bu dönemde bireyin dil ve motor becerilerinin gelişimi çok hızlıdır. Bireyde bitmek tükenmek bilmeyen bir merak duygusu vardır. Bu nedenle, karşılaştığı her şeye dokunmak, onu parçalayıp ne olduğunu öğrenmek ister.

Bir şeyleri yapabilmek, becerebilmek bireye büyük haz verir. Örneğin yardım almadan televizyonu açıp kapamak, yemek yiyebilmek, merdivenleri çıkabilmek gibi. Bu evrede çocuğun rahatlıkla koşup oynamasına, yeteneklerini tanımasına izin verilmelidir. Böyle yapıldığında çocuğun girişimciliği desteklenmiş olur.

Çocuk eğer girişimlerinden ötürü suçlanır, azarlanır ya da cezalandırılırsa çocukta suçluluk duygusu uyanır. Örneğin çocuk televizyonu açmak istediğinde, bozar düşüncesiyle ona bağırılır ya da merdiveni tek başına çıkmak istediğinde düşer korkusuyla şiddetli bir şekilde engellenirse çocuk kendini suçlu hisseder. Bu davranışlar sürekli hale geldiğindeyse çocuk artık sorumluluk almaktan kaçır ve ileriki yaşantısını da bu tutumu etkiler.

Bu dönemde anne babalar çocuğun merak duygusunu anlayışla karşılayıp ona doyurucu bilgiler verilmeye çalışılmalıdır.

d) Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu: 6- 12 yaş arası dönemdir. Freud'un latent dönemine denk düşer. İlkokul çağını içine alan bu evrede çocuğun gelişiminde ebeveynlerin yanı sıra öğretmenlerin de önemli bir etkisi vardır. Çocuk girdiği bu sosyal

ortamda takdir edilmek ister. Onun için de dikkat çekmeye başarılı bir öğrenci olmaya çalışır. Çocuk bir şeyleri başardıkça çevresi tarafından onaylanır. Bu da bireye haz verir.

Okul dönemindeki çocuk kendini akranlarıyla kıyaslayarak başarılı olup olmadığını anlamaya çalışır. Ayrıca ebeveynleri ve öğretmenleri de, her ne kadar doğru olmasa da, onu diğerleriyle karşılaştırır.

Çocukta işi planlama, işbirliği yapma ve başarılı olma özel bir öneme sahiptir. Başarma çalışkanlık duygusunu getirir. Çocuğun kendine ve yeteneklerine karşı olumlu bir tutum geliştirmesine yardım eder. Gelecekteki başarılarının temelini oluşturan akademik özgüven gelişir (Senemoğlu, 1998, 83).

Bu dönemde çocuktan başaramayacağı şeyler beklenmemelidir. Zira bu durum çocuğun, beklentiler altında ezilmesine yol açacaktır. Ayrıca çocuğun sürekli olarak başarısızlığını vurgulamak da onun aşağılık duygusuna kapılmasına neden olacaktır. Ebeveyn ve öğretmenler çocuğun başarısız olduğu noktaları değil, başarılı olduğu noktaları vurgulayarak çocuğu güdülemeli ve herkesin başarılı olacağı bir alanın olduğunu unutmamaları gerekmektedir.

e) *Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası:* 12-18 yaş arasına tekabül eden bu evre Freud'un genital dönemine denk düşer. Bu dönem bireyin "Ben kimim ?", "Nereden geldim ve nereye gidiyorum ?" gibi sorulara yanıt aradığı dönemdir. Birey daha önceki gelişim evrelerinde öğrendiklerini de sentezleyerek cevap bulmaya çalışır.

Bu yaşlarda toplum tarafından onaylanmak, bir "kişi" olarak kabul edilmek önemlidir. Zira bu dönemde bireyde biyolojik ve bilişsel değişimler olmakta çevredekilerin bireye bakışı değişmektedir. Birey artık bir çocuk olarak görülmediğinin farkındadır. Çevredekiler de bunu " Kocaman adam oldun! Böyle yapılırmı ?", " Bu çocukça şeyler sana yakışmıyor", " Büyüdün artık böyle yapma" gibi sözlerle sürekli vurgularlar. Çocuk değildir ama kimdir? Birey dışarıdan nasıl görünmek istiyorsa "O" olmaya çalışacaktır.

Bu dönemde birey inandığı ülkü uğruna her şeyi yapabileceğini, lider olarak gördüğü kişiye ya da topluma güvenilir bir insan olduğunu kanıtlamaya çalışır. Dışarıdan yanlış ya da tutarsız olarak görülebilecek şeyler ergen için son derece normal olabilir.

Erikson'a göre gelişimin en önemli evresi bu dönemdir. Bu dönemi başarıyla atlatanlar kimlik duygusu kazanırken, başarıyla atlatamayanlar kimlik karmaşasına düşerler.

Bu dönem bireyin aileden bağımsızlığı kazandığı ve “kendi” olduğu dönemdir. Artık kendi beğenileri, kendi fikirleri ve kendi idealleri vardır. Birey artık kendi çizdiği yolun yolcusudur. Bu nedenle birçok kişi ailesiyle sorunlar yaşayabilir.

Marcia, kimlik kazanma çabaları içindeki bireyin durumunu gruplara ayırmıştır:

Başarılı kimlik statüsüne sahip kişiler kimlik bunalımı geçirmiş ve bir karara varmış kişilerdir. Bunlar genellikle aileleriyle ve çevreleriyle çatışma yaşamışlardır.

İpotekli kimlik statüsüne sahip kişiler bunalım yaşamamışlardır ama bir karara varmış gibi görünmektedir. Bu karar da aslında ebeveynlere aittir. Bu gruba giren kişilerin bağımsız karar verebilme yetenekleri gelişmemiştir.

Moratoryum kimlik statüsü, bunalım yaşayan ama herhangi bir çözüm bulamayan kişilerin durumudur. Özellikle Avrupa ve Amerika’da görülen, kişinin bir süre işlerini ve ilişkilerini askıya alıp başıboş dolaşması moratoryum kimlik statüsü örneğidir. Bu kişilerin genellikle aile ilişkileri dengesizdir.

Dağınık kimlik statüsü ise, henüz bunalımın yaşanmadığı, bağlanmanın da bulunmadığı durumu ifade eder. Bu kişiler genellikle en az etkileşim ve yönlendirmenin bulunduğu ailelerden gelenlerdir (Bacanlı, 2000, 75).

f) Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık: Ergenlik döneminin ardından kişiden artık evlenmesi ve iş hayatına atılması beklenir. Ergenlik dönemindeki idealler doğrultusunda bunlar gerçekleştirilmeye çalışılır.

Ergenlik döneminde sağlam bir kimlik kazanmış olan kişiler, genç yetişkinlik olarak da adlandırılan bu dönemde sorumluluklarının bilincinde bir eş olmada ve yakın arkadaşlıklar kurmakta zorlanmazlar. Ancak ergenlik döneminde kimlik sorununu çözememiş olanlar eşleriyle ve çevreleriyle yakın ilişkiler kuramazlar. Çevrelerine güven veremedikleri için dışlanırlar ya da onlar kendilerini geri çekerler. Bu durumda yakınlığın yerini yalıtılmışlık almış olur.

g) Üretkenliğe Karşı Durgunluk: Erikson’a göre yetişkinlik döneminin en önemli sorunu üretken olmak ya da üretken olamamanın sonucu olan durgunluk arasındaki çatışmadır (Arı, 2003, 92).

Bu dönemde kişilerden çocuk sahibi olmaları ve onları yetiştirmeleri beklenirken, aynı zamanda iş hayatında da başarılı olmaları istenir. Ayrıca toplumsal sistemin bir parçası haline gelmiş olan bu kişiler, yeni nesillerin yetiştirilmesine katkıda bulunurlar. Bu, iş yerindeki gençlere rehberlik yaparak, hayat tecrübelerini gençlerle paylaşarak ya da siyasî bir partide aktif görev alarak başarılabılır.

Bu dönemde başarılı olanlar üretken olmalarının verdiği huzuru yaşarken, başarısız olanlar durgunluk dönemine girerler. Kendilerini işe yaramaz ve anlamsız bulurlar.

Yine aynı dönemde aile ve iş hayatı arasında dengenin kurulması oldukça önemlidir. Tüm zamanın işe ayrılması, eş ve çocuklarla ilgilenilmemesi ya da bunun tersine aileyle ilgilenirken işe yeterince önem verilmemesi sorunlara yol açacaktır.

h) Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk: Yaşlılık döneminde kişi artık ömrünün sonuna geldiğinin bilincindedir. Çocukları evden ayrılmış, yaşlıları bir bir bu dünyadan göç etmekte, biyolojik olarak da iyice zayıflamaktadır. İnsanlar bu dönemde geride kalan yaşamlarını değerlendirirler. Bu değerlendirme sonucunda kendisinin faydalı, başarılı ve kayda değer bir yaşam sürdüğü, hedeflerine ulaştığı kanaatine varırsa huzurlu ve mutlu olur. Ölümün de doğal bir olay olduğunu bilir ve endişe duymaz. Böyle kişiler çevrelerine özellikle de çocuklara karşı büyük bir sevgi ve hoşgörü duyarlar.

Kişi geçmişiyile yüzleştğinde kendini başarısız, yaşadığı hayatı da anlamsız bulursa huzursuz olur. Geriye dönüp yeniden yaşama, yanlışları düzeltme şansı da yoktur ve ölüm de gitgide yaklaşmaktadır. Bu durum onları daha da huzursuzluğa iter. Onların bu huzursuzlukları çevrelerine de yansır.

Yaşlılık döneminde bireyler genellikle daha dindarlaşır, hacca gider ve dinî etkinliklere daha sık katılmaya başlarlar (Bacanlı, 2000, 77).

2.3. Sosyal Öğrenme Kuramı (A. Bandura)

Albert Bandura tarafından geliştirilen kuram, öğrenmenin bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu oluştuğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu şekilde öğrenmeye gözlem, model alma ya da taklit yoluyla öğrenme adı verilir.

Bandura'ya göre gözleyerek öğrenme, sadece bir kişinin diğer kişilerin etkinliklerini basit olarak taklit etmesi değil çevresindeki olayları bilişsel olarak işlemesiyle kazanılan bilgidir. Bandura gözlem yoluyla öğrenme ile taklit yoluyla öğrenmenin birbirinin yerine kullanılabilecek kavramlar olmadığını savunmaktadır. Ona göre gözlem yoluyla öğrenme, taklidi içerebileceği içermeye de bilir. Örneğin, sınavdaki arkadaşının kopya çekerken yakalandığını gören bir öğrenci, kendisinin böyle bir duruma düşmemesi için soruları, kopya çekmeden kendi bilgileriyle cevaplamaya çalışır. Bu durumdaki öğrenci, gözlemleri sonucunda öğrenmiş, ancak modeli taklit etmemiştir (Senemoğlu, 1998, 223).

Sosyal öğrenmede birey gözleyerek öğrenir. Ailesi ve çevresini gözleyen çocuk konuşmayı, yemek yemeyi, saçlarını taramayı vb. birçok şeyi öğrenir. İleriki yaşlarda da gözlem yoluyla öğrenme etkin bir şekilde kullanılır. Bir lokantada yemek yiyeceğimizde oradaki herkesin yemeğini kendisinin aldığını gördüğümüzde orada self-servis olduğunu öğreniriz ve biz de yemeğimizi kendimiz alırız. Bu bir sosyal öğrenmedir.

Öğrendiklerimizin birçoğunu sosyal öğrenme yoluyla öğreniriz. Davranışçı öğrenme kuramına dayanan klasik ve edimsel koşullanma yoluyla öğrendiğimiz çok az şey vardır. Deneme yanılma yoluyla öğrenme de her zaman kullanışlı bir yöntem değildir. Yüz metre yükseklikteki bir binadan atladığımızda ölüp ölmeyeceğimizi deneme yanılma yoluyla öğrenemeyiz. Ancak gözlemlerimize dayanarak bu sorunun cevabını bulabiliriz.

Bandura, klasik ve edimsel koşullanmanın belli başlı ilkelerini göz ardı ederek çocukların ve yetişkinlerin, sosyal modelin izlenilen davranışlarını tekrar etmeksizin, pekiştireç olmaksızın sadece gözleyerek davranış kazandıklarını ileri sürmüştür. Tekrarsız, denemesiz öğrenme anlayışını alana kazandırmıştır. Örneğin küçük çocuk nasıl konuşacağını, matematik probleminin nasıl çözülmesi gerektiğini, nasıl sigara içileceğini, anne-babalar ve diğer yetişkinlerin davranışlarını gözleyerek öğrenir. Anaokulunda Bandura tarafından yürütülen bir çalışmada yukarıdaki görüşlerin doğruluğunu görmek mümkündür: Başlangıçta yarı karanlık bir odaya alınan çocuklara kısa bir film izletilir. Filmde bir yetişkinin kum torbasını şiddet içeren davranışlarla yumrukladığı, tekmelediği ve “şokero” diye bağırarak lastik topları kum torbasına fırlattığı konu edilmiştir. Film bittiğinde çocuklar oyun odasında tek tek yalnız bırakılmış, kum torbası ile neler yaptıkları tek yönlü aynada izlenmiştir. Çocuklar yetişkinden izlediği davranışları sergiledikleri gibi daha önce öğrendikleri saldırgan davranışları da sergilemişlerdir (Çelen, 1999, 120).

2.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramının Temel Kavramları

Dolaylı Pekiştireç: Gözlenen modelin ödüllendirilmesidir. Bu durum gözleyen kişinin davranışı taklit etme eğilimini artırır. Sınavdan yüksek not alan öğrencinin öğretmeni tarafından tebrik edilmesi diğer öğrencileri istendik davranışı yapmaları doğrultusunda harekete geçirir.

Dolaylı Ceza: Gözlenen modelin cezalandırılmasıdır. Ceza, davranışın taklit edilme olasılığını azaltır; ancak davranışın öğrenilmediği anlamına gelmez. Bu davranış

ileride baskı ortamı sona erdiğinde ortaya çıkabilir. Kopya çektiği için öğretmeni tarafından cezalandırılan öğrenciyi gözleyen bireyin kopya çekme eğilimi söner. Ama ileride uygun ortam bulunduğu öğrenilen bu davranış ortaya çıkabilir.

Dolaylı Duygusallık: Birçok duyguyu başkalarını gözleyerek öğreniriz. Örneğin, köpek gören birinin korktuğunu gözleyen kişide köpek korkusu oluşabilir. Oysa kendisi hiçbir köpeğin saldırısına uğramamıştır bile. Dolaylı duygusallık yoluyla duyguları öğrenebildiğimiz gibi aynı zamanda söndürebiliriz.

Öz Yeterlik: Bireyin, karşısına çıkabilecek olan sorunlarla başa çıkıp çıkamayacağına dair yargısıdır. Birey istediğinde, mücadele ettiğinde üstesinden gelemeyeceği bir sorun olmadığına inanıyorsa öz yeterlik duygusu güçlüdür diyebiliriz. Ne kadar mücadele ederse etsin, başaramayacağına inanan kişinin öz yeterliği zayıftır. Yaşantı, başkalarının bize dair görüşleri öz yeterlik duygumuzu etkiler. Geçmiş yaşantısında başarılı olan, çevresi tarafından da başarılı biri olarak kabul edildiği hissettirilen kişilerin öz yeterlik duyguları gelişir. Ancak girdiği işlerde başarılı olamayan, çevresi tarafından da başarısızlıkları sürekli olarak yüzüne vurulan kişinin öz yeterliği gelişemez. Ayrıca insanlar öz yeterlik duygularının zayıflamaması için sürekli olarak ulaşamayacakları hedefler peşinde koşmamalıdır. Kendi kapasitelerinin, yeteneklerinin ve sınırlılıklarının farkında olmalıdırlar.

İnsanların toplumsal yaşantılarında modelleri gözleyerek öğrenmeleri oldukça yaygındır. Fakat biz her gördüğümüzü öğreniyor muyuz? Diğer bir ifadeyle model ile gözleyen arasında nasıl bir ilişki vardır? İnsanlar her gördüğü davranışı almazlar veya taklit etmezler. Gözlemleyene davranışların dolaylı etkisi, sadece sonuçlardan değil, modelin karakteristik yapısından da kaynaklanır. Model ile gözlemleyen karakter benzerlikleri veya özellikleri davranışın taklit edilme oranını etkiler. O halde model ile gözlemleyen arasındaki etkileşimde bazı temel özellikler bulunmalıdır. Bunlar:

1. **Yaş:** İnsanlar kendi yaşlarına yakın modeller seçerler.
2. **Cinsiyet:** İnsanlar hemcinslerinin davranışlarını daha çok model alırlar.
3. **Karakter:** İnsanlar çoğu zaman toplumda öne çıkmış iyi karakterli ve insan ilişkileri iyi olan kişileri örnek alırlar. Okullarda öğrenciyeye değer veren öğretmenler öğrencilerce daha çok model alınır.
4. **Benzerlik:** İnsanlar kendilerine uygun ve benzeyen kişileri daha fazla model alma eğilimindedirler. Ortak noktaların olması model alınmayı olumlu etkiler.
5. **Statü:** Yüksek statülü modeller, düşük statülü modellerden daha etkilidirler (Yeşilyaprak, 2002, 204).

Sosyal Öğrenme Kuramının üzerinde durduğu konulardan biri de cinsiyet kimliğinin kazanılmasıdır. Cinsiyet kimliği iki yolla kazanılır. Birincisi çocukların kendi cinsiyetine uygun davranışlarının pekiştirilmesidir. Erkek çocuğun koşma, atlama, tırmanma gibi davranışları “Aferin oğlum” gibi söz ve davranışlarla pekiştirilirken, kız çocuklarının ev işlerinde annelerine yardım etme, süslenme gibi davranışları

“Annesinin bir tanesi. Ne kadar tatlı olmuşsun !” gibi söz ve sevgi davranışlarıyla pekiştirilir.

Çocukların oynadıkları oyuncaklar cinsel kimlik açısından ayırt edicidir. Erkek çocukları kamyonlar, silahlar ve askerler gibi güce dayalı oyuncaklarla oynarken kız çocukları genellikle bebeklerle oynarlar.

İkinci yol ise çocukların kendi cinsiyetlerinden olan aile bireylerini ve diğer modelleri taklit etmeleridir. Erkek çocukları genelde babalarını ya da ağabeylerini taklit ederken, kız çocukları annelerini ya da ablalarını taklit ederler. Bu taklidin sonucunda genelde erkek çocukları babalarına, kız çocukları ise annelerine benzerler. “Anasına bak, kızını al” deyimi bunu gösterir.

2.3.2. Gözlem Yoluyla Öğrenme Süreçleri

Gözlem yoluyla öğrenme dört temel süreci kapsamaktadır. Bunlar; dikkat, hatırlama, davranışa dönüştürme ve güdüleme süreçleridir (Senemoğlu, 1998, 231). Bu süreçler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

a) Dikkat: İnsanlar yaşamları boyunca o kadar çok uyarana karşılaşırlar ki bunların hepsini öğrenmeleri mümkün değildir. Bu nedenle sadece dikkat ettiklerimizi öğreniriz. Beş arkadaş sinemaya gidip aynı filmi izlediklerinde ve çıkışta filmin en ilginç sahnesi hangisiydi diye sorulduğunda birbirinden farklı cevaplar gelecektir. Çünkü hepsi de farklı kişisel özelliklere sahiptirler. Açık, basit, ilginç olan davranışlar dikkat çekicidir.

b) Hatırlama: Daha önce gözlediğimiz davranışlar zihnimize sembollerle kodlanmış halde saklanır. Saklanan bilgilerin yeniden gün yüzüne çıkartılmasına hatırlama denir.

c) Davranışa Dönüştürme: Bireyin gözlediği davranış kendisinin yapmasıdır. Uygulamaya koyulan davranış istenilen düzeyde olursa kişi kendisini başarılı kabul edecek ve ileride de bu davranışı tekrar gösterecektir. Aksi halde davranış sönecektir.

d) Gdleme: Gözlenen model, davranışı gösterdiğinde dllendirilirse, gzleyenin bu davranışı taklit etme olasılığı artar. Gözleyen, davranışı sergileme yönünde güdülenmiş olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ İÇERİSİNDE SOSYALLEŞME İLE İLGİLİ HUSUSLAR

3.1. Sosyalleşme ve Eğitim

Sosyalleşme ve eğitim birbiriyle ilişkili, hatta bazı yerlerde aynı anlamda kullanılabilen kavramlardır. Her şeyden önce eğitim kurumları sosyal bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Dünyaya yeni gelen bireylerin planlı bir biçimde topluma kazandırılması eğitim ile mümkün olabilmektedir.

Son birkaç yüzyıla kadar toplumlar bugünkü kadar karmaşık değildi. Bireyler öncelikle aile içerisinde sonra da toplumsal çevre tarafından eğitilirdi. Ancak ekonomik ve teknolojik gelişme toplumsal yaşantıyı da daha karmaşık bir hale getirmiştir; Çok daha fazla bilgi isteyen birçok yeni meslek de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklere aileler yeterince vâkıf olamadıklarından yeni nesilleri bu konularda yetiştirmeleri mümkün olamamaktadır. Bireyleri yeni toplumsal beklentiler doğrultusunda yetiştirebilecek vasıtalar olarak eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. Zamanla bu kurumlar gelişip yaygınlaşarak toplumun büyük bir kısmının eğitildiği yerler haline gelmiştir (Özkalp, 2005, 199).

Okul öğrencilere sadece müfredat programındaki bilgileri aktarmak, oradaki amaçlar doğrultusunda bazı beceri, alışkanlık ve davranış kalıpları kazandırmakla sosyalleştirme görevini yapamaz. Elbette çocuklar farklı bilim dallarındaki bazı pratik ve teorik bilgileri öğrenmek için okula gelirler. Ama bu bilgi ve becerileri öğrenirken, aileden ve diğer sosyal kurumlardan çok farklı bir yapıya sahip olan okul toplumu içinde yaşamayı da öğrenirler. Okullar adeta aile ortamı ile büyük sosyal kurumlar arasında bir geçiş toplumdur; belki aile kadar sıcak ve hoşgörülü değildir ama içinde yaşadığımız toplumun diğer bazı kurum ve gruplarındaki kadar acımasız da değildir (Ergün, 1994, 60-61).

Eğitimi geniş ve dar anlamıyla olmak üzere iki şekilde ele alabiliriz. Geniş anlamıyla eğitim, insanoğlunun (çocuğun, gencin ve yetişkinin), toplumsal yaşamın gereklerine uygun olarak yetiştirilmesi demektir (Özkalp, 2005, 110). Bu şekilde ele alındığında eğitim, sosyalleşme süreciyle aynı anlamı taşımaktadır. Eğitim kurumları burada toplumun bireyi şekillendiren eli görevindedir.

Eğitim kavramı dar anlamıyla, öğretim yerine kullanılmakta ve insanın teknik ve bilimle olan ilişkisini anlatmaktadır. O halde eğitim 19. yüzyıldan itibaren sistemli ve güdümlü olarak resmî öğretim kurumlarında ve bu iş için özel olarak yetişmiş kimselerce yapılan, bilgi ve değerlerin öğretilmesiyle insanlara yeni davranışlar ve becerilerin kazandırılması sürecidir (Özkalp, 2005, 200). Burada eğitim daha ziyade bireylere meslek kazandırma anlamında kullanılmıştır. 19. yüzyılda sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle birçok alanda uzmanlaşmış işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç eğitim kurumlarının hızla yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur.

Eski çağlardaki eğitim sistemlerini incelediğimizde, dini karakterli bir yapı ile karşılaşırız. Din, bu noktada eğitimin tezahürlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü dinler kendi ilkeleri ve inanç esasları doğrultusunda toplumun fertlerini yetiştirmek isterler. Bunun sonucu olarak hem ibadethane hem de eğitim kurumu niteliğinde kurumlar ortaya çıkmıştır. Budizm, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet gibi büyük dinlerin tümünde bu tip yapıları görmekteyiz.

3.1.1. Eğitimin Görevleri ve Sosyalleşme

Çağdaş toplumlarda eğitimin gizli ve açık olmak üzere iki tür görevi vardır. Eğitim kurumunun açık görevleri dört grupta toplanabilir.

a) Toplumun kültürel mirasının yeni kuşaklara aktarılması. Eğitim kurumlarının en temel görevi budur. Toplumsal yaşamın birer parçası haline gelmeyi amaçlayan bireylerin sosyalleşmesi açısından özellikle ilk ve ortaöğretim kurumlarının toplumun kültürel mirasını aktarmadaki rolü büyüktür. Özellikle dil, tarih, din ve ahlâk dersleri bu konuda en önemli derslerdir.

b) Bireylere bilimsel ve mesleki bilgi aktarmak, beceri kazandırmak ve onları meslek sahibi yapmak. Burada özellikle meslek liseleri ve yükseköğretim kurumları ön plana çıkmaktadır. Meslekî eğitim toplumsal yaşamın gereklerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamda eğitim-öğretim kurumlarının henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde usta-çırak ilişkisi içerisinde meslekî eğitim gerçekleşmekteydi. Ancak gelişen ve karmaşıklaşan günümüz dünyasında bu eğitim yeterli olamamaktadır. Artık bireyler, farklı alanlarda uzmanlaşmış birçok kişi tarafından, kurumsallaşmış, programı devlet tarafından belirlenmiş bir yapı içerisinde ve uzun yılları alan bir süreçten sonra mesleki yeterliliğe ulaşabilmektedirler.

c) Bireylere akılcı bir düşünce alışkanlığı kazandırmak, onlara akılcı düşüncesinin yollarını öğretmek bireylerin doğal ve toplumsal çevreyi bilimsellik

ilkeleri doğrultusunda değerlendirmelerini olanaklı kılmak. Böylece yenilik ve değişmeye açık, hoşgörülü bir düşünce yapısına sahip nesiller yetiştirilmiş olur. Bu durumda okul sosyal değişmeyi sağlayan bir araç görevi taşır.

d) Çağdaş toplumda en üstün değerlerden olan bilimin gelişmesine katkıda bulunur. Bu görevi daha ziyade yükseköğretim kurumları yerine getirmektedirler. Zira üniversiteler daha alt seviyeli eğitim kurumlarından farklı olarak uzmanlık kurumlarıdır (Özkalp, 2005, 202). Bir ülkenin bilim, teknoloji ve sanat alanlarında gelişmesinde, hatta ekonomik ve sosyal seviyesinin yükselmesinde üniversitelere büyük görevler düşmektedir.

Eğitimin gizli birtakım görevleri de vardır. Bunların başında örgün eğitim kurumları yoluyla bireylere statü kazandırılması gelir. İnsanlar bu kurumlar yoluyla vali, kaymakam, hakim gibi toplumca saygı duyulan statülere ulaşabilirler. Ayrıca okullar, bireyleri sosyal ve kültürel faaliyetlere yönlendirmek suretiyle onları kötü alışkanlıklardan uzak tutar.

Bireyi toplumsal bir varlık olarak ele alan ve onu toplumla bütünleştiren çağdaş eğitimin genel amaçları UNESCO tarafından 1977 yılında belirlenmiştir. Belirlenen bu ilkeler ülkemizin de içinde bulunduğu Birleşmiş Milletler'e üye olan tüm devletlerce benimsenmiştir.

Tablo 1: Eğitimin Genel Amaçları

<i>Kap samı</i>	<i>Ekonomik</i>	<i>Politik</i>	Sosyo-Kültürel, Sosyo-Yapısal
<i>Büyü me</i>	Kendine yeterli bir ekonomik büyüme. Yaşam düzeyinin yükseltilmesi.	Uluslaşma.	Bilinçlendirme. (Ulusla, toplumla ve halkla) Çağdaşlaşma.
<i>Değiş me</i>	Üretim yapısının ve üretim biçiminin değiştirilmesi. Sanayileşme. Çok yönlü (Değişik alanlarda üretim yapan) teknik tarımın gerçekleşmesi.	Kendine güven. Ekonomik, politik ve toplumsal düzenin seçiminde bağımsız olmak. "Tam bağımsızlık"	Toplumsal yapının değiştirilmesi. Toplumsal ölçüt ve değerler örüntüsünün değiştirilmesi. Toplumsal hareketliliğin sağlanması.
<i>Dağı tım</i>	Daha adil bir gelir dağılımı.	Daha adil bir kuvvet ve yönetim dağılımı.	

Kaynak: Öztürk, *Eğitim Sosyolojisi*, S. 111'den naklen *Division of Education Policy and Planing*, UNESCO, Paris 1977.

UNESCO'nun belirlediği bu ilkeler, eğitimi toplumsal gelişmenin ve çağdaşlaşmanın bir aracı olarak görmektedir. Bireylerin sosyalleşmesi, sosyalleşirken de toplumsal değişimin sistemli bir şekilde yürütülmesini amaçlamaktadır (Öztürk, 1993, 112).

20. yüzyılın başlarında eğitimin amacı ve görevi üzerinde yoğun tartışmalar yapılmıştır. Bu konuda iki temel görüş ön plana çıkmıştır. Birincisi ferdiyetçi, ikincisi de toplumcu görüştür. Eğitimi, bireylerin sosyalleşmesi olarak gören toplumcu ekolün ülkemizdeki en önemli savunucusu Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp'e göre eğitimin amacı, millî kültürün öğretilmesidir (Celkan, 1990, 59).

Gökalp'in fikirlerinin analizine geçmeden önce Gökalp'e benzer görüşe sahip sosyologların olduğunu belirtmeliyiz. Durkheim'e göre eğitimin amacı, toplumun dinî ve ahlâkî müeyyideleri, mesleki gelenekler, toplumsal his, fikir, âdet ve törelerin toplamı olan "Sosyal varlık"ı fertlerde kurmak, meydana getirmektir (Celkan, 1990, 59). Durkheim eğitimi, toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılması ve ferdin sosyal varlık haline getirilmesi, bir diğer ifadeyle sosyalleştirilmesi olarak görmektedir.

Montaigne de eğitimi sosyalleşme bağlamında ele almaktadır. Ona göre "Çocuk gerçek hayat içerisinde yer almalıdır. O, tabiat, sosyal çevre ve insanlar hakkındaki bilgileri, kendi yaşantılarından çıkarmalıdır. Çocuk ve gençlere öğretilen bilgilerin büyük bir kısmı, bizzat hayattan alınmış olmalıdır. Çocuk ancak iyice geliştikten sonradır ki tarih, mantık, fizik, geometri vb. diğer dallarda ders almalıdır." (Celkan, 1990, 59). Montaigne, bu sözüyle sosyalleşmenin, eğitimin en öncelikli konusu olduğunu ve sosyal ortam içerisinde yaşantı yoluyla sağlanabileceğini belirtmektedir.

Gökalp'e göre eğitimin iki temel amacı vardır. Birincisi, toplumun kültürünün ferde kazandırılmasıdır. Dolayısıyla eğitim bir kültürleştirme hadisesidir. Kazandırılacak olan kültür de din, ahlâk, dil, tarih bilinci, mimari, sanat gibi öğelerden oluşur.

Eğitimin ikinci görevi ise millî fertler yetiştirmektir. Fertler ancak millî kültürü alırlarsa şahsiyet sahibi olurlar. Ferdin millileşmek suretiyle şahsiyetini geliştirmesi, insanlık ilişkileri açısından çevresiyle uyum içinde bulunmasıdır. Toplumun bir üyesi olarak fert, kendini topluma adapte edebildiği ölçüde iç dünyası huzur bulabilir. Ancak bunun sonucunda dengeli bir ruh sağlığı ile şahsiyete sahip olabilir. Şu halde şahsiyetin kuvvetli ve istenilen şekilde gelişebilmesinin gereği, toplumla uyum halinde bulunmaktır. Bu durum ise ferdin sosyalleşmesi şeklinde açıklanabilir (Celkan, 1990, 62).

3.1.2. Milli Eğitim Temel Kanunu ve Sosyalleşme

Ülkemizde tüm eğitim-öğretim kurumları 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Türk Millî Eğitimi'nin Temel İlkeleri doğrultusunda faaliyet gösterirler. Bu amaç ve ilkeleri ele aldığımızda bireylerin sosyalleşmesinin Türk millî eğitimi açısından son derece önemli olduğunu göreceğiz.

3.1.2.1. Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları

Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (Bkz. Resmi Gazete, 1973, No: 14574).

Birinci maddede belirtildiği üzere Türk Millî Eğitim sistemi bireyleri, millî, ahlâkî, manevî ve kültürel değerlerle donanmış, ailesini, vatanını ve milletini seven birer şahsiyet olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir. İkinci maddede de bireylerin toplumun sağlıklı bir üyesi olarak yetişebilmeleri için sahip olmaları gereken karakter

üzerinde durulmuştur. Aslında bu iki maddede tamamıyla fertlerin sosyalleşmesi hedeflenmektedir.

Üçüncü maddede ise mesleki eğitim sadece toplumun ihtiyaç duyduğu işgücü olarak görülmemiş, bireylerin kendini mutlu hissedeceği mesleği seçmesi hedeflenmiştir. Bu da sosyalleşmenin farklı bir boyutunu işaret etmektedir.

3.1.2.2. Türk Milli Eğitiminin Temel ilkeleri

1. Genellik ve Eşitlik: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları: Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

3. Yönelme: Fertler, eğitimleri süresince ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

Millî eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir.

Yönelmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanır.

4. Eğitim Hakkı: İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

5. Fırsat ve İmkân Eşitliği: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

Maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

6. Süreklilik: Fertlerin genel ve meslekî eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği: Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü

eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılâp ve ilkeleri ve Anayasa'da ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlâk ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili hâlinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile iş birliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır.

8. Demokrasi Eğitimi: Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasî olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

9. Laiklik: Türk millî eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk eğitimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

10. Bilimsellik: Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir, bu yöndeki çalışmalar maddî ve manevî bakımdan teşvik edilir ve desteklenir.

11. Planlılık: Millî eğitimin gelişmesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak, eğitim-insan gücü- istihdam ilişkileri alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak meslekî ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın meslekî eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir.

Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlar önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

12. Karma Eğitim: Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız ve yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

13. Okul ile Ailenin İş Birliği: Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında iş birliği sağlanır.

Bu maksatla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişleri Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

14. Her Yerde Eğitim: Millî eğitimin amaçları yalnız resmî ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, iş yerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

Resmî, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Millî eğitimin amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığının denetimine tâbidir (Bkz. Resmi Gazete, 1973, No: 14574).

2. maddede eğitim, Türk vatandaşlarının istekleri ve toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlenir denilerek eğitimin sosyalleştirme görevi üzerinde durulmaktadır. Toplumun yapısına göre ülkelerin eğitim programları da değişiklik gösterir. Türk Millî Eğitimi de, Türk toplumunun karakteri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekil alır.

7. maddede ise eğitim yoluyla millî ahlâk ve millî kültürün geliştirilmesi hedeflenmektedir. Türk millî eğitiminin genel amaçlarında da olduğu gibi burada bireylerin sosyalleştirilmesi üzerin de durulmaktadır.

9. maddede laiklik ilkesi çerçevesinde Din Kültürü ve Ahlâk Öğretimi zorunlu kabul edilmektedir . (Bu madde 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı Kanun'un 4. maddesi ile Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersnin dersinin zorunlu olduğu biçiminde değiştirilmiştir.)

Sosyalleşme, toplumsal değerlerin yeni nesillere aktarılmasıdır dersek, din en başta gelen toplumsal değerlerden olduğuna göre bireylerin sosyalleşmesinin gerçekleşebilmesi için din eğitim-öğretimi şarttır. Dinî ve ahlâkî değerleri kavrayamamış bireyler, yaşadıkları toplumu anlayamazlar ve topluma yabancılaşmaları kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Hatta o dine inanan aile, akrabalar ve diğer sosyal çevrelerle ruhsal bir çatışma içine girebilirler. Bu durum sorunlu bir kişilik yapısı olarak karşımıza çıkabilir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin devlet eliyle verilmesi, toplumun yapısı doğrultusunda bireylerin sosyalleşmesine katkıda bulunur. Bu eğitimin devlet eliyle verilmemesi durumunda ise bireyler farklı kaynaklardan, plansız, denetimsiz bir şekilde dini öğrenmeye yöneleceklerdir. Bu durumda doğru, güvenilir ve Türk toplumunun yapısına uygun din eğitimi alınabileceği gibi, tam tersi bir durumla da karşılaşılabilir. Bu durum sosyalleşmeyi de olumsuz yönde etkileyecektir. Tüm bu nedenlerle Din Kültürü ve Ahlâk eğitim-öğretiminin devlet eliyle, zorunlu bir ders olarak Türk toplumunun yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda verilmesi bireylerin sosyalleşmesini olumlu yönde etkiler.

11. maddede Millî eğitimin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedefleri doğrultusunda planlanması amaçlanmaktadır. Yine bu madde de eğitimin toplumsal rolüne işaret edilmektedir.

Tüm bunlardan hareketle eğitimin en başta gelen görevinin bireylerin, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda sosyalleşmesini sağlamak olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber sosyalleşmenin gerçekleşeceği tek yer eğitim-öğretim kurumları değildir. Aile, din, arkadaş gurupları ve kitle iletişim araçları gibi sosyalleşme kurumları da vardır. Fakat eğitim-öğretim kurumları, tüm toplumun ihtiyaçları doğrultusunda planlanıp programlanması ve formal bir yapıya sahip olması yönüyle diğer kurumlardan ayrılmaktadır.

3.2. İslâm'ın Temel Kaynaklarında Sosyalleşme

Her toplumun bireylerinden beklentileri vardır. Bu beklentiler gerçekleştiği ölçüde bireyler fert olmaktan çıkıp sosyal bir varlık haline gelir, yani sosyalleşir. Toplumsal ahlâk kuralları, görgü kuralları, din, örf ve âdetler bireylerin öğrenip davranışa dönüştürmesi beklenen kuralların başında gelir.

İslâm dini inananlarını dünya ve âhirette mutlu kılmayı amaçlar. Bunun için de insanın sadece iç dünyasına hitap etmekle yetinmez; çünkü insanın mutlu olabilmesi için ideal bir toplum yapısının da olması gerekmektedir. Bu nedenle İslâm insanlar arası ilişkileri de düzenlemektedir. İnsanlara yapılması ve yapılmaması gerekenler öğretilmektedir. Zira din her şeyden önce bir eğitim işidir.

İslâm dini tüm insanları “İnsan-ı kâmil” haline getirmeyi hedeflemektedir. Yani insanın yeterince ve doğru biçimde eğitildiğinde tüm zaaflarından arınarak ruh, ahlak, inanç ve sosyal açıdan mükemmel bir varlık haline geleceğini savunur. Ayrıca İslâm,

insanın doğuştan tüm bu gelişmeleri gösterecek ruhî altyapıyla dünyaya geldiğini savunur.

İslâm dininin insanlardan istediği iyilik yapmak, doğru sözlü olmak, dürüstlük, başkalarının haklarına saygı göstermek, hırsızlık yapmamak gibi davranışlar, müslüman olsun ya da olmasın her toplumun bireylerinden beklentisidir. Yani İslâm bu yönüyle toplum bireylerinin sosyalleşmesine katkıda bulunmaktadır.

İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadislerinde insanların toplum içerisinde nasıl hareket edeceğine ve insanlar arası ilişkilere dair pek çok mesaj vardır. İnsanların toplumsal vazifeleri, görgü kuralları ve yapılması doğru bulunmayan davranışlar ayetlerde ve hadislerde sıkça belirtilmektedir.

3.2.1. Kur'an-ı Kerim'in Sosyalleşmeye Yönelişi

Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette yer alan insanların sosyalleşmesine dönük mesajları; insanların toplumsal vazifeleri, İnsanlar arası ilişkiler temelinde yapılmaması gerekenler ve görgü kuralları başlıkları altında toplayabiliriz.

3.2.1.1. İnsanların Toplumsal Vazifeleri

a) Adil davranmak, adaletin sağlanmasına katkıda bulunmak

* **Bakara 282:** *“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir katip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmamasın. Şayet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile - biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın (olsun). Çağırıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesin. Büyük veya küçük, vadesine kadar hiçbir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah nezdinde daha adaletli, şahadet için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan, ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirsiniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan*

çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir.”

** Mümtehhine 8: “Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever.”*

** Nisâ 58: “Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.”*

** Maide 42: “ Hep yalana kulak verir, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah adil olanları sever.”*

Kuran-ı Kerim’de adaletle yönelik pek çok ayet vardır. Yukarıda verdiğimiz ayetlerde öncelikle adaleti sağlamakla görevli olan yetkililerin işlerinde dikkatli olmaları, adaletten sapmamaları vurgulanmaktadır. Ayrıca yapılan işlerin bir yanlışlık olmaması için bir yere yazılarak belgelendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kim olursa olsun herkese karşı adil davranmanın gereği de bir diğer üzerinde durulan konudur.

** Nisâ 135: “Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, bükür (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

** Maide 8: “Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.”*

Bu iki ayette adaletin sağlanması açısından son derece önemli olan şahitlik üzerinde durulmuş ve insanlardan şahitlikte dürüst davranmaları istenmiştir. Zira şahitlerin dürüst olmaları ve bu doğrultuda bilgilerini paylaşmaları haksızlıkları ortadan kaldıracağı gibi bunun tersi de suçsuz kimselerin ceza almalarına neden olabilir.

A'raf 29: “De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.”

* **Nahl 90:** “Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”

Bu ayetlerde de adaletin, Allah'ın emri olduğu belirtilmektedir. Huzurlu ve mutlu bir toplumun oluşmasında adaletin önemi çok büyüktür. Adaletin inşa edilemediği bir toplumda bireylerin suçtan arınmış olarak yetişmeleri mümkün değildir.

b) İyilik yapmak:

* **Bakara 83:** “Vaktiyle biz, İsrailoğullarından: Yalnızca Allah'a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve “İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekatı verin” diye de emretmiştik. Sonunda azınız müstesna, yüz çevirerek dönüp gittiniz.”

* **Nahl 30:** “(Kötülüklerden) sakınanlara: “Rabbiniz ne indirdi?” denildiğinde, “Hayır (indirdi)” derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!”

Yukarıdaki ayetlerde insanlara iyilik yapmaları emredilmiştir. Özellikle de anne-babaya, akrabalara, yetimlere ve yoksullara iyilik yapılması istenmektedir. Bu dünyada yapılan iyiliğin mükâfatının ise mutlaka âhirette verileceği vurgulanmaktadır. İyilik yapmanın yaygınlaştığı bir toplumda gelir dağılımı adaletsizliği, sınıflar arası çatışma gibi olumsuzluklar çıkmayacağı gibi insanlar arası sevgi ve saygının artmasını da sağlayacaktır.

c) Çalışmak:

* **Necm 39:** “Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”

* **Kasas 77:** “Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez.”

İkinci ayette ahiret için çalışırken dünyanın ihmal edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Birinci ayette ise insanların bir şeyler elde edebilmeleri için çalışmaktan başka çarelerinin olmadığı ve hiç kimsenin başkalarının çalışmasıyla ayakta duramayacağı vurgulanmıştır.

Çalışmak toplum hayatının vazgeçilmez bir gereğidir. Tüm insanların belirli bir yaştan itibaren iş hayatına katılmaları beklenir. Toplumların gelişmişlik düzeylerinde de çalışmanın kalitesi belirleyici rol oynar.

Toplumumuzda bazı kişiler rızık kavramını yanlış anlamakta; insan çalışsa da çalışmasa da Allah'ın ona rızıkını vereceğini düşünmektedir. Bu da o insanı tembelliğe götürmektedir. Oysa yukarıdaki Necm Sûresi 39. ayette bu anlayışın yanlış olduğu, ancak çalışarak hayatımızı devam ettirecek kazancı elde edebileceğimiz görülmektedir.

d) Verilen sözde durmak:

* **Bakara 177:** “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!”

* **Tevbe 7:** “Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Resulü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan)sakınanları sever”.

* **Nahl 91:** “Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.”

* **İsrâ 34:** Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.

* **Âl-i İmrân 76:** “Hayır! (Gerçek onların dediği değil.) Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa, bilsin ki Allah sakınanları sever.”

* **Rad 25:** “Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lanet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.

Tüm bu ayetlerde görüldüğü gibi verilen sözlerin yerine getirilmesi insanların en temel sorumluluklarındandır. Verdiği sözü yerine getirenlerin Allah'ın rızasını kazanacağı, getirmeyenlerin de cezalandırılacağı yine bu ayetlerde belirtilmektedir.”

e) Akrabalık bağlarını koruyup geliştirmek:

* *Nûr 22*: “İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; feragat göstereyin. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”

* *Nisâ 1*: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”

* *Nisâ 36*: “Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlar (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.”

Akrabalık bağlarını oluşturan aile, aynı zamanda toplumun temel yapı taşıdır. İnsan, dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren ailenin bir üyesi olarak hayata dair ilk bilgileri burada öğrenir. İnsanın en yakın akrabaları aile üyeleridir. Toplum bireylerinin mutlu bir yaşam sürebilmelerinde aile ve diğer akrabalarıyla olan bağlarını koparmamaları son derece önemlidir. Aile ve akrabalarıyla ilişkileri iyi olan insanlar karşılaştıkları sorunları çok daha kolay atlattıkları. Çünkü bu hayatta yalnız olmadıklarının bilincindedirler. Oysa akrabalarıyla bağlarını koparanlar her sıkıntıyı yalnızlığın etkisiyle zorlukla atlatabilirler ve ruhsal olarak çok yıpranırlar. İslâm dini sıla-i rahime yani akrabalık bağlarına çok önem vermiştir. Yukarıdaki ayetlerde bunu açıkça görüyoruz.

f) Anne babaya itaat:

* *İsrâ 23*: “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.”

İnsan doğduğunda tek başına ayakta kalacak, hayatını devam ettirecek güçte değildir. İnsan bu dönemde tamamıyla anne-babanın bakımına muhtaçtır. Anne-babalar ise çocukları için son derece fedakârdırlar. Onların sağlıklı ve mutlu bir şekilde yetişebilmeleri için gösterdikleri çaba çok büyüktür. Çocuklar yetiştiğinde, anne-babalar yaşlanarak yardıma ihtiyaç duyarlar. Bu dönemde de çocukların anne- babalarını sorunlarıyla başbaşa bırakmamaları Allah'ın emridir. Yukarıdaki ayette anne-babaya nasıl davranılacağı, neyin yapılması neyin yapılmayacağı belirtilmektedir.

* **Ankebut 8:** “Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”

İnsanları hayata hazırlayan ilk eğitim yeri aileleridir. Aile içerisinde karşılıklı sevgi ve saygı ortamı oluştuğunda ortaya çıkacak olan huzur ve mutluluk, çocukların psiko-sosyal gelişimleri açısından son derece hayatî, öneme sahiptir. Oluşan sevgi ve saygı ortamının devamı ve aile içerisindeki eğitimin başarılı olabilmesi için çocukların anne ve babalarına saygılı ve itaatkâr olmaları şarttır. Yukarıdaki ayetlerde anne ve babaya nasıl itaat edilmesi gerektiği ve hangi durumda itaat edilmeyeceği belirtilmiştir.

g) Evlilik:

* **Maide 5:** “Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin (Yahudi, Hıristiyan vb. nin) yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır.”

* **Nûr 32:** “Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”

Evlilik sosyal hayatın gereklerinden biridir. Sosyal ve ruhsal açıdan sağlıklı bireylerin olması sağlıklı ailelerin, sağlıklı ailelerin var olması da evlilik kurumuna bağlıdır. Bu iki ayette insanlar evliliğe teşvik edilmekte ve yine kimlerle evlenilebileceğinin sınırları çizilmektedir.

h) Alçakgönüllü olmak:

* **Furkan 63:** Rahman'ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksizin) "Selâm!" derler (geçerler).

İnsanın kendini diğer insanlardan üstün görmemesi, toplumsal ilişkiler ve sağlıklı bir ruh hali için gerekli bir erdemdir. Bu ayette alçakgönüllülük övülmüştür. Alçakgönüllü olabilen kimselerin kendilerini üstün görmedikleri ancak kendilerine güvenlerinin de yerinde olduğu, bu nedenle de kendilerine yapılan hakaretlere öfkeyle değil, güzellikle karşılık verdikleri belirtilmektedir.

1) Doğru sözlü olmak:

* **Ahزاب 70:** "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin."

Dînen önemli olduğu kadar, insanlar arası ilişkiler açısından da doğru sözlü olmak önemi inkâr edilemeyecek bir husustur. Sağlıklı ve güvene dayalı ilişkilerin oluşması için insanların söylediklerinin, karşdakini şüphe duymaksızın ikna etmesi gerekmektedir. Ahزاب Sûresi 70. ayette Allah, insanlara doğru sözlü olmayı kesin bir şekilde emretmiştir.

i) Temizlik

* **Maide 100:** "De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir; pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse (yahut hoşuna gitse) de (bu böyledir). Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz."

* **Tevbe 108:** "Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever."

* **Müddessir 4:** "Elbiseni tertemiz tut."

Temizlik sağlık açısından olduğu kadar toplumsal açıdan da kazanılması gereken bir davranıştır. Yukarıdaki ayetlerde insanların alıştıkları bir durum olsa bile pisliğin yanlış olduğu vurgulanmakta, en temel ibadet olan namaz temizlik ile birlikte zikredilmektedir. Ayrıca ilk inen ayetlerden olan Müddessir Sûresi 4. ayette insanlara elbiselerini temiz tutmaları emrediliyor. Tüm bunlar İslâm'ın temizliğe büyük önem verdiğinin göstergesidir.

j) İnsan haklarına saygı göstermek:

* **Şuarâ 183.** "İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

İnsan hakları oldukça geniş bir kavramdır. Bu ayette herhangi bir sınırlama yapılmadan insanların hakkının sınırlandırılmaması emredilmektedir. Ancak bu sınırlandırmanın olmaması herkesin istediğini yapması anlamına gelmez. İnsanlar sadece hakları olan şeyleri yapabilirler ya da hakları olanı elde edebilirler.

3.2.1.2. İnsanlar Arası İlişkiler Temelinde Yapılmaması Gerekenler

a) Cimrilik:

* **Âl-i İmrân 180:** "Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır."

Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."

* **Nisa 37:** *"Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık."*

* **Tevbe 35:** *"(Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki): "İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yağmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!"*

* **İsra 29:** *"Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun."*

* **Muhammed 38:** *"İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağırılıyorsunuz. İçinizden kiminiz cimrilik ediyor. Ama kim cimrilik ederse, ancak kendisine cimrilik etmiş olur. Allah zengindir, siz ise fakirsiniz. Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir toplum getirir, artık onlar sizin gibi de olmazlar."*

* **Hadid 23:** *"(Allah bunu) elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şıarmayasınız diye açıklamaktadır. Çünkü Allah, kendini beğenip böbürlenmiş kimseleri sevmez."*

* **Hadid 24:** *"Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah zengindir, hamde lâyıktır."*

Yukarıda da görüldüğü gibi Kuran-ı Kerim'de cimriliği yasaklayan pek çok ayet mevcuttur. Bu ayetlerde, cimriliğin insanlar için faydalı olmadığı, cimrilik yapanların cezalandırılacağı, cimri insanların toplumca kınanacağı vurgulanmaktadır. Toplumsal barış ve huzurun temini açısından paylaşma ve yardımlaşma esastır. Paylaşmayı bilen, yardımsever insanların yetiştirilmesinde dinin katkısı inkâr edilemez.

b) Emanete ihanet:

* **Âl-i İmran 161:** *"Bir peygambere, emanete hıyanet yaraşmaz. Kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir. Sonra herkese -asla haksızlığa uğratılmaksızın-kazandığı tastamam verilir."*

İnsanlar arası güvenin temininde verilen emanetlerin yerine ulaştırılması ya da korunması gereklilik arz eder. Bu ayette öncelikle peygamberin emanete ihanet etmeyeceği belirtilmiş, ardından da tüm insanlara bu davranış yasaklanmıştır.

c) Hırsızlık ve rüşvet:

* **Bakara 188:** “Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkeme hâkimlerine) vermeyin.”

Toplumdaki en büyük hak ihlâli insanların kendilerine ait olmayan bir şeyi almalarıdır. Bu ayette hırsızlığın kapsamı geniş tutularak gasp da dahil her türlü haksız kazanç yasaklanmıştır. Bir diğer yasaklanan da toplumsal çürümüşlüğü simgesi olan, insanların yetkililere kendi çıkarları lehine iş yapmaları için verdikleri rüşvettir.

d) Lakap takmak ve alay etmek:

* **Hucurat 11:** “Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir.”

* **Hümeze 1:** “Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet edinen herkesin vay haline!”

Hoş olmayan lakap takmak ve alay etmek insanlar arası husumete neden olan bir davranıştır. Dostluk, sevgi ve dayanışma ortamının oluşabilmesi için bu davranışlardan uzak durulması şarttır. Peygamberimiz insanları beğendikleri lakaplarla çağırırdı. Bunda bir zarar yoktur. Yukarıdaki ayetlerde hoş olmayan lakap ve insanlarla alay etmek yasaklanmıştır.

e) Bozgunculuk yapmak:

* **Kasas 77:** “Allah'ın sana verdiğiinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez.”

Öncelikle iyilik yapmanın emredildiği bu ayette Allah'ın bozguncuları sevmediği belirtilerek, insanların arasını bozmak yasaklanmıştır.

3.2.1.3. Görgü Kuralları

a) Evlere girerken izin alma:

* **Nur 27:** “Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettilirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız.”

* **Nûr 28:** “Orada hiçbir kimse bulamadınızsa, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, "Geri dönün!" denilirse, hemen dönün. Çünkü bu, sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptığınızı bilir.”

Bu ayetlerde evlere girerken izin istenmesi ve izin alınmadan içeriye girilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

b) Misafirlikte uyulması gereken kurallar:

* **Ahzab 53:** “Ey iman edenler! Siz zamanını gözetlemeksizin, bir yemeğe davet edilmedikçe, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbe dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmemektedir, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikahlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah) tır.”

Yukarıdaki ayette zamanlı zamansız sürekli olarak misafirliğe gidilmemesi, davet edilmeden eve girilmemesi ve misafirliğin uzun tutulmaması gerektiği belirtilmektedir.

c) Güzel konuşmak:

* **Bakara 83:** “Hani, biz İsrailoğulları'ndan, “Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz” diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz.”

Bu ayette dolaylı olarak insanlardan, konuşurken güzel söz söylemeleri istenmektedir.

3.2.2. Hadislerde İnsanların Sosyalleşmesine Yönelik Mesajlar

Yaşantısıyla tüm insanlığa örnek olan Hz. Muhammed'in sözlerinde insanların sosyalleşmesine yönelik birçok örnek vardır. Hadislerde, Kuran-ı Kerim ayetlerinde olduğu gibi, insanların toplumsal vazifelerine, İnsanlar arası ilişkiler temelinde yapılmaması gerekenlere ve görgü kurallarına değinilmektedir.

3.2.2.1. İnsanların Toplumsal Vazifeleri

a) Adil davranmak, adaletin sağlanmasına katkıda bulunmak:

* “ *Her insanın bedenindeki her bir eklemin faydalarına karşı (şükretmesi kendi) üzerine bir sadakadır. Güneşin doğmakta olduğu her gün (yeni bir günün gündüzünde) insanlar arasında adil olması büyük bir sadakadır.*” (Buhari, Kitabü’s-Sulh, 11)

İnsanlar arasında adaletin sağlanması ya da adaletin sağlanmasına katkıda bulunmanın büyük bir iyilik olarak görülmektedir. Düşündüğümüzde bu iyiliğin hem hakkı verilen insanlara hem de topluma olmak üzere iki yönünün olduğunu görebiliriz.

b) İyilik yapmak:

* “ *Her Müslüman üzerine sadaka vermek vaciptir.*” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 33)

Bu hadiste sadaka vererek insanlara iyilik yapmanın her Müslümanın görevi olduğu belirtilmektedir. Bu hadiste dikkat çekici olan bir nokta da sadaka vermekle yükümlü tutulan kişilerin, sadaka verilecek kişilerin herhangi bir şekilde sınırlandırılmamış olmasıdır.

c) Akrabalık bağlarını koruyup geliştirmek:

* “*Akrabalarla ilgilenmeyi kesen (ve bunu helâl sayan) cennete girmez.*”(Buhari, Kitabü’l-Edeb, 11)

* “*Her kim ki rızıkında bolluk ve genişlik verilmesi, ecelinde nefsi lehine bir te’hir yapılması kendisini sevindirirse o kimse sıla-i rahim etsin.*”(Müslim, Kitâbü’l-Birr ve’s-Sıla ve’l-Âdâb, 6)

İlk hadiste akrabalarla ilginin kesilmesi yasaklanmakta, ikinci hadiste de başımıza iyi bir şey geldiğinde akrabalarımızla bağımızı kuvvetlendirmemiz istenmektedir.

d) Anne babaya itaat:

* *Abdullah İbn Amr (r.a.) şöyle demiştir: Bir adam peygamber (s.a.v.)’e: Ben savaşa gidiyorum dediğinde Rasulullah ona “Senin annen baban var mı?” diye sordu. O zât da “ evet var” dedi. Peygamberimiz de “Öyleyse sen (evvelâ) onların rızaları yolunda çalış.” buyurdu.*(Buhari, Kitabü’l-Edeb, 3)

* “ *Büyük günahların en büyüğünden birisi, kişinin annesine, babasına lanet etmesidir.*”(Buhari, Kitabü’l-Edeb, 4)

* “ *Kişinin, babası dünyadan gittikten sonra babasının samimi dostları ile ilgilenmesi ve onlara ihsanda bulunması, iyiliğin en iyisindedir.*”(Müslim, Kitabü’l-Birr ve’s-Sıla ve’l-Âdâb, 4)

* “ Allah size analarınız (a iyi davranmanızı, hakkına riayet etmeniz)i gerçekten tavsiye eder (Bu cümleyi üç kez tekrarladi.). Allah size, babalarınız (a iyi davranmanızı, hakkına riayet etmeniz)i gerçekten tavsiye eder. Allah size en yakın akrabanızı, sonra yakınlık derecesine göre diğer akrabalarınız (a iyi davranmanızı ve hukuklarına riayet etmeniz)i gerçekten tavsiye eder.” (İbn-i Mace, Kitâbü’l-Edeb, 1)

Anne-babaya saygı ve anne- baba hakkına Peygamberimizin çokça değinmesi, bu konuya verilen önemin bir göstergesidir. Ele aldığımız hadislerde, yapacağımız önemli işlerde anne ve babanın rızasının alma, anne- babaya iyilik yapılması ve babanın vefatından sonra çocukların onun dostlarıyla bağını devam ettirmesi istenmekte, anne-babaya lânet etmenin kötülüğü vurgulanmaktadır.

e) Komşuluğun önemi:

* “ Komşu, komşunun yakınlığına en çok hakkı olandır.” (Buhari, Kitabü’l-Hiyel, 15)

* “ Cibril bana komşu hakkına hümet etmeyi o kadar devamlı tavsiye etti ki, nihayet ben onun yakında (Allah’ın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı yapacağını zannettim.(Buhari, Kitabü’l-Edeb, 28)

* “Ey Müslüman kadınlar! Komşu bir kadın, kadın komşusunun hediyesini, hediye bir koyun ayağı olsa bile sakın küçük görmesin!” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 30)

Toplumsal yaşamın unsurlarından biri de iyi komşuluk ilişkileridir. Peygamberimiz komşuluk ilişkilerinin önemini ikinci hadiste çok güzel anlatmıştır. Diğer hadislerde de komşuların birbirlerine son derece yakın olmaları ve komşudan gelen ikramın asla küçük görülmemesi istenmektedir.

f) Mütevâzi olmak:

* “Dikkat edin, size cennet ehlini haber veriyorum: Her zarif olan ve her mütevâzi olan kimsedir. O kimse Allah üzerine yemin etse, Allah onu yemininde gerçek çıkarır. Yine dikkat edin, size ateş ehlini haber veriyorum: Her katı yürekli, her hilekâr aldatıcı, her ululuk taslayandır.” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 61)

Yukarıdaki hadiste Hz. Muhammed insanların zarif ve alçakgönüllü olmalarını istemekte; onları kibirli, katı yürekli ve hilekâr olmaktan men etmektedir.

g) Borca sadık olmak:

* “ Her kim insanların mallarını ödemek isteyerek (Bir muamele sebebiyle) alırsa, Allah o kimseye ödemeyi müyesser kılar. Her kim de halkın mallarını telef etmeyi amaçlayarak alırsa, Allah da onu telef eyler.” (Buhari, Kitabün Fil-İstikraz, 3)

* “Şüphesiz Allah sizlere analara isyanı, verilecek borcun men edilip verilmemesini, verilmeyen bir şeyin alınmasını, kız çocuklarını diri diri gömmeyi haram kıldı. Ve yine Allah sizler için dedikoduyu, çok soru sormayı ve mal zayi etmeyi kerih gördü.” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 6)

Yukarıda verilen hadislerde alınan borcun mutlaka ödenmesi istenmekte, borcunu inkâr edenin de cezalandırılacağı belirtilmektedir.

h) Öfkeye hâkim olmak:

“ Çok kuvvetli pehlivan, birçok güreşçiye yere serip gâlip olan değildir. Asıl kuvvetli pehlivan, öfkelenildiği sırada nefesine mâlik (ve iradesine hakim) olan kimsedir.” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 76)

Öfke insanların çoğu zaman ileride pişman olacakları davranışları göstermelerine neden olabilen; dolayısıyla insanlar arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyen bir duygudur. Bu hadiste öfkeye hakim olmak övülmekte ve bunun büyük bir maharet olduğu söylenmektedir.

ı) Misafir ağırlamak:

* “ Allah’a ve son güne iman eden kimse konuğuna ikram etsin. Konuğun gelip geçici olan kısmının ikramı bir gün, bir gecedir. Ziyâfet yani konukluk üç gündür. Üç günden sonra hazır bulunan kimseye yapılan ikram ise sadakadır. Konuk için ev sahibinin yanında, onun (göğsünü daraltıp da) kendisini dışarı çıkarmasına kadar ikamet etmesi helâl olmaz.” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 85)

* “ Kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa, komşusuna iyilik etsin ve kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa misafirine ikram etsin ve kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa ya hayır söylesin ya (da) sussun.” (İbn-i Mace, Kitabü’l-Edeb, 4)

“ Hayır, misafir kabul edilen eve bıçağın deve hörgücüne ulaşmasından daha hızlı ulaşır.”

Yukarıdaki hadislerde misafir kabul etmenin hayır olduğu, misafire ikramda bulunmanın vazife, üç günden fazla ağırlanan misafire ikramınsa sadaka olduğu belirtilmektedir. Ayrıca misafirliğin ev sahibini bunaltacak kadar uzun tutulması da doğru bulunmamaktadır.

i) Davete icabet ve hasta ziyareti:

* El-Berâ İbnu Azîb (r.a.) şöyle buyurmuştur“ O Peygamber bize yedi şey emretti ve yedi şeyi nehyetti; hastayı ziyaret etmek, cenazeyi arkası sıra takip cenaze namazı kılmak, aksıran bir kimseye Elhamdülillâhi derse Yerhamükellâhü (Allah sana merhamet eylesin) demek, selâm almak, zulmedilmiş yardım etmek, davetçinin hayırlı

davetine icap etmek; verilen sözü, edilen yemini reddetmeyip kabul etmek ve dönmemektir.” (Buhari, Kitabü'l-Mezalim, 5)

* *“Hasta ziyareti yapan kişi (hastanın yanından) dönünceye kadar, kendisini cennete ulaştıracak bir yol üzerindedir.”* (Müslim, Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 13)

* *“ Aç olanı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirin esirlik bağlarını çözün.”* (Buhari, Kitabü'l-Mardâ ve't-Tıb, 4)

Hasta ziyaretleri, insanları zor anlarında yalnız olmadıklarını hissettirmesi hasebiyle insanları yakınlaştıran toplumsal bir vazifedir. Bu hadisleriyle Hz. Muhammed, hasta ziyaretini olduğu gibi davete icabeti de emretmektedir. Yapılan bir davete icabet, aynı zamanda bir nezaket gereğidir.

İkinci hadisteki önemli bir nokta da, Peygamberimizin o dönemde sosyal bir realite olan köleliğin ortadan kaldırılmasına yönelik bir çabasının olduğunu göstermesidir. Zira bu hadiste insanların kölelikten kurtarılması istenmektedir.

j) İnsanların arasını düzeltmek:

* *“İnsanların arasını iyileştirip, düzelten ve bunun için hayır maksadıyla söz ulaştıran veya hayır maksadıyla söz söyleyen kimse yalancı değildir.”* (Buhari, Kitabü's-Sulh, 2)

* *Sehl İbn Sa'd (r.a.) şöyle demiştir: Kuba ahalisi birbirleriyle dövüştüler; hatta birbirlerine taş attılar. Bu hâdise Rasulullah'a haber verilince, Rasulullah hemen :*

“ Bizi götürün de aralarını iyileştirip düzeltelim” buyurdu. (Buhari, Kitabü's-Sulh, 3)

Toplumsal huzur ve barışın korunması açısından insanların arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek yukarıdaki hadislerde de görüldüğü üzere İslam'ın bir emridir. Hatta bunun için yalan söylemek bile mübah sayılmıştır.

k) İnsanları sevmek:

* *“ Zenginlik mal çokluğundan meydana gelir değildir. Lâkin asıl zenginlik, gönül zenginliğidir.”* (Buhari, Kitabü'r-Rikaak, 15)

Yukarıdaki hadiste asıl zenginliğin gönül zenginliği olduğu vurgulanarak insanları sevmenin en büyük zenginlik olarak görülmektedir.

l) Hayvanlara merhamet ve şefkat göstermek:

* *Rasulullah şöyle buyurdu: “ Bir adam bir yoldan yürüyüp giderken susuzluğu arttı. Orada bir kuyu buldu ve hemen o kuyuya inip suyundan içti. Sonra çıktı. Adam orada bir köpekle karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp suluyor, yaş toprağı*

yalıyordu. Bu yolcu (kendi kendine) ‘ Yemin olsun bana ulaşan susuzluğun benzeri şiddetli bir susuzluk bu hayvana da ulaşmış dedi (Hayvana acıdı.). Sonra kuyudan çıkarmak için ayakkabısını ağızıyla tuttu, onu dışarı çıkarıp köpeği suladı. Bundan dolayı Allah o kulunu mükafâtlandırdı ve onun günahlarını mağfiret eyledi.” (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 27)

Peygamberimiz bu olayı anlatarak insanları hayvanlara karşı merhametli olmaya çağırmaktadır. Ayrıca hadiste, hayvana gösterilen merhametin ödülü olarak tüm günahların affedilmesi, İslâm’ın konuya verdiği önemi göstermektedir.

m) Yumuşak huylu olmak:

* “ *Yumuşaklıktan mahrum olan, hayırdan mahrum olur.*” (Müslim, Kitâbü’l-Birr ve’s-Sıla ve’l-Âdâb, 23)

Bu hadiste, sert ve kaba mizaçlı değil, yumuşak huylu olunması istenmektedir.

n) İyi arkadaşlar edinmek:

* “ *İyi kimse ile oturup kalkan kişinin ve kötü kimse ile arkadaş olanın misali tıpkı misk taşıyanla demirci körüğünü yelleyip çeken kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana da verir, ya sen ondan satın alırsın, yahut da ondan güzel bir koku duyarsın. Fakat körükçüye gelince o, ya senin elbiseni yakar, yahut da ondan kötü bir koku duyarsın.*” (Müslim, Kitabü’l-Birr ve’s-Sıla ve’l-Âdâb, 45)

Yukarıdaki hadiste çok güzel bir örnekle insanların arkadaşlarından mutlaka etkileneceği; iyi arkadaşlar edinenlerin olumlu, kötü arkadaşlar edinenlerin de olumsuz yönde davranışlarının değişeceği anlatılmak istenmektedir. Bu hadisten yola çıkacak olursak insanların doğru davranışlarla, olumlu yönde sosyalleşmesini istiyorsak, yetiştirilecek bireylerin doğru ortamlarda ve doğru kişilerle iletişim içinde olması gerektiğini söyleyebiliriz. Yine bu hadiste insanın toplumdan soyutlanamayacağı, her şekilde çevresinden etkileneceği belirtilmektedir.

3.2.2.2. İnsanlar Arası İlişkiler Temelinde Yapılmaması Gerekenler

a) Hile yapmak:

* “ *Sen de bir şeyler almak istediğinde, (İslam dininde) aldatmak yoktur, de.*” (Buhari, Kitabü’l-Hıyel, 7)

İnsanların başkalarını aldatarak, hakları olmayan bir şeyi almaları bu hadisle yasaklanmıştır. İnsanlar arası ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için dürüstlük ve samimiyet çok önemlidir. İnsanlar ancak, güvendikleri ortamlarda mutlu olabilirler.

b) Rüşvet almak:

* *“Ben içinizden birisini, Allah’ın bana havale buyurduğu bir işe memur tayin ediyorum da o bana gelip hesap verirken (sıklımadan) ‘Şu sizin zekât malınızdır, bu da benimdir; bana hediye verilmiştir!’ diyor! (Bu ne hâl) Bu adam babasının, anasının evinde otursaydı, kendisine hediye gelir miydi, yoksa gelmez miydi, bir kere görseydi! Allah’a yemin ederim ki, sizden bir kimse hıyanet edip de Beytu’l-mâl’dan hakkından başka bir şey alırsa, muhakkak kıyamet gününde o adam çaldığı malı boynuna yüklenerek Allah’a kavuşacaktır. Sakın ben sizden herhangi birinizi inlemesi olan bir deveyi, yahut böğürmesi olan bir sığırı, yahut melemesi olan bir davarı boynunda taşıyarak Allah’a kavuştuğunu görüp tanımayayım.”* (Buhari, Kitabü’l-Hıyel, 15)

Bu hadiste kamu görevlisinin, her ne sebeple olursa olsun, hediye alması rüşvet olarak görülmüş ve sert bir şekilde yasaklanmıştır. Rüşvet kesinlikle hafife alınmamalıdır; zira toplumsal kirlenmenin temel göstergelerindedir.

c) Söz taşımak:

* *“Kovculuk eden fesatçı kimse cennete giremez.”* (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 50)

İnsanların arasının açılmasına neden olan söz taşıma bu hadisle net bir şekilde kınanmıştır. Toplumda bu davranışın azalması insanlar arası huzur ve kardeşlik ortamının oluşması için şarttır.

d) Yalancılık:

* *“Kim yalan söylemeyi, yalanla amel etmeyi ve cahilliği bırakmazsa, onun yemesini, içmesini bırakmasına Allah’ın hiçbir ihtiyacı yoktur.”* (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 51)

Toplumun bireyelerine vermeyi istediği niteliklerden biri de dürüstlüktür. Bu hadiste yalan söyleyen kişinin yaptığı ibadetin; bu davranışını sürdürdüğü sürece boş olduğu vurgulanmaktadır.

e) İkiyüzlülük:

* *“Sen kıyamet günü Allah katında insanların en şerlisinden bir nev’ini, (iki sınıf halk arasında) şunlara bir yüzle, bunlara bir yüzle gelmekte olan ikiyüzlü (münafık kimse) bulursun.”* (Buhari, Kitabü’l-Edeb, 52)

İnsanlar arasında ikiyüzlü davranan kimsenin kıyamet günü cezalandırılacağı anlatıldığı bu hadisle ikiyüzlülük yasaklanmıştır.

f) Haset, özel hayatı araştırmak, düşmanlık yapmak:

* *Sizleri zandan sakındırırım. Çünkü zanla söylenen sözler, yalanı daha çok olandır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, hususî ve mahrem*

hayatınızı da araştırmayınız. Birbirinize haset etmeyiniz, birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz, birbirinize buğz ve düşmanlık da etmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, birbirinizle kardeşler olunuz.” (Buhari, Kitabü'l-Edeb, 57)

İnsanların birbirleriyle kardeş olmalarının istendiği bu hadiste; zan, haset, özel hayatı araştırmak, küsmek ve düşmanlık yasaklanmıştır. Özellikle, özel hayatın dokunulmazlığı toplumsal açıdan önemli bir prensiptir.

g) İnsanları aşırı övmek:

* “ *Eğer sizden biriniz muhakkak bir dostunu methetmek zaruretinde bulunursa; (Ben görünüşe göre) öyle sanıyorum ki, o şöyle iyidir, böyle iyidir, desin. Ve bu methini o adamın bu vasıflarla vasıflandığını zannediyor ve biliyorsa söylesin. İnsanı (ameline göre) hesaba çekecek olan ancak Allah'tır. Kimse Allah'a karşı herhangi bir kimseyi temize çıkaramaz.*” (Buhari, Kitabü'l-Edeb, 54)

Yukarıdaki hadiste insanların abartıya kaçacak şekilde övülmesi doğru bulunmamıştır. Özellikle de o kişide bu özelliklerin olduğundan emin değilsek.

h) Küsmek:

* “ *Mü'min kişinin, mü'min kardeşine üç günden fazla küsüp ayrılması helâl olmaz.*” (Müslim, Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 8)

İslam dini, insanların dostluk ve kardeşlik içinde yaşamasını istemektedir. İnsanların birbirine küsmeleri ise, bu ortamın oluşmasını engelleyeceğinden, Peygamberimiz bu sözüyle üç günden fazla küs kalmayı yasaklamıştır. İnsanların, aralarındaki sorunları ve yanlış anlamaları giderebilmeleri için diyalog kanallarını sürekli açık tutmaları gerekmektedir. Bu açıdan da uzun süre küsmenin yasaklanmış olması, son derece yerindedir.

ı) Fısıldayarak konuşma:

* “*Üç kişi bir arada buldukları zaman bunlardan ikisi, üçüncüyü bırakıp da gizli konuşsınlar.*” (Buhari, Kitabü'l-İsti'zan, 45)

Bu hadiste üç kişinin bulunduğu bir ortamda, üç kişiden ikisinin kendi arasında fısıldayarak konuşması, üçüncü kişiyi rahatsız edeceği için doğru bir davranış olmadığı belirtilmektedir. Fakat üçten fazla kişinin olduğu bir yerde, fısıldayarak konuşmak yanlış bulunmuyor.

i) Kibirlenmek:

* “ *İzzet (şeref ve galebe) onun izâridir. Kibriyâ (ululuk, azamet ve tecebbür) de onun ridâsıdır. (Allah buyurdu ki:) Her kim bu sıfatları huy edinip de bunlarda bana*

ortak olmaya çalışırsa, ona azap ederim.” (Müslim, Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 38)

Bu hadisle büyülenen kimse sert bir şekilde kınanarak bu davranışın yanlışlığı ortaya konulmaktadır. Toplumda da kendini diğer insanlardan üstün gören kişiler tasvip edilmezler.

3.2.2.3. Görgü Kuralları

a) Sofraya icabet:

* “ *Yemek hazır olmuşken namaz ikamet edildiğinde sizler evvelâ yemeğe başlayınız.*” (Buhari, Kitabü'l-Et'ime, 58)

Peygamberimiz, dinimizin en temel ibadeti olan namaz vakti geldiğinde dahi, eğer sofraya hazır olmuşsa sofraya oturulması gerektiğini söylemektedir. Bu sözüyle Peygamberimiz sofraya icabetin önemini anlatmaktadır.

b) Yemek âdabı:

* “ *Allah'ın ismini anın ve her bir kimse kendisine yakın olan taraftan yesin*” (Buhari, Kitabü'l-Et'ime, 2)

* “*Yemeği toplu halde yiyiniz ve ayrı ayrı yemeyiniz. Çünkü şüphesiz, bereket toplulukla beraberdir.*” (İbn-i Mace, Kitabü'l-Et'ime, 17)

* *Sueyd ibnu'n-Numan (r.a.) şöyle demiştir: “Bizler Rasulullah'ın beraberinde Hayber'e doğru yola çıktık, es-Sahba mevkiinde olduğumuzda Rasulullah bir yiyecek istedi. Kavundan başka bir şey getirilmedi. Ondan biz de yedik. Akabinde namaza kalktı, ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık.”* (Buhari, Kitabü'l-Et'ime, 49)

* “*Kim sarımsak yahut soğan yediyse bizden ayrılın yahut mescidimizden ayrılın.*” (Buhari, Kitabü'l-Et'ime, 51)

Yukarıdaki hadislerde yemek âdabıyla ilgili dört husus üzerinde durulmaktadır. Birincisi, herkesin yemeğini kendi önünden yemesi, ikincisi, yemeğin toplu halde yenmesi, üçüncü husus yemek yedikten sonra ağzın çalkalanması, dördüncü husus ise sarımsak ve soğan yedikten sonra insanları rahatsız etmemek için kalabalık meclislerden uzak durmak.

c) Güzel söz söylemek:

* “ *Güzel ve hoş söz sadakadır.*” (Buhari, Kitabü'l-Edeb, 34)

Bu sözüyle Peygamberimiz toplumsal ilişkilerde her zaman gerekli olan güzel konuşmanın önemine değinmektedir.

d) Eve girerken izin isteme:

* “Sizden biriniz üç defa izin ister de kendisine (içeri girmesi için) izin verilmezse kapıdan geri dönsün.” (Müslim, Kitâbü’l Âdâb, 7)

Yukarıdaki hadiste evlere girilirken ev sahibinin izninin alınması, izin verilmemesi halinde de geri dönülmesi istenmektedir.

e) Misafiri uğurlama:

* “Adamın, misafiri ile beraber evin kapısına kadar çıkması (yani uğurlaması) şüphesiz sünnettendir.” (İbn-i Mace, Kitâbü’l-Et’ime, 55)

Misafirle birlikte evin kapısına kadar çıkmak şüphesiz bir görgü kuralıdır. Bu hadiste peygamberimiz misafirin nasıl uğurlanması gerektiğini belirtiyor.

f) Selâmlaşmak, tokalaşmak:

* “Birbirine rastlayıp da tokalaşan hiç iki Müslüman yoktur ki birbirinden ayrılmadan önce ikisinin günahları bağışlanmasın.” (İbn-i Mace, Kitâbü’l-Edeb, 15)

* “ Selâmlaşmayı çoğaltıp yaygınlaştırın, (muhtaçlara) yemek yedin ve Allah’ın size emrettiği gibi kardeşler olunuz.” (İbn-i Mace, Kitâbü’l-Et’ime, 1)

* “ Binek üzerindeki kimse, yayan yürüyene, yayan yürüyen oturana, az (olan topluluk) da çoğa selâm verir.” (Müslim, Kitâbü’s-Selâm, 1)

Hiç şüphesiz görgü kurallarından biri de selâmlaşmaktır. Yukarıdaki hadislerde selâmlaşmanın çok sevap olduğu ve yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca üçüncü hadiste kimlerin kimlere selam vermesi gerektiği açıklanmaktadır. Bunlara ilave olarak; insanların dostluğunun, kardeşlik seviyesinde olması istenerek toplumsal dayanışma ve birlik şuurunun yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

3.3. Din Eğitiminin Temel Hedefleri ve Sosyalleşme

İslâm dini, en başından itibaren eğitim yoluyla insanların kalbine yerleşmeyi hedefleyerek ortaya çıkmıştır. Örgün eğitim kurumlarında verilen eğitim de çok ağırlıklı olarak dinî konular üzerinde yoğunlaşan bir özelliğe sahiptir. Böyle bir yapı içerisinde din eğitimi ayrı bir çalışma ve öğretim alanı olarak ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu dönemlerde genel eğitim hedefleri ile dinin hedefleri arasında yakın bir ilişki ve paralellik görülür. Din eğitiminin müstakil bir alan olması, modern eğitim öğretim kurumlarının ortaya çıkmasından sonradır.

Din eğitiminin hedefleri, öncelikle eğitimin genel ilke ve hedeflerine uyumlu olmalıdır. Aksi halde din eğitiminden istenen sonuç elde edilemeyecektir. Esasen eğitimin vazifelerinden birisi de ferdin derûnî hürriyetine ve ruhî dengesine

kavuşmasını, kendi kendisiyle olabilmesini, mesuliyet duygusunu hissedebilmesini ve maziden intikal eden müşterek değerlerin içinde duyulmasını ve onlara sahip çıkılmasını üstlenmek ve genç nesilleri bu uğurda bilinçlendirmektir. Bunu göz önünde bulundurarak, ferdin, gelişmesiyle ilgili özellikleri yanında manevî, ruhî kabiliyetlerine, (özellikle şahsiyet, karakter, ahlak ve öteki hususiyetlerine) ağırlık verilerek terbiye edilmesi önemli bir görevdir. Neticede bunlarla bireysel ve toplumsal varlığın gerçekleşmesi ve hedefine yöneltilmesiyle insanın kendisine ve toplumuna ters düşmeyecek, hem kendisiyle hem de toplumuyla birlik ve dirlik içinde bir iç zenginliğine kavuşma imkânı doğmuş olacaktır. Böyle bir oluşumda din eğitiminin hissesi çok büyüktür (Yavuz, 1998, 76). Bir başka ifadeyle eğitimin en önemli amaçlarından olan bireyin sosyalleşmesinde din eğitimine önemli görevler düşmektedir.

Din eğitimi ilk olarak ailede başlar. İnsanlar dine dair ilk bilgileri burada öğrenirler. Zaten insanın tüm hayatına yön verecek olan dinin belirlenmesinde en büyük pay aileye düşmektedir. İnsanlar ailelerinden görüp öğrendikleri dinin dışına nadiren çıkarlar.

Aileden sonra insanlar daha ayrıntılı ve kapsamlı din eğitimini örgün ve yaygın nitelikteki eğitim kurumlarında görürler. Bütün diğer dersler gibi din dersi de öğrencilerin gerekli bilgi, beceri ve anlayışı kazanmalarına, kişiliklerini geliştirmelerine yardım eder. Din ersi diğer derslerle birlikte, çocukların ve gençlerin kültürel mirasımızı anlamalarına katkıda bulunur. Onların sosyalleşmelerini ve kültürü geliştirecek bireyler olarak yetişmelerini sağlamaya çalışır (Selçuk, 2000, 207). Biz burada, okullardaki din eğitiminin sosyalleştirici özelliği üzerinde duracağız.

Eğitimin genel hedefleri doğrultusunda okullardaki din eğitiminin amaçları Beyza Bilgin'e göre üç açıdan ele alınabilir. Bunlar insanî, kültürel ve toplumsal amaçtır.

İnsanî amaç, genel eğitimin insanı tüm kabiliyetleri ile bir bütün olarak yetiştirmek görevinden kaynaklanmaktadır. İnsan hayatı yorumlamak ve yaşantısına bir anlam kazandırmak ihtiyacındadır. İnsanın bu duygusunun karşılanması, doyurulması ve geliştirilmesi gereklidir. Bu anlamda İslâm dininden gelen cevaplar, İslâm dininin mümini olan kişilere verilmek durumundadır. Onlar bu cevabı diğer alanlardan öğrenecekleri cevaplarla karşılayacaklardır.

Kültürel amaç, sahip olduğumuz ve sahip olmak durumunda bulunduğumuz kültürümüzü büyük ölçüde etkilemiş olan İslam dinini, yetişmekte olan nesle tanıtmaktır. Edebiyatımızda, musikimizde, hatta niçin öyle değil de böyle hareket etmekte olduğumuzda ve konuşma biçimimizde, dinle ilgili motifler, sembolik ifadeler,

çok yönlü izler vardır. Dini öğrenip bilmek, bütün bunları anlamak için kaçınılmazdır. Din bilgileri, okullardaki Türkçe, Sosyal Bilgiler, Tarih vb. derslerin işlenmesinde de yardımcıdır ve gereklidir. Tarih dersinde bir olayın yorumlanmasında, Türkçe dersinde bir fıkranın, bir şiirin anlaşılmasında din bilgilerine daima başvurulacaktır.

Toplumsal amaç, davranışlarımızla sorumlu olduğumuz ve davranışlarını tanımak durumunda olduğumuz toplumsal çevreye, İslâm ahlâkı yolu ile yaklaşabilmektir. Hangi görevde ve sosyal faaliyette bulunursak bulunalım, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinde bile davranışlarımıza yön veren inanışlarımızı karşılıklı tanımak ve onları hesaba katmak durumundayız. Bu bakımdan sadece kendi inandığımız dini değil, çevremizde yaşayan dinleri de tanımak ve hesaba katmak durumundayız. Türk vatandaşı olan herkes, Türkiye’de yaşanan dinler hakkında bilgi sahibi olmak durumundadır. Zaten Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi müfredat programlarında bu bilgilere yer verilmektedir (Bilgin, 2001, 68).

Okullarımızdaki din eğitimi çoğunlukla bireylerin sosyalleşmesine dönüktür. İslam dinine ait bilgiler, yeni neslin kendini içinde bulduğu toplumu daha iyi tanımasına, sosyal ilişkilerde uyulması gereken kuralların dinî eğitim yoluyla daha kolay verilmesine yöneliktir. Öğrencilere, “Burada şöyle davranmalısın, şunları yapmamalısın.” demek yerine “ İnanışın din İslâm senden şunları yapmanı istiyor. Senin peygamberin asla yalan söylemezdi, sen de öyle olmalısın” demek elbette ki daha etkili bir yol olacaktır. Burada da insanların sosyalleşmesine dinin önemli katkısının olduğunu görmekteyiz. Okullarımızdaki din eğitiminin hedefleri de bu doğrultuda belirlenmektedir.

Din eğitimi için insanların sosyalleşmesi önemli bir hedeftir; ancak din eğitimi, sadece bu amaç üzere şekillenmez. Zira din eğitiminin muhtevası, aynı zamanda o dinin ahlâk, inanç, ibadet vb. alanlardaki öğretileri doğrultusunda şekillenir. Her din inananlarını kendi ilkeleri doğrultusunda yetiştirmek ister. Dolayısıyla din eğitiminin hedefleri o dinin temel ilkeleriyle uyumlu olmalıdır. Buradan hareketle din eğitiminin hedeflerinin, o dinin temel ilkeleri doğrultusunda şekillendiğini söyleyebiliriz.

Din eğitimi, insanî, kültürel ve toplumsal amaçlar doğrultusunda, bireylerin sosyalleşmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Sosyalleşmenin, topluma uyum sağlama süreci olduğu göz önüne getirildiğinde belirlenen hedeflere ulaşabilmek için, bu sürecin öğretme ve öğrenme ile sınırlı tutulması yeterli olacak mıdır? Böyle bir tutum sosyalleşme hedefine uygun düşmez. Zira bireyin sosyalleştiği, ancak öğrendiklerini davranışlarına yansıttığında söylenebilir. İnsanlarla iyi ilişkiler içinde

olunması gerektiğini bilen; ama çevresindeki kişilerle sürekli sorunlar yaşayan, insanlara karşı hoşgörüyü hareket edilmesi gerektiğini bilen; ama dinî inanç, mezhep ve düşüncelerinden dolayı çevresindeki insanlara karşı düşmanca tavırlar takınan kimsenin bu tür davranışları, bildiklerini uygulama alanına geçiremediğini ve yeterince sosyalleşemediğini gösterir. Bu durumda din eğitiminin sadece öğretme-öğrenme süreciyle sınırlı tutulmaması gerektiği, öğrencilerin derste öğrendiklerini somut yaşantılara dönüştürmelerinin hedeflenmesinin gerektiği ileri sürülebilir. Bu noktada farklı bir sorun ortaya çıkacaktır. Eğitimi verilen dine inanan insanlarla birlikte, inanmayanlar da bu eğitimi alıyor olabilir. İnanmayan öğrencilerden, o dine ait emir ve yasaklara uymalarını beklemek doğru olacak mıdır? Okullardaki din eğitiminin görevi daha ziyade öğrencilerin sosyalleştirilmesidir. Yani öğrencilere toplumsal beklentiler doğrultusunda - ki toplumsal beklentilerin de büyük ölçüde yine o toplumun inandığı dinin tesiriyle oluştuğu bir gerçektir - dinin iyiye, doğruya, kötüye, yanlışa ait hükümlerinin verilmesi hedeflenmelidir. Örneğin hırsızlık yapmanın, yalan söylemenin, insanların ihlal etmenin İslâm'a aykırı olduğu; insanlara yardım etmenin, büyüklere saygı göstermenin, çalışmanın İslâm'ın emri olduğunun öğretiminden elbette öğrencilerin yaşantısında bu yönde değişiklikler hedeflenir. Netice itibarıyla din dersinde gayenin öğretme-öğrenmeden geçtiğini, buradan inanmaya açıldığını ve bunun arkasından da inancın fiillere veya yaşayışa dönüştürülmesini hedeflediğini ve bu doğrultuda bir istikamet çizdiğini söylemek mümkündür (Yavuz, 1998, 82).

Okullarımızdaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi programlarında yer alan namaz, zekat, oruç ve hac gibi ibadetler öğretilirken öğrencilerden, bu öğrendiklerini hayatlarında uygulamaları istenmemektedir. Öğrencilerin bu konularda öğrendiklerini uygulayıp uygulamamaları tamamıyla onların özgür iradelerine kalmıştır. Fakat öğrencilerin, içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamaları için, o toplumu tanımaları, toplumu tanımaları için de toplumun dinini, dinin inanç, ibadet, ahlâk gibi her alandaki hükümlerini yeterli derecede bilmesi gerekmektedir.

Genel hatlarıyla Din Eğitiminin amaçları şu şekilde belirtilebilir:

1) Allah inancının tarihî gelişimini incelemek, geleneklerin ve vahiy esaslarının Allah inancının oluşmasındaki etkisini ortaya koymak, Allah sevgisini kalplere yerleştirmek.

2) İnsanları, hayatı anlamlandırmaya ve hayatı iyi anlamaya çağırarak, kendi üzerinde ve toplum sorunlarına dair düşünebilmek.

Özellikle ergenlik dönemi, bireylerin kimlik kazanma dönemleridir. Bu dönemde hayat, ölüm ve sonrası, yaratılış, var olma ve yok olma, evrenin varlığının başlangıcı gibi konular ergenin zihninde açıklığa kavuşturulması gereken soruların doğmasına neden olur. Aksi halde içinde bulunulan psiko-sosyal gelişim dönemi başarıyla atlatılamaz. Din eğitimi bireyin zihnindeki bu sorulara cevap verebilecek olan yegâne kaynaktır.

Bu maddede belirtilen toplum sorunlarına dair düşünebilme, aslında bireylerin hayatı anlamlandırma çabalarının bir sonucudur. Birey eğer hayatın bir anlamı olduğunu düşünüyorsa, dinden dini eğitim yoluyla edindiği iyiye, doğruya, kötüye ve yanlışla dair yargılar ışığında daha adil, daha yaşanabilir bir toplum için zihnini yoracaktır.

3) Dinde vahiyden gelen bilgileri sistemli şekilde eğitime sunmak.

İnsanlar arası ilişkilere, toplumsal düzenin gereklerine ve görgü kurallarına dair Kur'an-ı Kerim mesajlar içerir. Eğitim öğretim yoluyla bu konulardaki ayetlerin sunulması insanların sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır. Adalet, iyilik, hoşgörülü olmak, temizlik, insan haklarına saygı, doğruluk, aile kurumunun önemi ve anne-babaya saygı gibi pek çok sosyal konuya Kur'an-ı Kerim ayetlerinde yer verilmektedir.

4) Dinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin başlayışını, gelişmesini ve bunu etkileyen sebepleri ortaya koymak.

Bu maddede belirtilen hedef din eğitiminin değil din eğitimi biliminin görevidir.

5) Din eğitiminde ilgili bilimlerden yararlanmak her alandaki gelişmeleri, din ve iman gözüyle değerlendirmek, eleştirci zihniyetin yerleşmesini sağlamak.

Karşılaşılan her düşünceyi, her yorumu, olduğu gibi almayıp, öncelikle eleştiri süzgecinden geçirebilmek bireysel ve zihinsel gelişimin gereklerinden biridir. Özellikle din alanında, günümüzde, aynı konuyla ilgili farklı kaynaklar birbirinden farklı hükümlerle insanların zihinlerinin karışmasına neden oluyorlar. Verilen hükümlerin birçoğu dinin temel kaynaklarına ait olmayıp, düşünürlerin yorumlarına dayanmaktadır. Verilecek olan din eğitimi, insanların hangi bilginin vahiy kaynaklı, hangisinin yorum olduğunu anlamasına yardımcı olacaktır.

6) Her dönemde çocuğun yetişmesine uygun din eğitimi hedefleri ve ilkeleri belirleyip, bunlara uygun programları yapmak.

Belirlenen hedefler öğrencilerin gelişim dönemlerine uygun olmalıdır. Özellikle, somut düşünme aşamasına ulaşmayan, küçük yaşta öğrencilere daha somut konular, üst yaş grubu öğrencilerine de daha soyut konular verilmelidir. Örneğin kader konusu,

ilköğretim 4. sınıf öğrencisinin zihinsel seviyesine uygun bir konu değildir. Bu nedenle daha üst yaş grubu öğrencilere verilmelidir.

7) *Din eğitiminin verimli olması için yeni metotlar geliştirmek.*

8) *Yaygın din eğitiminde anne-babalar ve diğer ilgililer için rehberlik esaslarını belirlemek.*

9) *Din ve vicdan özgürlüğünün yerleşmesi için laiklik ilkesi doğrultusunda çabada bulunmak.*

10) *Din ve vicdan özgürlüğüne dayanarak demokratik zihniyetin gelişmesine ve yerleşmesine katkıda bulunmak.*

Din ve vicdan özgürlüğü demokratik toplumun gereklerinden biridir. Bu çerçevede başkalarının dinî inançlarına, mezheplerine saygı duyulmasının öğretilmesi din eğitiminin hedeflerindedir.

11) *İnancı akılla bütünleştirip, kalp-kafa çatışmasını önlemek.*

12) *Toplumların ve insanlığın ihtiyacı olan çeşitli insanî ilişkileri iyi kurup, devam ettiren normal, dengeli ve inançlı dindar insan tipinin çoğalmasını sağlamak.*

Toplumsal çerçevede çizilen bu hedef doğrultusunda bireylere İslâm dininin insanlar arası ilişkilere dair mesajlar verilerek topluma uyumlu bir şekilde yetişmeleri beklenir.

13) *Allah'a, peygambere, Kitaba, kutsal olan şeylere, insanlara, doğaya, her varlığa sevgi; düşünceye, özgürlüğe, ahlâka, haklara, tarihî mirasa saygı ve sevgi duyan insanlar yetiştirmek.* (Bolay- Sarıkavak, 2001, 36)

Tarihî ve ahlakî değerlere saygı, toplumların bireylerinde görmek istediği değerler arasında önemli yer tutar. Özellikle ahlâkî değerler bireylerin topluma uyum sağlamaları için olmazsa olmaz şarttır. Zira hırsızlık yapan, yalancı, sahtekâr, ikiyüzlü vs. kişiliğe sahip insanlar hiçbir toplumun kesinlikle tasvip etmeyeceği kişilerdir.

Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması, hem eğitimin hem de sosyalleşmenin odak noktasını oluşturur. Din de hem başlı başına, hem de diğer kültür öğelerini etkilemesi açısından en önemli kültürel mirastır. Mualla Selçuk bu konuda şunları söylüyor: “Çocuklarımızın, geçmişten devraldığımız kültürel mirastan haberdar olmalarını, bu mirasla tanışmalarını yani çocuklarımızın mensubu olduğumuz dini öğrenmelerini istiyoruz. Bunu biz yetişkinler olarak istiyoruz. Çünkü bu konuda haklı gerekçelerimiz var. Çocuklar ve gençler dinlerini öğrenirlerse, iyi insanlar olacaklar diye düşünüyoruz.” (Selçuk, 2000, 86). Burada üzerinde durmamız gereken nokta “iyi insan” olmaya din eğitiminin yapacağı katkıdır. Her toplum, üyelerinin iyi birer insan

olmalarını ister; İslam dini de iyi insanlar yetiştirmeyi amaçlar. Dinin tüm öğretileri, emir, yasak ve öğütleri bu doğrultudadır. İslâm dininin ve toplumların hedefi olan iyi insan yetiştirmek kaçınılmaz olarak din eğitiminin de hedefidir. Bu hedefe ulaşmada din eğitimi tek başına elbette yeterli olamaz, ancak bu konuda önemli katkılar sağlayabilir. Çünkü din insanların hem aklına hem de kalbine nüfuz eder. Din eğitiminin bu konuda daha etkili olabilmesi hedeflerin, hedefler doğrultusunda öğretme-öğrenme süreçlerinin en iyi şekilde belirlenmesi gerekir. Ayrıca eğitimin en önemli aktörü olan öğretmenlerin de iyi yetişmiş olmaları şarttır. Zira Öğretim programları ne kadar mükemmel hazırlanırsa hazırlansın, bu programı uygulamadaki en büyük görev öğretmenlere düşmektedir.

Genel çerçevede din eğitiminin hedeflerinin sosyalleşmeye yönelik vurgusuna nazaran, okullarımızdaki din eğitiminin hedefleri öğrencilerin sosyalleşmesine daha fazla ağırlık vermektedir. Okullarımızdaki din eğitiminin hedeflerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Kendini gerçekleştirmede dinin katkısından yararlanma,
- 2) Toplumsal hayatın dinî boyutuna uyum sağlama,
- 3) Dinin evrensel boyutunu kavrayabilme,
- 4) Dini aslına uygun olarak doğru öğrenme,
- 5) Kültürün dinî boyutunu algılayıp benimseyerek onu ilerletecek güce sahip olma,
- 6) Ahlakî alanda dinin katkılarından faydalanma,
- 7) Dinin veya dinlerin tarihi tecrübesinden ve birikiminden yararlanma,
- 8) Bedensel, ruhsal, zihinsel ve ahlakî alt yapılarını uyumlu şekilde geliştirmek,
- 9) Tam bir sorumluluk bilinci kazandırmak,
- 10) Özgürlüğü doğru olarak kullanmak,
- 11) Toplum hayatına sorunsuz (doğru) katılmak,
- 12) Kişiliğin gelişmesini sağlamak,
- 13) Bunları davranış haline getirip, kişisel hayatına, topluma ve bütün insanlara yansıtma, bunu bilinçli olarak yapmak. (Bolay- Sarıkavak, 2001, 37)

Yukarıdaki maddelerin tamamında bireylerin sosyalleşmesine dönük hedefler zikredilmektedir. Bireylerde oluşturulması hedeflenen kendini gerçekleştirme, aslında sosyalleşme ile meydana gelir. Sosyalleşmenin tanımlarında, insan yavrusunun insan olmaya elverişli bir gizilgüç ile doğduğu ve zamanla toplum içerisinde gelişerek insan haline geldiğini yani başta sadece biyolojik olarak insan olan yavrunun zamanla sosyal

olarak da insan olduğunu söylemiştik. Sosyal anlamda insan olmak, insanın kendini gerçekleştirmesinin ön şartıdır. Yine insanın kendini gerçekleştirebilmesi için, psiko-sosyal gelişim dönemlerini başarıyla atlatması ve bunun sonucunda kendine güvenen, geriye dönüp baktığında kendini başarılı sayan ve geleceğe huzurla bakabilen bir yapıya bürünmesi gerekir. Bu noktada da din eğitimi görevler düşmektedir. Özellikle psiko-sosyal gelişim dönemlerinden ergenlik dönemine denk düşen kimlik kazanma evresinde din eğitimi bireyin sorularına cevap vererek ve onun hayatının anlamına dair mesajlarla onun bu dönemine başarıyla atlatmasına katkı sağlar. Kendini gerçekleştirmenin bir diğer şartı da toplum tarafından kabul edilmedir. Toplum kendi değerlerini bireylerde gördüğü vakit onu tanır. Toplumun en önemli değerlerinden biri de din olduğuna göre yeni neslin dini tanınması gerekir. Bu da din eğitiminin görevidir.

Toplumsal hayata uyum sağlayan bireyler yetiştirilmesi genelde eğitimin, özelde ise din eğitiminin en temel görevlerinden birini teşkil eder. Toplum içerisinde uyulması gereken kurallar vardır. Herkesin ailesine, komşularına, arkadaşlarına ve herhangi bir şekilde ilişki içerisinde olduğu diğer insanlara karşı sorumlulukları vardır. Yine ilişkilerimizde uymamız gereken kurallar ve toplumsal normlar söz konusudur. İslam dini insanların tüm hayatını kapsayan, insanlar arası ilişkilerde yol gösteren, yemek yemekten, evliliğe kadar uymamız gereken toplumsal kurallara dair mesajlar içerir. Yalnız, İslâm'ın bu konulara değinme nedeni toplumun o şekilde istemesi değil, insanların yararına olanın gözetilmesidir.

Din eğitiminin okuldaki hedefleri arasında saydığımız, dinin evrenselliğini kavrama, kültürün bir ögesi olarak din anlama, dinin yardımıyla toplumsal ahlâk kurallarını bireylerde gerçekleştirme, bireylerin psiko-sosyal gelişimine yardımcı olma, sorumluluk bilincini kazandırma, toplum hayatına katılma, kişilik gelişimi gibi hedeflerin tamamı sosyalleşme için gerekli olan şartlardır. Bu hedefler doğrultusunda ele alındığında okullardaki Din Kültürü ve Ahlâk eğitim-öğretiminin esas amacının dinin ayrıntılı ve derinlemesine bireylere öğretilmesi olmadığını, daha ziyade bireylere dinin özünün verilmesinin amaçlandığını söyleyebiliriz. Beyza Bilgin bu konuda dinin temel ilkelerinin ve dinî pratiklerin öğretilmesinin din eğitiminin görevi olduğunu belirttiikten sonra bu konuda “ Manevî değerlerin, selâmlaşma, hatır sorma, misafir karşılama, komşuluk, arkadaşlık vb. Türk-İslâm görgü kurallarının verilmesi ile çocukların sosyalleştirilmesine katkıda bulunulacaktır. Buradan Türk-İslâm kültürü ve medeniyetinin yetiştirdiği millî-dinî kahramanlardan örnekler verilmesi, çocukların şahsiyet kazanmasında çok olumlu rol oynayabilir.” (Bilgin, 2001, 108) demektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİ MÜFREDATI VE SOSYALLEŞME

4.1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Sosyalleşme

4.1.1. Öğretim Programlarının Temel İlkeleri ve Sosyalleşme

Çalışmamız sırasında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı değişmiştir. Çalışmamızda bu nedenle 28.12.2006 tarihinde kabul edilip 2593 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanarak yürürlüğe giren yeni İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı ve 19.09.2000 tarihinde kabul edilip, 2517 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanarak yürürlüğe giren önceki program incelenmiştir.

4.1.1.1. 28.12.2006 Tarihli Öğretim Programının Temel İlkeleri ve Sosyalleşme

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı, program geliştirme alanındaki son gelişmeler çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu hükümlerine uygun olarak hazırlanmıştır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı geliştirilirken aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

1. “Gerekli ve yeterli bilgi” yaklaşımıyla hareket edilmiştir.
2. Öğrenci, bilgilerin doldurulacağı bir depo gibi görülmeyip öğretmenin rehberliğinde bilginin inşacı konumuna getirilmiştir. Bu bağlamda, bilgi ezberlenmeye değil, bilgi üretmeye dayalı eğitim yaklaşım ve modelleri temel alınmıştır.
3. Her öğrencinin özgün bir birey olduğu kabul edilmiştir.
4. Öğrencilerin hayatlarına ışık tutularak gelecekte beklenen nitelikleri geliştirebilmeleri hedeflenmiştir.

Eğitimin bireylerde zihinsel, duygusal, bedensel ve sosyal açıdan gerçekleştirmek istediği temel husus, mevcut durumlarından daha ileri bir aşamaya geçebilmeleridir. Yani öncelikle davranış değişikliği için gerekli bilgilerin verilmesi, ardından da bu bilgilerle öğretilen davranışların bireylerde kalıcı hale gelmesidir. 4. maddedeki “hayatlarına ışık tutularak” ifadesi, eğitim yoluyla ulaşılmak istenen hedeflerin,

bireylerin yaşamlarında, onlara yol gösterici nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatı hayatla iç içe olmalıdır. Aksi halde öğrenciler, derslerde verilen muhteva ile kendi hayatları arasında ilişki kuramayacaklar, verilen bilgiler davranışa dönüşmeyecek ve öğrencinin zihninde asılı kalacaktır.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen nitelikler, toplumun, devletin ve dinin beklentileri doğrultusunda şekillenir. Bu doğrultuda niteliklerin öğrencilere kazandırılmasında öğretmenlerin bilgi dağarcığının geniş olması kadar, öğrencilere bu nitelikleri kazandıracak öğreticilik becerilerine sahip olmaları da önem arz etmektedir.

5. Bilginin artması, kavramların anlaşılması, değerlerin oluşması ve becerilerin gelişmesi sağlanarak öğrenmeyi, öğrenmenin gerçekleşmesi ön planda tutulmuştur.

Dersin amacı sadece bilgi aktarımı olarak görülmemekte, öğrencilerin değerler kazanması da hedeflenmektedir. Bireylerin biyolojik bir varlıktan sosyal bir varlığa dönüşümünde kazandırılması öngörülen değerlerin etkili bir şekilde kazandırılması için muhtevanın da bu doğrultuda hazırlanması gerekir. Adalet, dürüstlük, hoşgörü, Türk bayrağına ve İstiklâl Marşı'na saygı, dostluk, görgülü olma, kardeşlik, millî birlik şuuru, misafirperverlik, saygı, sevgi, sorumluluk, tarihsel mirasa duyarlılık, Türk büyüklerine saygı ve vatanseverlik gibi kazandırılması gereken pek çok değer, bu öğretim programında “Değerler” başlığı altında belirlenmiştir. Öğrencilerin kültürlerini ve toplumsal değerleri tanıyıp içselleştirmelerine yönelik bu değerlerin etkin bir şekilde kazandırılmasında, öğretmenler bilgi aktarımıyla yetinmemeli, bunlarla birlikte hayata dair yaşantılar kazandırmayı hedeflemelidirler.

Din kendi sistemi içinde bir ruhsal boşluğu doldururken, ahlâkî açıdan insanları iyiye, güzele ve doğruya götürme görevini ifaya çalışmıştır. Ahlâk bilimi geniş ölçüde toplumun değer yargıları arasında neyin iyi neyin kötü olduğunu gösterir. İyinin yapılmasını, kötünden de kaçınılmasını öğütler (Çubukçu, 1990, 65). Burada da yine Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine görevler düşmektedir.

6. Öğrenciler düşünmeye, soru sormaya ve görüş alış verişi yapmaya özendirilmiştir.

7. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu birer birey olarak yetişmesi amaçlanmıştır.

İnsanların çevreleriyle sağlıklı ilişkiler kurabilmelerinde duygusal yapılarının da sağlıklı olmasının rolü vardır. Duygusal olarak doyurulmamış çocuklar ileriki

yaşamlarında çevreleriyle sorunlar yaşayabilirler. Toplumda sorunlu kişilikler olarak görülen, suça yönelmiş insanların çocukluklarına inildiğinde, özellikle ailelerinde sorunların olduğu ve duygusal açıdan zorluklarla hatta travmalar ile karşılaştığı genel bir kanaattir.

Duyguların, ferdin çevresine ve çevre şartlarına uymayı sağlayan faaliyetlerde itici güç görevini yürüttüğünü söyleyebiliriz. Bu da bize duygunun, insanın hem davranışlarının ayarlanmasında hem de fiillerinin ortaya çıkmasında önemli bir etkidir (Yavuz, 1998, 31).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine özellikle adalet, sevgi, saygı, merhamet, fedakârlık, hayâ, ölçülü olma, vefa gibi duyguların kazandırılmasında görevler düşecektir. Özellikle adalet duygusu, sosyal ve kültürel gelişme için son derece önemlidir. Adaletin sadece özel ferdi hayatta değil, aynı zamanda toplumsal hayatta, hatta dünyada insancıl ve sosyal düzenin sağlanmasında yeri doldurulamaz bir öneme sahiptir. Bunun birçok insan şahsiyetinde çok güçlü bir şekilde geliştiği, birçok kimsede ise yeterince gelişmediği görülmektedir. Aynı durum ölçülü ve edepli olma, usulüne göre hareket etme duygularında da görülür (Yavuz, 1998, 40-41).

Sonuç olarak bireylerin toplumla sağlıklı ve dengeli ilişkiler kurabilmeleri için öncelikle duygusal gelişmelerinin sağlıklı olmasının şart olduğu söylenebilir. Adalet, merhamet, edepli olma ve hayâ gibi duygulardan yoksun bir kişinin çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurması mümkün olmaz. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilerin zihinlerine hitap ettiği gibi iç dünyalarına ve duygularına da hitap edebilmeli, olumlu duygularla onların toplumda dengeli ilişkiler kurabilen, adalet, merhamet, sevgi, saygı hayâ, edep, cesaret, fedakârlık, ölçülü olma ve vefa gibi duyguları özümsemiş kişilik yapılarına kavuşmasını temin etmelidir.

8. Millî kimlikle birlikte evrensel değerlerin benimsenmesine önem verilmiştir.

Toplumlar kendi kimliklerini, değerlerini ve kültürlerini sosyalleşme yoluyla yeni nesillere aktarırlar. Kimliğin ve kültürün yeni nesiller tarafından kabulü toplumların en önde gelen beklentilerindedir. Her insan sahip olmaktan ve üyesi olmaktan gurur duyacağı bir kimlik arar. Bu nedenle yeni nesillere toplumun tarihinin ve kültürünün sevdirelerek verilmesi gerekir.

Millî kültürün öğelerini din, dil, tarih, sanat, bilim, müzik, ahlâk, hukuk ve edebiyat gibi toplumun sahip olduğu tüm değerler oluşturur. Din ve ahlâktan yoksun bir kültür aktarımı eksik kalacaktır. Din ve ahlâk insanların duygu, düşünce ve özlemlerini

de etkilemiştir. Durum böyle olunca kültür ve sanat unsurlarında dinin etkisi kendini göstermiştir (Çubukçu, 1990, 65).

Öğrencilere millî kültür verilirken evrensel değerlere karşı olumsuz bir tutum takınılmamalıdır. Tüm dünya toplumlarında geçerli olan sevgi, eşitlik, insan hakları gibi değerlere de yer verilmelidir. Öğrencilere millet ve millete ait olan her şeye sevgi ve saygı gibi değerlerle yaklaşılması gerektiği öğretilirken elbette ki millî kültürü, milletin dilini, ahlâkını ve diğer değerlerini, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde yozlaştırmaya dönük çabaların evrensel kültürden ayrı tutulmasına özen gösterilmelidir.

Öğrencilerin, ilköğretimin son yılları ve ilse yıllarını içine alan gelişim dönemleri kimliğin oluştuğu evredir. Günümüzde kitle iletişim araçları yoluyla insanlar farklı kültürlerin etki alanına girmekte ve bu kültürlerden etkilenebilmektedirler. Öncelikle millî bir kimliğe sahip, ahlâkî ve manevî değerlerini özümsemiş bireyler, farklı kültürleri tanıyarak kendilerini geliştirebilirlerken, kimliğini oturtamamış kişiler farklı kültürlerle temastan olumsuz yönde etkilenmekte ve içine düştükleri kimlik karmaşası daha da derinleşmektedir. Millî kültürden evrensel kültüre yönelen bir kademelenme ve bir geçiş süreci ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin toplumlar için izlenmesi gereken zorunlu bir yol olduğu söylenebilir. Bu yolda sıralamanın çeşitli biçimlerde bozulması, kişi ve toplumlar açısından kimlik sorunu ile başlayan bir dizi toplumsal soruna yol açabilir. Açıkçası yerel ve ulusal sınırlar içinde belirli bir toplumsal kimlik içinde olan kişi ve toplumların ait oldukları hayata ilişkin ve özgü olarak kültür üretmeksizin yani kendi millî kültürünü yaratmaksızın evrensel kültüre katılma çabaları, bu amaç çerçevesinde söz konusu kişi ve toplumların kendi kimliklerinin yitirilmesi nedenidir (İsmail Doğan, 2002, 261). Kimliğini bulamamış, toplumun değerlerinden uzak olan bireyler içinde yaşadıkları toplumun bir parçası haline gelememektedirler.

9. Öğrencilerin kendi dinî ve ahlâkî örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri hedeflenmiştir.

Örfler, toplumuna göre kanun ve ahlak yerine geçebilen; fakat gerçekte kanun olmayan davranış kalıplarıdır. Yani sosyal yaptırım niteliğine sahiptirler. Sosyal grubun varlığı ve sağlamlığı bakımından düşünülen ve onun hâkim değerleri ya da prensipleri tarafından desteklenmiş bulunan zorunlu sosyal normlardır. Âdetler ise doğal çevrenin coğrafi çerçevesi üzerinde oturmuş, doğanın çıplak şartları ile yeryüzüne gelmiş bireylerin ona uymak, doğadan yararlanmak çabası ile hayatlarını devam ettirebilmeleri için ortaya koydukları ve aralarındaki sosyal ilişkileri bu şartlara göre

düzenleyen kaideye âdet denir. Bu kaideler bir topluluğun yapmaya ve alışageldiği ve topluluk tarafından yapılması gerekli görülen davranış kalıplarınıdır (Aslan, 1997, 68).

Örf ve âdetler bireylerin uyması gereken toplumsal kurallar olduğundan, sosyalleşmelerini hedeflediğimiz öğrencilerin bunlardan haberdar edilmeleri doğaldır. Örf ve âdetlerin oluşumunda toplumun inanç, ahlâk ve diğer değerlerinin etkisi vardır.

Sosyal ve kültürel gelişimleri için öğrencilere dinî ve ahlâkî örf ve âdetlerin öğretilmesi hedeflenmiştir. Burada verilebilecek olan örf ve âdetler yerel değil, milletin tamamına mâl olmuş olan değerlerdir.

10. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmeleri önemsenmiştir.

11. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programının temel ilkelerinden birisi de yukarıda belirtildiği gibi toplumsal sorunlara duyarlı bireyler yetiştirmektir. Toplumsal sorunlar bir kişinin çabasıyla ya da yasalar çıkartarak ortadan kaldırılamaz. Bu sorunların çözülebilmesi için toplumu oluşturan tüm bireylerin bilinçlendirilmesi şarttır. Şiddet, hoşgörüsüzlük, suç oranlarının yüksekliği, kültür yozlaşması gibi pek çok sorun toplumun tamamının gayretiyle çözülebilir.

Bireylerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmaları, onların sosyalleşmelerinin bir sonucudur; zira kendini içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak gören kişiler, şahsî sorunlarına nasıl çözüm arıyorlarsa, toplumla bütünleşmenin sonucu olarak kendisiyle toplumu özdeşleştirecek ve toplumsal sorunlara da çözüm yolları arayacaktır. Toplumsal ortak aklın oluşmasında bu tavır önem arz etmektedir.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim sürecinde öğretmenin, muhtevayı öğrencilerin yaşantılarıyla bağlantılar kurarak, sorunlar karşısında onları çözümler üretmeye yönlendirmeleri, onların toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmalarına yardımcı olacaktır.

12. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimler kazanması ve çevreyle iletişim kurmaları hedefi gözetilmiştir.

Bu ilke çerçevesinde, öğrencilerin derste öğrendiklerini hayatlarına taşınmaları, toplum ile diyaloga geçmeleri istenmektedir. Hoşgörü, dürüstlük, emanete sadık olma, başkalarının haklarını gözetme gibi özellikleri benimseyen ve bu değerlerle özdeşleşen öğrenci çevresiyle daha sağlıklı iletişim kurabilecektir. Yine içinde yaşadığı toplumun, namaz, oruç, hac gibi ibadetlerini tanıyan öğrenci toplumun bu yönüne de yabancı

kalmayacaktır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, öğrencilerin içinde yaşadıkları toplumun dinî, ahlâkî ve kültürel yönden tanımlarına yardımcı olarak onların sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır.

13. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alınmıştır.

14. Periyodik olarak öğrenci için dosyalarına bakılarak öğrenme-öğretme süreçlerinin akışı içerisinde onların değerlendirmesinin yolu gösterilmiştir.

15. Din duygusu ve tecrübesinin statik değil, dinamik olduğu ortaya konulup bu doğrultuda bireyi doğrudan ilgilendiren hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır.

16. Öğrencinin problem üzerinde yoğunlaşması ve öğrenme sürecinde etkinliklere katılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

17. İnsana, düşünceye, hürriyete, ahlâkî olana ve kültüre saygı esas alınmıştır.

Kültür, toplumların tarihlerinden devraldıkları maddî ve manevî mirasın tamamıdır. Din ve ahlak, kültürün manevî öğelerindedir. Topluma katılması beklenen her birey, sosyalleşme sürecinden geçer ve topluma katılan her kişi o toplumun kültürüyle kültürlenmek durumundadır.

Toplumun kültürüne saygı duymasını beklediğimiz bireylere öncelikle o kültürü aktarmamız şarttır. Bu nedenle, kültürün önemli unsurlarından olan din ve ahlakın öğrencilere öğretimi, onların kültürlerini tanımlarını sağlayacak ve sosyalleşmelerine yardımcı olacaktır.

18. Öğrencilerin din öğretiminde ana kaynaklar olan ayet (Kur'an) ve hadislere (sünnet) erişebilmeleri ve bunları dinî bilgi edinmede kendilerine merkez almaları gerektiği vurgulanmıştır.

19. Birey bilincinin geliştirilerek toplumsallığa ve toplumsal duyarlılığa ulaşılması, Atatürk'ün laiklik anlayışının kavranması vb. hususlar dikkate alınmıştır.

Bu maddede en açık şekilde öğrencilerin sosyalleşmesinin temel ilkelerden olduğu görülmektedir.

Birey bilincinin gelişmesi fertlerin “ben” aşamasından biz aşamasına geçebilmeleridir. Birey bilincinin gelişebilmesi için okulun yanı sıra aileye bireyin ilişki içinde bulunduğu diğer sosyal çevrelere de görevler düşmektedir. Fertler toplumsal sorumluluklarını öğrendiklerinde, içinde yaşadıkları toplumun kültürüyle kültürlendiklerinde ve bunların sonucunda kendilerini toplumun birer parçası olarak görmeye başladıklarında birey haline gelmişlerdir ve sosyalleşmişlerdir diyebiliriz.

20. Programda alternatif değerlendirme yöntem ve teknikleri dikkate alınmıştır.
(Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593)

Özetle 28.12.2006 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programında, öğrencilerin sosyalleşmesine yönelik olarak, kültürel değerlerin oluşması, dersin sosyal hayatla bağlantı kurularak işlenmesi, öğrenilenlerin uygulamaya geçirilebilmesi temel alınmaktadır. Ayrıca öğrencilerin toplumsal beklentiler doğrultusunda sahip olmaları gereken niteliklere kavuşturulmaları, milli kimliğin benimseyip oradan da evrensel kültüre açılmaları, sorumluluk bilincine sahip olmaları, toplumun kültürüne saygı duymaları, birey bilincine sahip olmaları, sosyalleşerek toplumsal duyarlılığa ulaşmaları temel ilkeler olarak kabul edilmiştir.

4.1.1.2. 19.09.2000 Tarihli Öğretim Programının Temel ilkeleri ve Sosyalleşme

Şu anda uygulamada olan program 28.12.2006 ve 410 sayılı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programıdır. Tez çalışmamıza başladığımızda 19.09.2000 tarihli ve 373 karar sayılı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı yürürlükteydi. Bu nedenle çalışmamızda önceki programın temel ilkelerindeki sosyalleşmeye yönelik ilkelere de yer verilecektir.

Programın geliştirilmesinde aşağıdaki ilkeler temel alınmıştır:

Birinci grupta yer alan ilkelere;

-Demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye’de bireylerde bulunması gereken çağdaş eğitimsel özellikler yer almaktadır.

Bunlar genel hatlarıyla;

-Eğitimsel süreçlerde aktif olarak yer alan, bu süreçlerde kazanılan yeterlilikleri yaşamına taşıyabilen,

Sosyalleşme, ancak toplum hayatında uygulandığında gerçekleşebilir. Öğrencilerin derste kültüre, toplumsal değerlere, dine ve ahlaka dair öğrendiklerini yaşamlarına taşıyabilmeleri esastır. Aksi halde, dürüstlük, hoşgörü, dostluk, sevgi ve saygı gibi değerlerin öğrenilmesi öğrenciye bir şey kazandırmayacaktır.

-Bilimsel verileri dikkate alan,

-"Öğrenmeyi öğrenme" yeterliğini kazanan ve yaşam boyu öğrenmeyi alışkanlık hâline getiren,

Öğrenme belli bir yer ve belli bir zaman ile sınırlandırılmaz. Okul ve eğitim-öğretim çağı ise sadece örgün eğitimin sınırlarını çizen kavramlardır. İnsan doğduğu

andan itibaren öğrenmeye başlar ve hayatın sonuna kadar öğrenme davranışı devam eder.

Sosyalleşme her şeyden önce bir öğrenme hadisesidir. Topluma uyumun ilk basamağı toplumun değerlerini öğrenmektir. Okuldaki eğitim-öğretim sistemli bir şekilde toplumun değerlerini bireylere aktarırken, birey okulun dışında sürekli olarak olumlu ya da olumsuz, doğru ya da yanlış bir şeyler öğrenir. Sosyalleşme ele alınırken bu realite göz önünde bulundurulmalıdır. Öğrenciye okulda verilen eğitim ne kadar planlı ve programlı olursa olsun, çevre tarafından desteklenmedikçe istenilen sonuçlara ulaşamayacaktır. Bu nedenle öğrencinin hayatı bir bütün olarak ele alınmalıdır.

-Araştıran, soran, sorgulayan, demokrasiyi özümsemiş hoşgörülü bireyler yetiştirilmesidir.

Demokrasi modern toplumların önemli değerlerindedir. Toplum bireyleri öncelikle kendi haklarını bilmeli ve başkalarının haklarına saygı göstermelidir.

Bireylerin sosyalleşirken kazanmaları gereken değerlerden birisi de kendilerinden farklı dinlere, farklı mezheplere, farklı düşüncelere sahip ya da farklı yaşam tarzlarına sahip kimselere hoşgörüyle yaklaşabilmektir. Bu başarılabilirdiği takdirde toplum üyeleri arasında sağlıklı ilişkiler kurulabilir. Aksi halde toplumsal bütünlüğün, birlik ve beraberliğin sağlanması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle toplumların üyelerine kazandırmayı amaçladığı değerlerden biri de hoşgördür.

İkinci grupta yer alan ilkeler;

-İlköğretim ve orta öğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin bilimsel hedefleri ve içeriğiyle ilgilidir.

Bunlar genel hatlarıyla;

-Dinin, insan yaşamına anlam kazandırması,

Her insan yaşadığı hayatın amacını ve anlamını bilmek ister. İnsanın psiko-sosyal gelişimine, anlamlı bir yaşam sürdüğüne inanması olumlu katkıda bulunur. Bireylerin, kimlik arayışı içine girdikleri ergenlik dönemi, “hayatın anlamı ve gayesi, ölüm ve sonrası, mutlak adaletin olup olmadığı” gibi soruların insan zihninde belirlediği dönemdir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilerin, zihinlerindeki bu gibi soruları cevaplayarak, anlamlı ve ahlaklı bir yaşam sürmelerini sağlamaya çalışır.

-İnsanın insanca yaşamasına yardımcı olması.

Sosyalleşmeyi, insanını kendine özgü davranışları öğrenmesi ve yeni nesillere aktarması, şeklinde de tanımlamıştık. Bu tanımdan yola çıktığımızda bu ilkede belirtilen

insanca yaşamaya yardımcı olmayı, insanın sosyalleşmesine yardımcı olmak şeklinde düşünebiliriz.

-İnsanların birbirlerini anlayabilmeleri için gerekli olan temel iletişim kodlarını bünyesinde taşıyan, Allah-insan ilişkilerini düzenleyen bir olgu olduğu, dinin evrensel barış kültürünün yaratılmasında ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında katkıda bulunabileceği bilgisinin kazandırılması,

Hoşgörü, insanların farklı inanç ve düşüncelere açık olması, saygıyla yaklaşabilmesidir. Evrensel barış kültürünün ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam'ın, bu konulardaki insanlığa yönelik mesajlarının öğretilmesi faydalı olacaktır.

-İnancın akılla bütünleştirilmesi ve insanların kendi din, örf ve âdetlerini olduğu kadar, diğer milletlerin din, örf ve âdetlerini de saygı ve hoşgörü çerçevesinde değerlendirebilmesi vb. dir.

Din, örf ve âdetler kültürün unsurlarındandır. Öğrencilerin sosyalleşmeleri için öncelikle içinde yaşadıkları toplumun dinini örf ve âdetlerini tanıyıp özümsemeleri gerekmektedir. Bir sonraki aşamada da farklı kültürlere hoşgörüyle yaklaşabilmeleri esas alınmıştır.

Üçüncü grupta yer alan ilkeler;

-İlköğretim ve orta öğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin programlarının geliştirilmesi, ders kitaplarının yazılması, eğitim ortamlarının düzenlenmesi ve öğretimin gerçekleştirilmesiyle ilgili tüm süreçlerde uyulması gereken esaslarla ilgilidir.

Bunlar genel hatlarıyla;

-Programların, ders kitaplarının ve alanda yapılacak tüm etkinliklerin işlevsel olması,

-Toplumdaki bir ihtiyaca cevap vermesi,

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı toplumsal ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak belirlenmiştir. Bunun sonucu olarak da öğrencilerin toplumsal beklentiler doğrultusunda yetişmesine yani sosyalleşmesine katkıda bulunulması beklenir.

-Bir sorunun çözümüne yardımcı olması,

-Her şeye karşı sevgi ile olumlu yaklaşım bilincinin verilmesi,

Sevgi insanın içinde yeşertebileceği en güzel duygudur. Yaşamında sevgiyle doyurulmuş kimseler genellikle çevrelerine de aynı şekilde sevgiyle yaklaşabilirler.

Sevgi, sadece insanın iç dünyası için değil, diğer insanlarla ilişkiler açısından da gerekli bir duygudur. İnsanların diğer insanlarla başarılı ilişkiler kurmalarında sevgiyle yaklaşabilmeleri artı bir değer olarak yansıyacaktır.

-Hoşgörülü olunması,

Bu maddede toplumsal erdemlerden olan hoşgörü yeniden vurgulanmaktadır.

-Birey bilincinin ön plâna çıkarılması,

-Akılcı ve eleştirel yaklaşım sergilenmesi,

-İnsanın evrenden kopuk bir varlık olmadığına ön plânda tutulması,

Günümüzde ortaya çıkan birçok psikolojik rahatsızlığın temelinde insanın, doğadan ve toplumdaki kopuk bir yaşam sürmesi yatmaktadır. Her canlının olduğu gibi insanın da normal ve dengeli bir yaşam sürebilmesi için doğa ve toplum ile bağlarını koparmaması şarttır. İnsanlar, yaşayabilmek için yeme içme, solunum ve barınma gibi biyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal desteğe ihtiyaç duyarlar. Ailesiyle, akrabalarıyla ve dostlarıyla bağlarını koparmış bir kişi yalnızlık ve işe yaramazlık duygusuyla huzursuz olur ve karşısına çıkan sorunları aşmakta çok zorlanır. Kendisini seven, ona değer veren ve ihtiyaç duyan kimsenin olmaması insan ruhunu zayıflatır. Bu nedenlere bireylere evrenin bir parçası olduklarının ve diğer insanlarla ilişkiler kurulabilmesi için uyulması gereken kuralların neler olduğu gibi konularda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin katkısı olabilir. Bu da öğrencilerin sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır.

-Dinin "hukukun üstünlüğünü" esas aldığına ortaya konması,

-Mezheplerin ayrımcılık değil, çağlara ve ortama göre, dinin anlaşılma biçimlerini ortaya koyan bir zenginlik olduğunun vurgulanması vb. dir.

Din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde hiç kimsenin inancı ya da mezhebinden dolayı kınanamayacağı Anayasamızın 24. maddesinde belirtilmektedir. Farklı mezheplerin olması ayrılık değil, zenginlik olarak ele alınmalı ve hoşgörü kültürü egemen kılınmalıdır. Toplumun huzuru, birlik ve beraberliği için bireylerin birbirleriyle ilişkilerinde mezhep farklılığının hoşgörüyle karşılanabilmesi gerekmektedir.

-Eğitim aktivitelerinin işlevsel olması, toplumdaki bir ihtiyaca cevap vermesi ve yaşanan sorunların çözümüne katkıda bulunabilmesi için, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin programında yer alması gereken üniteler yaşamla ilişkilendirilerek belirlenmiştir.

Daha önce Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi muhtevasının toplumdaki bir ihtiyaca cevap vermesi gerektiğini söylemiştik. Bu gayeye hizmet edebilmek için konuların yaşamla ilişkilendirilmesi, öğrencilerin yaşamlarını derste bulabilmeleri

gerekmektedir. Bu başarılığında öğrencilerin, öğrendiklerini yaşamlarında uygulamaya dönüştürmeleri ve bu bağlamda sosyalleşmelerine katkı sağlayacak bilgileri de yaşama geçirmeleri mümkün olacaktır. Aksi halde konular, öğrencilerin zihninde ezberden öteye geçemez.

Bu belirlemelerde genel hatlarıyla;

-Büyüklere duyulan saygı ile küçüklere duyulan sevginin davranışa dönüştürülmesi,

İnsanların sosyalleşme sürecinde kazanmaları gereken davranışlardan birisi de küçüklere sevgiyle, büyüklerle saygıyla yaklaşabilmektir. Bu davranışın öğrencilere kazandırılmasında İslâm'ın öğütlerinin faydası olacaktır.

-Yerelliklerin zaman zaman dinin evrensel boyutlarının önüne geçebileceğine karşı duyarlı olunması,

Dinin tüm inananlarınca kabul gören evrensel ilkeleri vardır. İslâm'ın, Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in onun elçisi ve son peygamber olduğu, ölümden sonra âhiret yaşamının varlığı gibi. Dersin işlenişinde, insanın öncelikle içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğu göz ardı edilmemelidir. O bölgeye has olup, İslâm'ın temel ilkeleriyle ters düşmeyen âdet, gelenek ve görenekler göz ardı edilmemesi gereken hususlardır. Yalnız batıl inançlar bu kültür unsurlarından ayıklanmalıdır. Böyle yapıldığı takdirde bireyin sosyalleşmesine olumlu yönde katkı sağlanabilir.

-Din alanında yetkin olan ile olmayanın ayrılabilmesi,

-İbadetlerin davranışları geliştirmedeki gücünün fark edilmesi,

İbadetler, inananların yerine getirmeleri gereken kulluk vazifeleridir. İnsanların bunun dışında bir gayeyle ibadete yaklaşmaları doğru olmaz. Fakat yine de ibadetler, insanlar farkında olmasa da onlara bazı davranışlar kazandırır. Temizlik, birlikte yaşama ve dayanışma bilinci, zamanı plânlama alışkanlığı buna örnek verilebilir. İbadetlerin öğretilmesi yoluyla sosyalleşmelerine katkı sağlayacak bu gibi bazı davranışlar öğrencilere kazandırılabilir.

-Mitik eğilimlerin olumlu yönde kanalize edilmesi,

-Mezheplerin, dinin anlaşılma biçimleri olarak değerlendirilmesi,

-Dinin hükümlerinin çağlara göre yorumlanarak evrenselliğinin fark edilmesi,

-Kader kavramının yanlış yorumlanarak sorumluluktan kaçınılamayacağını bilinmesi,

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilere, sosyalleşmeye yönelik olarak kazandıracağı temel değerlerden birisi de sorumluluk bilincidir. Zira İslâm, insana,

sergilediği her davranıştan sorumlu olduğu ve yaptığı her şeyden hesaba çekileceği mesajını vermektedir. Dolayısıyla insan yaşamın tamamı, dinin tüm emir ve yasakları sorumluluk üzerine kuruludur. Derste öğrenciler, uymaları gereken dinin emir ve yasaklarını öğrenecekler ve uygulamaya geçirmeseler de başarılı olarak kabul edilmeleri için bu bilgiler yeterli olacaktır. Ancak din, insanın iç dünyasına hitap ettiğinden öğrenciler derste öğrendikleri emir ve yasaklara uyma zorunluluğunu hissedeceklerdir. Bu yönüyle sorumluluk duygusu onlarda gelişecektir. Sorumluluk duygusu kazanıldığında sadece din alanında değil, insan yaşamının her alanında kendisini gösterecektir.

-Dinî konularda "akılcı yöntemin" kullanılarak gerçeğin keşfedilmesi ve zihinde oluşabilecek sorulara karşı bireyin kendi sağlıklı yorumunu geliştirebilmesi,

-Tanrı ile iletişim kurmada yapay engellerin aşılması,

-Dinin sevgi ve hoşgörü boyutunun görülmesi,

Daha önce öğrencilere sevgi ve hoşgörü kültürünün üzerinde durmuştuk. Bu ilke doğrultusunda sevgi ve hoşgörünün sadece toplumsal bir gereklilik olmadığı dinin de gereği olduğu dersin işlenişinde vurgulanacaktır. Dinin bu yöndeki mesajları öğrencilere sevgi ve hoşgörü kültürünün kazandırılmasında daha etkili olacaktır. Ayrıca konular işlenirken, öğrencilere sık sık bu değerler hatırlatılarak, yanlış tutum ve önyargıların önüne geçilebilir.

-Çevre, doğal denge ve temizlik bilincine ulaşılması,

İnsan, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürebilmek için doğal ve sosyal çevresiyle uyumlu, dengeli bir iletişim kurmalıdır. Bu aynı zamanda onun sosyalleşmesini de olumlu yönden etkileyen bir tavır olacaktır.

Ayrıca bu ilkede belirtilen temizlik alışkanlığı da sosyalleşme sürecinde kazanılması beklenen davranışlardandır.

-Birey bilincinin geliştirilerek toplumsallığa ve toplumsal duyarlılığa ulaşılması, Atatürk'ün lâiklik anlayışının kavranması vb. hususlar dikkate alınmıştır.

2006 öğretim programında da aynen korunan ilke, insanın öncelikle içinde yaşadığı toplumun bir üyesi, bireyi olduğunun farkına vararak toplumsallaşmasını oradan da bir ileriki aşama olarak da toplumsal duyarlılığa ulaşmasını temel almaktadır.

Ayrıca, kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulabilmesi için diğer dinler hakkında da bilgi sahibi olunması gerekli hâle gelmiştir.

Bilgiye erişimin kolaylaştığı günümüzde insanlar, farklı dinler hakkında doğru ya da yanlış pek çok şey görüp duyuyorlar. Bunları birçoğu gerçeği yansıtmayıp önyargılara dayanırken, birçoğu da farklı dinlerin insanları etkilemeye dönük propagandalarıdır. Öğrencilerin bu bilgi karmaşasında önlerini görebilmelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi yardımcı olabilir. Farklı dinlerin hoşgörü çerçevesinde doğru bir şekilde tanıtılması evrensel barışa hizmet edecektir.

Bu nedenle programlarda genel hatlarıyla;

Bütün dinlerin esas amacının iyi insan yetiştirmek olduğu, Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm ve Budizm'in tarihî gelişimleri ile temel özelliklerinin ve öğretilerinin içeriği, İslâmın Yahudilik ve Hristiyanlık karşısındaki konumunun objektif kriterler içinde değerlendirilmesi hususlarına da yer verilmiştir.

Programı geliştirme sürecinde, Atatürk'ün " Ben manevî miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplanmış kural bırakmıyorum. Benim manevî mirasım, ilim ve akıldır. Benim Türk Milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Benden sonra, beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver (eksen)üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevî mirasçılarım olurlar"(ATATÜRK III, Atatürkçü Düşünce Sistemi. M.E. B. Yay., İstanbul 1997, s. 110)

" Taassup cahilliğe dayanır. Bundan dolayı mutaassıp olan cahildir. İlim mutlaka cahilliği yener, o hâlde halkı aydınlatmak lâzımdır. " (ATATÜRK III, Atatürkçü Düşünce Sistemi. M.E.B. Yay., İstanbul 1997, s. 111) sözleri temel alınmış ve çalışmalar bu kapsamda yürütülmüştür. (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2000, Sayı: 2517.)

Bir inanca, bir düşünceye körü körüne bağlanma, farklı inanç ve düşünceden olan insanlara hoşgörüyle yaklaşabilme, sosyalleşmesini hedeflediğimiz öğrencilerde toplumun görmek istediği niteliklerdir. Bu konuda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine sorumluluklar düşmektedir.

4.1.2. Öğretim Programlarının Genel Amaçları ve Sosyalleşme

Programın genel amaçları bireysel, toplumsal, ahlakî, kültürel ve evrensel olmak üzere dört açıdan ele alınmaktadır. Programın toplumsal, kültürel ve evrensel amaçları öğrencilerin sosyalleşmesine dönük net ifadeler içermektedir. Bireysel ve ahlaki amaçların sadece birkaçı öğrencilerin sosyalleşmesinde dolaylı etkiye sahiptir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'yla öğrencilerin;

Bireysel Açıdan

1. Temel dinî ve ahlâkî sorularına cevap verebilmeleri,

Öğrenciler, temel dinî ve ahlakî konulardaki zihinlerindeki sorulara bu derste öğrendikleriyle cevaplar bulabileceklerdir.

Her insan hayatın her anında neyin iyi, neyin kötü olduğunu sorgular. İyiye ve kötüye dair doğru değer yargılarına sahip olanlar, sahip oldukları bu değer yargılarını yollarını aydınlatacak ışık olarak kullanırlar. Böylece karanlıkta kaybolmazlar. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi dinî, ahlakî ve toplumsal değerlerin öğrencilere aktarılmasında en önemli derstir. Öğrencilerin yaşamlarına ışık tutacak olan bu yargılar onların diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmelerine ve kişisel gelişimlerine de yardımcı olur.

Öğrencilerin dinî sorularına cevaplar bulabilmeleri ruhsal gelişimlerine yardımcı olacaktır. Ne olduğunu nereden gelip nereye gittiğini bilen insanın sahip olduğu iç huzuru, onun psiko-sosyal gelişimini olumlu yönde etkileyecektir.

2. İnanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincine varabilmeleri,

Her insanın, din hakkında ilk bilgileri edindiği yer ailesidir. Ardından da okul, cami ve sosyal çevre gelir. Farklı ailelerden, farklı sosyal çevrelerden gelen insanların ilk aşamada aldıkları din eğitimi aynı olmayacaktır. Aileden öğrenilenlerin üzerine farklı kaynaklardan daha derinlemesine din eğitimi alındığında durum daha da karmaşık hale gelebilir. Öğrenilen din aynıdır; fakat dinin yorumlanmasında farklılıklar olabilir ki bu bir karmaşa ve ayrışma nedeni değildir. Fakat bu kaynakların tamamı, dini temel kaynakları doğrultusunda doğru bir şekilde öğretebilecek midir? Burada değinmek istediğimiz husus, din eğitiminin yanlış verilmesi, mutlaka kasıtlı olmak zorunda değildir. Bilinçsizce, farkında olmadan, belki dini kendileri de doğru anlayamadıkları için yanlış şekilde aktaracak kaynaklar da olacaktır. Din eğitimi doğru alamayan, dini doğru anlayamayan kişiler, son derece iyi niyetli olsalar da din adına hurafelerle dolu bir yol tutabilir, önder olarak kabul ettiği kişilerin yönlendirmelerine kendilerini bırakabilirler. Önder olarak kabul edilen kişiler arasında da dini, insanların inancını kendi çıkarları için kullanacak olanlar çıkabilir. Bu durum toplumda hoşgörü ortamına zarar verebilir. Ayrıca toplumun yüzyıllardır koruduğu dinî kültürün aksi grup ve kişilik yapılarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Tüm bunlar, insanların sosyalleşmesine olumsuz yönde yansıtacaktır.

Yeterli ve doğru kaynaklardan dinî eğitim almış bireyler, İslâm'ı en temelinden Kur'an ve sünnet ışığında anlayabilirler. Bu kişiler dinî inanç ve ibadetlerini kimsenin

istismarına kapılmadan yaşayabilirler. Elbette Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinden dinin, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki öğrencilere ayrıntılı ve derinlemesine öğretmesini bekleyemeyiz. Zaten dersin böyle bir gayesi de yoktur. Yalnız, öğrencilere dinin temel ilkeleri öğretilerek bu ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri ve böylece yanlış yollara sapmamaları sağlanabilir.

3. Dinî inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirebilmeleri,

4. Dinî kavramları doğru anlayabilmeleri,

5. Doğru dinî bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt edebilmelerini,

İnsanlar toplumsal yaşamlarında din adına pek çok bilgi ile karşılaşır. Bu bilgilerin doğru olanlarının yanı sıra dinin aslından olmayıp da sonradan karışan boş ve yanlış inançlar, yani hurafeler de vardır. Bu hurafe ya da batıl inançların birçoğu insanların, gereksiz korkulara kapılmalarına, sorunlarına yanlış yerlerde ve yanlış şekilde çözüm aramalarına neden olabilmektedir. Bilgi toplumu olanının hedeflendiği günümüzde, insanların bilim ve din dışı olan batıl inançlardan arındırılmaları gerekmektedir. Dinin özüne ait olan bilgilerle batıl inançların birbirinden ayrılması, modern bir toplumun üyesi olması hedeflenen yeni neslin sosyalleşmesi açısından önem arz etmektedir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, doğru bilgilerle batıl inançların ayrımının öğrencilerle yapılabilmesini hedeflemektedir. Bu amaç öğrencilerin sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır.

6. Dinin içtenlik ve sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öge olduğunu kavrayabilmeleri,

7. İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımaları gerektiğini kavrayabilmeleri,

Bireylerin sosyalleşme süreçlerinde, üyesi oldukları toplumun kültür unsurlarından olan dini öğrenmeleri gereklidir. Kültürü birçok yönüyle etkileyen din anlaşılmadan, o toplumun kültürünün anlaşılmasını beklemek doğru olmayacaktır. Yeni neslin kendi kültürünü öğrenip içselleştirmesi ve sonrakilere de aktarabilmesi için dinin tanıtılması bir zorunluluktur.

Dünya toplumları arasında kültürel etkileşimin son derece yoğun olduğu çağımızda bireylerin, sadece içinde yaşadıkları toplumun kültürünü öğrenmeleri yeterli olmayacaktır. Toplumda tek bir dinin olmayıp farklı dinlerin e yaşadığı göz önünde bulundurularak farklı dinler hakkında da bilgi verilmelidir. Yalnız, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin amacına toplum kültürüne olan etkisi yönünden yaklaşıldığında;

elbette ki bütün topluma mâl olmuş bir dinin öğretimiyle, o toplumun kültürüne bir katkı sağlayamamış ya da sadece dar bir alanda ve sınırlı bir etkiye sahip olan dinin öğretimine müfredatta aynı oranda yer verilmesi beklenemez.

8. Dinin emirleriyle toplumsal beklenti ve alışkanlıklara dayalı olan davranışları ayırt edebilmeleri,

Toplumsal beklentilerle dinin emirleri çoğu kez birbiriyle aynı doğrultudadır. Özellikle din, toplumsal beklentiler doğrultusunda bireylerin yetişmesine katkıda bulunur. Zira din, toplumsal beklentilerin oluşmasında en önemli belirleyicilerdendir. Toplum ahlakı, görgü kuralları, gelenek ve görenekleri şekillenirken tamamıyla olmasa da din önemli belirleyicilerdendir. Din kültürün oluşmasında olduğu gibi devamında da önemli bir role sahiptir.

Dinin emir ve yasaklarıyla toplumsal beklentiler arasında büyük oranda paralellik olmasına rağmen ayrıştıkları noktalar da vardır. Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ile dinin temel ilkelerini, emir ve yasaklarını öğrendiklerinde toplumsal beklentilerle ayrıştıkları noktaları fark edebileceklerdir.

9. İslâm'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanıyabilmeleri,

10. İslâm dininin akıl ve bilimle uyum içinde olduğunu, din ve bilimin birbirinin alternatifini olmadıklarını kavrayabilmeleri,

11. Aklın, dinî sorumluluğun temel şartı olduğunu; dinin aklın kullanılmasını istediğini ve bilimsel bilgiyi teşvik ettiğini kavrayabilmeleri,

12. Kendi inancı ile mutlu ve barışık olabilmeleri,

İnsanların sosyal çevreleriyle sağlıklı ve başarılı ilişkiler kurabilmeleri için öncelikle iç dünyalarında dinginliğe ulaşmış olmaları, huzuru bulmuş olmaları gerekmektedir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilerin maneviyatına hitap ederek onların bu açıdan doyurulmalarını sağlayabilir. Öğrenciler içten, bilinçli ve sağlıklı bir inanca ulaştıklarında, öncelikle iç dünyalarında huzuru bulacaklar, sonrasında da diğer insanlarla ilişkilerine bunu yansıtabileceklerdir. Dolaylı bir şekilde olsa da öğrencilerin sosyalleşmelerine bu yolla katkıda bulunulmuş olunur.

Toplumsal Açıdan

13. Toplumsal olarak yaşanan dinî ve ahlakî davranışları tanıyabilmeleri,

Toplumsal yaşamı, o toplumun mensuplarının inancından ve ahlakından ayrı tutmak mümkün değildir. Günlük yaşamdan ticarete, sosyal ilişkilerden iyiye ve kötüye dair yargılara kadar pek çok alanda dinî ve ahlakî davranış ve değerleri görebiliriz. Sosyalleşme topluma uyum süreci olduğuna göre din ve ahlâk anlaşılmadan

sosyalleşme amacına ulaşamaz. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, hem dinin hem de ahlakın öğreniminin birlikte yapıldığı bir ders olarak, toplum bireylerinin sosyalleşmesinde okula düşen vazifenin yerine getirilmesindeki önemi inkâr edilemez.

14. Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğunu tanıyabilmeleri,

Toplumunu oluşturan herkesin aynı dine, aynı mezhebe inanmasını ve aynı değerlere sahip olmasını beklemek insan doğasını anlayamamaktır. Farklı dinî anlayış ve yaşayışlar sosyal birer olgu olarak tanındığında insanların farklı inançlara sahip kişilere karşı tavırları olumlu yönde değişecektir. Farklı inançların ortadan kaldırılıp herkesin aynı şekilde inanmasını beklemenin yanlışlığı anlaşılacak ve her inancın sosyal bir olgu olarak varlığına hoşgörü çerçevesinde saygı duyulabilecektir. Bu anlayış da bireylerin sosyalleşme hedeflerine ulaşmalarına olumlu yönde katkıda bulunacaktır.

15. Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşabilmeleri,

Bu hedef doğrultusunda öğrenciler farklı inançlara saygı ve hoşgörüyle yaklaşabileceklerdir. Bu başarıldığında toplumda birlik, beraberlik ve barışın hâkim olmasına katkıda bulunulmuş olunur. Ülkemizde bir dönem insanların, mezhep farklılığından dolayı birbirlerine düşükleri hatırlandığında bu maddede belirtilen amacın gerçekleşmesinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi insanlara okul çağlarında hoşgörü kültürünün yerleşmesini sağlamaya çalışarak hem onların sosyalleşmelerine yardımcı olmakta hem de toplumsal birlik ve beraberliğe katkıda bulunmaktadır.

16. Toplum içindeki sağlıklı, hurafelere dayalı dinî oluşumları ayırt edebilmeleri,

Toplumsal olarak homojen ve mükemmel bir dinî yaşayışın varlığından söz edilemez. Din doğru anlaşılıp doğru yaşanabildiği gibi, sağlıklı ve hurafelerle dolu yaşayışlar da mevcuttur. Sağlıksız dinî yaşayışlar inananın kendisine zarar vermeye kalmayıp, yaygınlaşması halinde topluma da zarar verebilir. Bunun önlenmesi, dinin gerçek mesajlarıyla batıl olanların ayırt edilebilmesiyle mümkündür. Bu açıdan topluma katılacak olan neslin, hangi dine inanırsa inansın, tamamının okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ile bilinçlendirmeleri son derece önemlidir. Zira Birçok insanın din ile teması sadece okulda gördüğü Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinden ibarettir. Öğrencilerin sağlıklı bir şekilde sosyalleştirilmelerinde inanç dünyalarının yanlışlardan arındırılması önem arz etmektedir. Hurafe ve batıl inançlarla ilgili olarak Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatında 7. sınıf 1. ünite de “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” adlı konuya yer verilmektedir. Bu şekilde dine dair doğruların

öğretiminin yanı sıra yaygın olan bazı yanlış inanışların da neler olduğu konusunda öğrenciler bilinçlendirilmektedir.

17. Fizikî ve toplumsal çevreyi koruma bilincine ulaşabilmeleri,

Bu amaç doğrultusunda bireylerden çevreleriyle sağlıklı ilişkiler kurmaları ve doğayı koruma bilincine ulaşmaları beklenmektedir. öğretim sürecinde öğrenciler, İslâm'ın temel mesajları, ayet ve hadisler ışığında insanlara yani topluma ve doğal çevreye karşı sorumluluk bilincine ulaşabileceklerdir. Bireylerin sosyalleşmelerine, insan ve doğa sevgisini içselleştirmeleri olumlu katkı sağlayacaktır.

Ahlâkî Açıdan

18. Ahlâkî değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olabilmeleri,

Toplumun, belirli davranışları iyi, doğru ve yanlış olarak vasıflandırırken kullandığı kurallar bütününe ahlak denir. Bir sosyal normun yasakladığı hareketlere, doğrudan doğruya karşılık olmak üzere kötülük şeklinde bir müeyyidenin meydana geldiği hallerde norm bir ahlak kuralını oluşturur (Dönmezer, 1999, 243).

Toplumsal değerlerden olan ahlakın öğretimi, bireylerin içinde yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmeleri için şarttır. Zira ahlak, ferdin biyolojik bir varlıktan insan haline gelmesini sağlayan değerlerdendir. Toplum içinde nasıl hareket edilmesi gerektiği, iyinin, güzelin, doğrunun ve yanlışın ne olduğu, insanın istediği yerde istediği şekilde hareket edemeyeceği, kontrol etmesi gereken duygu ve davranışlarının olduğu ahlâk eğitimi ile öğrenilir. Bireyler ahlâkî erdemleri taşıyabildikleri ölçüde sosyalleşebilirler. Neyin ahlâkî olup neyin olmadığını öğrenmek elbette yeterli değildir. Ancak ahlâkî erdemleri benimsemenin ilk aşaması onun bilgisine sahip olmaktır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilerin ahlâkî değerlerle bezenmesinde ve böylece topluma uyum sağlayarak sosyalleşmesinde etkili olmaktadır.

19. Öğrenilen ahlâkî değerleri içselleştirebilmeleri,

20. İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini fark edebilmeleri,

Kültürel Açıdan

21. Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrayabilmeleri,

Kültürün en önemli unsurlarından birisi dindir. Toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin yeni nesle aktarılması eğitimin en önemli görevlerindendir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi kültürün dinî ve ahlâkî boyutunun öğrencilere öğretilmesiyle sorumludur.

Öğrenciler dinin, kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrayarak kültürü daha iyi anlayabileceklerdir. Bu da onların kültürlenmelerine ve sosyalleşmelerine katkı sağlayacaktır.

22. Dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini fark edebilmeleri,

Din kültürün dil, müzik, mimarî ve edebiyat gibi diğer unsurlarını da etkilemiştir. Bunların tamamında dinin izlerini görmek mümkündür. Dinin, kültürün diğer unsurlar üzerindeki etkilerinin fark edilmesi amacı, öğrencilerce kültürün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu yolla yeni neslin sosyalleşmesine katkı sağlanacaktır.

23. Doğru dinî bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşabilmeleri,

Kültürün büyük bir hızla değiştiği günümüzde ebeveyn ile çocukları arasında uyumsuzluk meydana gelebilmektedir. Yeni neslin, dinî ve ahlakî değerleri benimseyerek yetişmesi, bu sorunun ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır. Çünkü kültür ne kadar değişirse değişsin dinî ve ahlakî değerler, kültürün unsurları olmalarına rağmen değişim ya hiç olmaz ya da çok yavaştır (toplumların din değiştirdiği dönemler haricinde). Dolayısıyla çocuklar ve gençler hem modern çağın gerekleriyle donanımlı şekilde yetişebilir hem de anne-babalarıyla aynı dinî ve ahlakî değerleri benimserler. Böylece aralarındaki kültürel uyum sağlanabilir. Aksi halde bireyler anne-babalarıyla kültür çatışmasına girebileceklerdir. Bunun sonucunda diyalogun zayıflamasıyla bireylerin psiko-sosyal gelişimleri için gerekli olan aile desteğinden mahrum olabileceklerdir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, dinî ve ahlakî değerlerin bireylere öğretilmesiyle aile içindeki kaynaşmanın sağlanmasına ve bireylerin sağlıklı şekilde sosyalleşmelerine yardımcı olacaktır.

24. Türklerin İslâm dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendirebilmeleri,

Bu amaç ile dinî ve millî değerler öğrencilere tanıtılabilecektir. Öğrenciler, Türk kültürünü daha yakından tanıdıklarında İslâm'ın Türk kültürüne en uygun din olduğunu anlayacaklardır.

Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin kültürü daha iyi anlamaları sağlanacak böylece onların sosyalleşmesine yardımcı olunacaktır.

25. Dinî ve millî bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavrayabilmeleri,

Bu amaç, öğrencilerin dinî ve millî bayramların önemini kavramalarını sağlayacaktır. Öğrenciler, bayramların insanları bir araya getiren, küskünleri barıştıran,

gelenek ve göreneklerin devamını sağlayan, milleti ortak değerler ve hedefler çevresinde toplayan önemli kültürel etkinlikler olduğunu kavrayacaklardır.

Kültürel değerlerden olan dinî ve millî bayramların öneminin öğrencilerce kavranması, onların sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır.

Evrensel Açıdan

26. Evrensel değerlere kendi dinî bilgi ve bilinçleriyle katılmaları,

Dünyada yaşayan pek çok din vardır. İslamiyet, dünyada en yaygın ikinci dindir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, Türk toplumunun tamamına yakınının inandığı İslam'ın öğrencilere genel hatlarıyla öğretilmesini hedeflemektedir. İslam'ın yanı sıra dünyada yaygın olan Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm ve Musevîlik dinleri hakkında da kısaca bilgi verilmektedir. Nasıl toplumun dini anlaşılmadan millî kültür anlaşılmasa, dünya dinleri tanınmadan evrensel kültür anlaşılabilir. Yukarıdaki amaç doğrultusunda öğrencilerin millî kültürden evrensel kültüre açılmaları, kendi dinî bilgileriyle evrensel değerleri tanımaları sağlanabilir. Bu da onların sosyalleşmelerine yardımcı olacaktır.

27. Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyle yaklaşabilmeleri,

İnsanlar genellikle bilmediklerinden korkarlar. İnsanlar çoğu zaman tanımadıkları dinlere ve dinlerin inananlarına karşı önyargıyla yaklaşabilmekteler. Diğer dinlerin hoşgörü çerçevesinde tanınması, toplumsal birlik ve beraberliğe katkı sağlayacaktır. Hoşgörü kültürünün öğrenciler yerleştirilmesiyle sosyalleşmelerine yardımcı olacaktır.

28. Evrensel insani değerlerin İslâm'ın insani değerleri ile örtüştüğünü fark etmeleri amaçlanmaktadır. (Bkz. Tebliğler Dergisi, Sayı: 2593, Tarih: Şubat 2007)

İnsana saygı, sevgi, barış, hoşgörü gibi değerler evrensel kültürün olduğu kadar İslam'ın da değerleridir. Öğrenciler dini öğrenirken evrensel değerlerin de bir kısmını bu şekilde tanımış olacaklardır. Bu şekilde öğrencilerin sosyalleşmelerine katkıda bulunulabilecektir.

19.09.2000 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programının genel amaçları yeni programın aynısıdır. Önceki programda sadece kültürel amaçlar arasında saydığımız *“Türklerin İslâm dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendirebilmeleri ve dinî ve millî bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavrayabilmeleri,”* önceki programda yer almamaktaydı.

4.2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Müfredatlarının Sosyalleşmenin Gerçekleşme Alanlarına Katkısı

4.2.1. Toplumsal Değerleri Tanıma

Değerler, amaçlarımızı ve davranışlarımızı belirlemede bize neyin doğru, neyin yanlış olduğunu söyleyen standartlardır. Ya da toplum olarak arzu ettiğimiz şeyler hakkında paylaşılan soyut fikirlerdir. Sonuçta değerler bize, iyi, kötü, güzel, çirkin, ahlakî, gayri ahlakî veya arzu edilen ve edilmeyen şeyler hakkında ölçütler sunar (Bozkurt, 2006, 93).

Toplum, rolleri sosyal dereceleriyle çepeçevre kuşatır ve bireyler de davranış örüntülerini bu değerlere göre saptar. Toplum belli bir hareketi genel olarak onaylar ya da onaylamazsa, bu durum o hareketin doğru veya yanlış, uygun veya uygunsuz olduğunu gösterir (Aslan, 1997, 70). Değerleri olmayan bir toplum, en güçlü toplumsal kontrol aracını da yitirmiş demektir. Değerler sistemi, insan deneyimlerinin birikimini yansıtır ve çağdaş insan deneyimleri üzerinde doğrudan bir etkide bulunur (Bozkurt, 2006, 93).

Toplumsal değerler bireylerin, çevredekilerin gözünde nerede durduklarını bilmelerine yardım ederler. Kişilerin sosyal rollerini seçmelerinde rehberlik ederler. Toplumda ideal düşünme davranma yolları değerler tarafından işaret edilir (Aslan, 1997, 65).

Değerler kültürel olarak tanımlanmış, toplumsal standartlardır. İyilik, güzellik, doğru, yanlış gibi kavramlar toplumsal hayatta temel değerleri oluştururlar.

Kültürel değerler ve inançlar kişiliğimizin temelini oluşturarak sosyalleşmemizi sağlarlar. Aile, okul, arkadaş ve iş çevrelerinde uygun davranışların neler olduğunu toplumsal değerler belirler. Bu değerlere uyduğumuz ölçüde sosyalleşebiliriz.

Her toplumun kendine özgü değerleri olduğu gibi, toplumların ortak evrensel değerleri de vardır. Bunların başında özgürlük, demokrasi, adalet, eşitlik, insan hakları, çalışkanlık, dürüstlük, misafirperverlik, yardımseverlik vb. gelmektedir (Bahar, 2005, 79).

Değerler zamanla değişebilir, yerlerine yeniler gelebilir, eskiyen birtakım değerler atılabilir. Her toplumun değer sistemi isteyerek veya istemeyerek bozulabilir. Bireyler her zaman değerlere uygun davranmayabilirler. O zaman ortaya değer çatışmaları çıkar. Genç ve yaşlı kuşaklar arasında sık sık ortaya çıkan çatışmalar bunu en güzel örnekleridir (Özkalp, 2005, 102).

28.12.2006 tarihli yeni Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programı toplumsal değerlerin yeni nesle aktarımı üzerinde önemle durmuştur. Öğretim programında öğrencilere verilecek değerler belirlenerek aşağıdaki şekilde sunulmuştur (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593).

- Adalet
- Demokrasi bilinci
- Alçak gönüllülük
- Bağışlama
- Bilimsellik
- Cömertlik
- Dayanışma
- Doğal çevreye duyarlılık
- Dostluk
- Emaneti korumak
- Fedakârlık
- Görgülü olmak
- Hakseverlik
- Hayâ
- İbadet yerlerine saygı
- İyi niyet
- Kanaat
- Merhamet
- Millî birlik şuuru
- Mürüvvet
- Nezaket
- Paylaşımçı olmak
- Sadelik
- Samimiyet
- Sevgi
- Sözünde durmak
- Şükür
- Temizlik
- Türk büyüklerine saygı
- Aile kurumuna ve birliğine önem verme
- Dürüstlük
- Bağımsızlık
- Barış
- Cesaret
- Çalışkanlık
- Doğa sevgisi
- Doğruluk
- Duyarlılık
- Estetik
- Gazilik
- Güvenirlik
- Hakikat sevgisi
- Hoşgörü
- İffet
- Kadirşinaslık
- Kardeşlik
- Millet sevgisi
- Misafirperverlik
- Namuslu olmak
- Ölçülülük
- Sabır
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sorumluluk
- Şehitlik
- Tarihsel mirasa duyarlılık
- Tutumluluk
- Vatanseverlik

- Vefa
- Yardımseverlik
- Türk Bayrağına ve İstiklal Marşı'na saygı

Toplumsal değerlerin öğretiminde tek etken veli ve öğretmen değildir. Akran grupları, televizyon internet, yazılı ve sözlü basın gibi çevresel faktörler bireylerin toplumsal değerleri benimsemesinde ya da bu değerlerden kopmasında etkili unsurların arasındadır.

Toplumsal değerlerin öğrencilere aktarılması amacına klasik bilgi aktarımıyla yeterince ulaşılamaz. Çünkü öğrencilerin bu değerleri bilmeleri yeterli kabul edilemez, bilgi boyutundan duygu boyutunun mümkün olan en üst seviyesine çıkması gerekmektedir. Bunun başarılması büyük ölçüde öğretmenin sorumluluğudur.

Öğretim programında hangi üniteye öncelikle hangi değerlerin verileceği belirlenmiştir (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593). Ünitelere göre verilecek toplumsal değerler şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 2: İlköğretim 4. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler

4. SINIF	
<i>1. Ünite: Din ve Ahlâk Hakkında Neler Biliyorum</i>	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk ve dürüstlük.
<i>2. Ünite: Temiz Olalım</i>	Öncelikle verilecek değerler; temizlik, sözünde durmak, güvenilirlik ve dürüstlük.
<i>3. Ünite: Hz. Muhammed'i Tanıyalım</i>	Öncelikle verilecek değerler; sevgi ve saygı, doğruluk ve dürüstlük, adalet, sözünde durmak.
<i>4. Ünite: Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım</i>	Öncelikle verilecek değerler; saygı, hoşgörü, bilimsellik.
<i>5. Ünite: Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik</i>	Öncelikle verilecek değerler; sevgi, barış, kardeşlik, dostluk, güven, samimiyet.
<i>6. Ünite: Aile ve Din</i>	Öncelikle verilecek değerler; sevgi, saygı, güven, aile birliğine önem verme, şefkat, dayanışma, paylaşma, özveri, hoşgörü, anlayış, sorumluluk duyarlılık.

Tablo3: İlköğretim 5. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler

5. SINIF	
<i>1. Ünite: Allah İnancı</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik, çalışkanlık, sevgi, güvenilirlik ve sorumluluk.
<i>2. Ünite: İbadet Konusunda Bilgilenelim</i>	Öncelikle verilecek değerler; sevgi ve saygı, güvenilirlik, sorumluluk, kardeşlik, doğruluk, dayanışma, bağımsızlık ve hoşgörü.
<i>3. Ünite: Hz. Muhammed ve Aile Hayatı</i>	Öncelikle verilecek değerler: sevgi, saygı, adalet, dayanışma, paylaşma, cömertlik, tutumluluk ve güvenilirlik.
<i>4. Ünite: Kur'an'da Kıssalar</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik, sevgi, iffet, doğruluk ve dürüstlük, sabır, sorumluluk, aile birliğine önem verme ve mütevazı olma.
<i>5. Ünite: Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım</i>	Öncelikle verilecek değerler; dayanışma, yardımseverlik, paylaşma, hoşgörü, dostluk ve kardeşlik.
<i>6. Ünite: Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz</i>	Öncelikle verilecek değerler; başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, çalışkanlık, tarihsel mirasa duyarlılık, sorumluluk, dostluk ve kardeşlik, saygı ve sevgi, bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı, fedakârlık ve minnet.

Tablo 4: İlköğretim 6. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler

6. SINIF	
1. Ünite: <i>Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç</i>	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, sorumluluk.
2. Ünite: <i>Namaz İbadeti</i>	Öncelikle verilecek değerler; güven, estetik, dayanışma ve yardımlaşma, bağlılık, sorumluluk, temizlik, sevgi ve saygı, kardeşlik ve hoşgörü.
3. Ünite: <i>Son Peygamber Hz. Muhammed</i>	Öncelikle verilecek değerler; sorumluluk, adalet, barış, kararlılık, yardımseverlik dayanışma, hoşgörü, kardeşlik, , eşitlik.
4. Ünite: <i>Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve barışseverlik.
5. Ünite: <i>İslâm'ın Sakınılmasını İsteddiği Davranışlar</i>	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk ve dürüstlük, mütevazı olmak, saygı ve duyarlılık.
6. Ünite: <i>İslâmiyet ve Türkler</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik, hoşgörü, Türk büyüklerine saygı, tarihsel mirasa duyarlılık, barışseverlik, dostluk ve kardeşlik.

Tablo 5: İlköğretim 7. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler

7. SINIF	
<i>1. Ünite: Melek ve Ahiret İnanç</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik ve sorumluluk.
<i>2. Ünite: Ramazan Ayı ve Oruç İbadeti</i>	Öncelikle verilecek değerler; yardımlaşma, dayanışma, birlik, beraberlik, dostluk, kardeşlik ve sorumluluk.
<i>3. Ünite: Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik, sorumluluk, güvenilirlik, merhamet, cesaret, sabır ve adalet.
<i>4. Ünite: Kur'an'da Akıl ve Bilgi</i>	Öncelikle verilecek değerler; bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve çalışkanlık.
<i>5. Ünite: İslâm Dinine göre Kötü Alışkanlıklar</i>	Öncelikle verilecek değerler; sorumluluk, bağımsızlık, sağlıklı olmaya önem verme ve haklara saygı.
<i>6. Ünite: Kültürümüz ve Din</i>	Öncelikle verilecek değerler; sorumluluk, bağımsızlık, sağlıklı olmaya önem verme ve haklara saygı.

Tablo 6: İlköğretim 8. Sınıfta Kazandırılması Hedeflenen Toplumsal Değerler

8. SINIF	
1. Ünite: <i>Kaza ve Kader</i>	Öncelikle verilecek değerler; sorumluluk, bilimsellik, estetik, çalışkanlık, güven ve bağımsızlık.
2. Ünite: <i>Zekat, Hac ve Kurban İbadeti</i>	Öncelikle verilecek değerler; yardımlaşma ve dayanışma, dostluk ve kardeşlik, sevgi ve saygı, çalışkanlık, sorumluluk, cömertlik ve paylaşma.
3. Ünite: <i>Hz. Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar</i>	Öncelikle verilecek değerler; sözünde durmak, hoşgörü, bilimsellik, dayanışma ve yardımlaşma, çalışkanlık, hoşgörü, estetik, doğa sevgisi, doğal çevreye duyarlılık ve hayvan sevgisi.
4. Ünite: <i>İslam Düşüncesinde yorumlar</i>	Öncelikle verilecek değerler; tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, saygı, bilimsellik, barış ve güven.
5. Ünite: <i>Din ve Güzel Ahlâk</i>	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk, infak, emanete riayet, adaletli olmak, kardeşlik, hoşgörü ve bağışlama, alçakgönüllülük, sözünde durmak, görgülü olmak, sorumluluk ve savurganlıktan kaçınmak.
6. Ünite: <i>Dinler ve Evrensel Öğütleri</i>	Öncelikle verilecek değerler; doğruluk, temizlik, yardımseverlik, sevgi, saygı, doğal çevreye duyarlılık, güzel söz ve davranışlarda bulunmak ve hoşgörü.

19.09.2000 tarihli öğretim programında öğrencilere verilecek toplumsal değerler 2006 programındaki gibi plânlı ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır. Öğrencilere verilen toplumsal değerleri ancak ünite konularından çıkartabiliriz. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde yer alan pek çok konu öğrencilere değerlerin aktarılmasına hizmet etmektedir. Ünitelerin değer aktarımına katkısı şu şekilde ele alınabilir:

4.Sınıf:

2. Ünite: Temiz Olmalıyım: Öğrencilerin temizlik alışkanlığını kazanmalarının amaçlandığı ünite de beden, elbise ve çevre temizliğinin önemi ayrı ayrı ele alınmıştır. Temizliğin yanı sıra toplumsal değerlerden olan dürüstlük, güvenilirlik ve sözünde durmaktan da bahsedilmiştir.

3. Ünite: Ben ve Din: Üniteye yer alan “Ben İnsanları Sever ve Saygı Duyarım” konusunda sevgi ve saygı gibi değerlerin öğrencilerce içselleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca iyilik, doğruluk, çevreyi koruma ve çalışkan olmak gibi değerler çeşitli konularda öğrencilerde verilmiştir.

4. Ünite: Ailem ve Din: Bu üniteye aile kurumunun önemi anlatılmakta, toplumsal değer olarak da anne babaya saygı ve sorumluluk dile getirilmiştir.

5. Ünite: Yaratanı ve Yarattıklarını Severim: Sevgi kavramının geniş bir şekilde ele alındığı üniteye sevmenin ve sevilmenin ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Sadece Allah tarafından yaratıldıkları için tüm varlıkların sevilmesi gerektiği belirtilerek toplumsal değer olarak sevginin öğrencilerce en geniş şekilde duyulması sağlanmaya çalışılmıştır.

6. Ünite: Hz. Muhammed’i Tanıyalım: Örnek bir şahsiyet olarak Hz. Muhammed’in tanıtıldığı üniteye onun karakterinden hareketle sevgi, saygı, dürüstlük, güvenilirlik, çalışkan olmak, yardımseverlik, iyilik yapmak, doğayı ve hayvanları korumak gibi değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır.

5.Sınıf:

2. Ünite: Dua Ediyorum: Üniteye yer alan “Dürüst Çalışmak İbadettir” adlı konuda toplumsal değerlerden dürüstlüğün öğrencilere kazandırılmasına yardımcı olunmuştur.

4. Ünite: Ramazan Ayı ve Oruç: Üniteye öncelikle Ramazan ayı ve orucun önemi, sahur, imsak, iftar, mukabele ve teravih kavramları üzerinde durulmaktadır. Sonrasında “Oruç İbadetinin Kişiyi Topluma Kazandırdıkları” bölümünde yardımseverlik, paylaşımcı olma ve nezaket gibi değerler öğrencilere verilmiştir.

5. Ünite: Toplumsal Görevlerimiz ve Din: İslâm’ın toplumsal görev ve sorumluluklara ilişkin mesajlarının anlatıldığı üniteye sevgi, saygı, yardımseverlik, paylaşımcı olma, temizlik ve nezaket gibi değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır.

6. Ünite: Peygamberleri Tanıyalım: Peygamberlerin özelliklerinden hareketle doğruluk ve güvenilirlik gibi değerler öğrencilere tanıtılmıştır.

7. Ünite: Hz. Muhammed ve Aile Hayatı: Hz. Muhammed’in aile yaşamının öğrencilere anlatılmasıyla sevgi, saygı, dayanışma, cömertlik ve tutumluluk gibi değerler öğrencilere verilmiştir.

6.Sınıf:

1. Ünite: Namaz Bir İbadettir: “Namazın İnsana Kazandırdıkları” bölümünde temizlik, dayanışma ve sorumluluk değerleri verilmektedir. Namaz kılmak için abdest almanın şart olduğu ve abdestin de insana temizliği öğrettiği ifade edilmiştir. İslam'da, toplu halde namaz kılmanın teşvik edilerek, insanların birbirlerini tanıyıp kaynaşmalarının sağlandığı ve böylece dayanışma ortamının oluşmasına katkıda bulunduğu anlatılmıştır. Yine namaz ibadetinin uyulması gereken şartları olduğu için, namaz kılan insanlar bu kurallara uyarak sorumluluk duygusuyla hareket etmeyi öğrenirler.

2. Ünite: Paylaşım, Yardımlaşım: Zekat ve Sadaka: Bu üniteye öğrencilere cömertlik, yardımseverlik, dayanışma ve fedakârlık değerleri verilmiştir. Üniteye öncelikle insanların paylaşma ve yardımlaşmaya ihtiyaç duydukları anlatılmıştır. İslam'ın paylaşmaya önem verdiği, bunun yolu olarak da zekat ve sadakayı gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca üniteye kimlerin kimlere ve ne şekilde yardımda bulunması gerektiği anlatılmıştır.

3. Ünite: Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz: Gazilik, millet sevgisi, millî birlik şuuru, şehitlik, vatanseverlik öğrencilere verilen toplumsal değerlerdir. Öncelikle vatan ve millet kavramları tanımlanmış sonrasında da İslam'ın yut sevgisine verdiği önem dile getirilmiştir. Ulus ve yurt sevgisinin Türk milletinin karakterinde bulunduğu belirtilerek herkesin vatanını ve milletini sevmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bayrağa, İstiklal Marşı'na, şehitlere ve gazilere saygının Türk milletinin manevî değerlerinden olduğu anlatılmıştır.

4. Ünite: Kötü Davranışlardan Kaçınım: Yapılması yanlış olan davranışlardan yola çıkılarak öğrencilerin dürüstlük, mütevazî olmak, saygı ve adalet değerlerinin benimsemesine yardımcı olunmuştur.

5. Ünite: Dostluk ve Kardeşlik: Bu üniteye dostluk, kardeşlik, sevgi ve barış değerleri öğrencilere verilmiştir. İlk olarak sosyal bir varlık olan insanın, dostluk ve kardeşliğe ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir. Dostluk ve kardeşliğin temelini sevgi olduğu belirtilerek öğrencilere ‘sevgi’ değerinin aşılması amaçlanmıştır. İslam'ın insanlara dostça ve kardeşçe yaşamayı emrettiği belirtilerek barışın önemi vurgulanmıştır.

7. Ünite: Son Peygamber Hz. Muhammed: Hz. Muhammed'in hayatının işlendiği üniteye onun karakterinden yola çıkılarak barış, dürüstlük, emaneti korumak, hoşgörü, sabır ve adalet değerlerinin öğrencilerce kazanılmasına yardımcı olunabilir.

7.Sınıf:

1. Ünite: Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım: Üniteye yer alan "Kur'an İnsanın İnsanla İlişkisi Konusunda Yol Gösterir" bölümünde barış, dostluk, iyilik yapmak, çalışkan olmak, sabır, mütevazî olmak, sadelik, yardımseverlik ve adalet değerlerine değinilmiştir. "Kur'an İnsanın Evrenle ilişkisi Konusunda Yol Gösterir" konusunda ise doğa sevgisi, duyarlılık ve tutumluluk değerleri verilmiştir.

2. Ünite: Din Güzel Ahlâktır: İslâm'ın ahlâka ilişkin öğütlerinden hareketle güvenilirlik, sorumluluk, doğruluk, sözünde durmak, mütevazî olmak, hoşgörü, cesaret, görgülü olmak ve tutumluluk değerleri verilmiştir.

3. Ünite: Hac ve Kurban: "Haccın İnsan davranışları Üzerindeki Etkisi" konusunda kardeşlik, eşitlik, merhamet, ve yardımseverlik değerleri verilmiştir. "Kurban İbadeti" bölümünde de dayanışma, yardımseverlik ve paylaşımcı olmak değerleri verilmiştir.

5. Ünite: Ahiret İnancı: Adalet ve merhamet bu üniteye verilen değerlerdir. İslam'ın temel inanç esaslarından olan ahiret inancının işlendiği üniteye kıyamet ve yeniden dirilme anlatılmakta, insanların dünya hayatında yaptıklarının karşılığını ödül ya da ceza olarak görecekları belirtilerek 'adalet' değeri üzerinde durulmaktadır.

6. Ünite: Ailemiz: Ailenin toplumsal önemiyle başlayan üniteye aile içi ilişkilerin saygı, sevgi ve yardımlaşma üzerine kurulu olduğu belirtilmektedir. Ailede bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarının bulunduğu ve huzurlu bir aile ortamı için herkesin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği belirtilmektedir. Böylece üniteye aile kurumunun önemi, sevgi, saygı, yardımlaşma ve sorumluluk değerleri verilmiştir.

7. Ünite: Dinleri Tanıyalım: Dünyada geniş kitlelerce inanılan dinlerin tanıtıldığı üniteye öğrencilere hoşgörü değeri verilmiştir.

8.Sınıf:

1. Ünite: Hz. Muhammed'in Örnek Ahlâkı: Hz. Muhammed'in kişiliğinden hareketle öğrencilere güvenilirlik, merhamet, sevgi, cesaret, adalet, sabır, sözünde durmak ve hoşgörü değerleri verilmiştir.

3. Ünite: Din, Akıl ve Bilim: Akıllı olmanın, dinî sorumluluk için ön şart olmasından hareketle düşünmenin ve bilginin önemine işaret edilmektedir. Ayrıca ayetlerle Kur'an'ın aklımızı kullanmamızı istediği anlatılmaktadır. Din ve bilimin hem insanın anlam arayışına cevap verdiği hem de insanı yersiz korkulardan kurtararak özgürleştirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca İslâm'ın bilimi teşvik ettiği ayet ve hadislerle

anlatılmakta böylece öğrencilere sorumluluk, özgürlük ve bilimsellik değerleri verilmektedir.

4. Ünite: Kaza ve Kader İnancı: Bilimsellik, çalışkanlık ve sorumluluk bu üniteye verilen toplumsal değerlerdir. İslâm'ın temel inanç esaslarından kaza ve kader inancının anlatıldığı üniteye Allah'ın her şeyi bir ölçüye göre yarattığı, evrende bulunan fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasaların Allah tarafından konulduğu anlatılmaktadır. Sonrasında da insanın kaderi hakkında bilgi verilmekte ve insan için ancak çalıştığı karşılığının olduğu, tembellik yaparak bir şey elde edilemeyeceği belirtilerek kaderin yanlış anlaşılmasının önüne geçilmektedir. Üniteye insana özgürlük verildiği, verilen bu özgürlük oranında yapıp ettiklerinden sorumlu tutulacağı ifade edilmiştir. Bu şekilde öğrencilere sorumluluk, özgürlük ve bilimsellik değerleri kazandırılmaya çalışılmıştır.

5. Ünite: İnanç ve Davranış İlişkisi: Öncelikle iman ve salih amel kavramlarının açıklandığı ünite “İnanan İnsana Yakışan Davranışlar” bölümünde ayet ve hadislerle desteklenerek dürüstlük, çalışkanlık yardımseverlik, şükür ve sabır değerleri verilmiştir.

6. Ünite: Dindeki Anlayış Farklılıkları: Üniteye dinin ve din anlayışının birbirinden farklı olduğu, din anlayışındaki farklılıkların zenginlik olarak görülmesi gerektiği, bu anlayış farklılıklarının sebeplerinin insanın yapısı, siyaset, ekonomi, ortam ve kültür olduğu, din anlayışındaki farklılıklar nedeniyle mezhepler, tarikatlar ve cemaatlerin ortaya çıktığı anlatılmıştır. Sonrasında dinde zorlama olmadığı, laikliğin din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olduğu belirtilerek öğrencilere toplumsal değerlerden olan hoşgörünün kazandırılması hedeflenmiştir.

7. Ünite: Dinlerin ve İslam'ın Evrensel Öğütleri: Bu bölümde İslâm'ın yanı sıra Hıristiyanlık, Yahudilik, Budizm, Hinduizm, Taoizm ve Konfüçyanizm gibi dinlerin öğütlerinden hareketle doğruluk, temizlik, iyilik, yardımseverlik, saygı, sevgi, doğa sevgisi ve adalet değerlerinin öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. Bu değerler evrensel nitelikte oldukları gibi Türk toplumunun da değerleridir.

4.2.2. Kültür Aktarımı ve Kültürel Uyum

Kültür üzerine pek çok tanım yapılmıştır. En çok kabul gören tanımlardan birisi de “Kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve âdetlerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bitin yeteneklerden oluşmuş karmaşık bütündür” (Dönmezer, *Toplumbilim*, 1999, 99) şeklindeki Tylor'un tarifidir.

Kültürü oluşturan unsurları maddî ve manevî olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Maddî öğeler, toplumun belirli bir gelişme aşamasındaki teknik ilerlemesini, üretim ve

uygulama becerisini, insanların maddî ürünler yapmadaki deneyimini yansıtır. İnsan emeğinin toplumsal gelişim süreci içerisinde gerçekleştirdiği tüm nesnelere anlatır. Manevî öğeler, toplumda egemen olan anlamların, değerlerin, kuralların, bilgilerin, gelenek ve göreneklerin, inançların tümüdür (Kocacık, 2003, 86). Din, ahlâk, hukuk, örf ve âdetler, değerler, edebiyat, müzik vb. kültürün manevî öğelerini oluştururlar.

Bilimsel anlamda kültür, dini, sanatı, yapıp ettiğimiz her şeyi içine alan karmaşık varlık alanıdır. O bütünlük içinde yer alan her şey, her şeye bağlı ve bağımlıdır. Gözle görülmeyen, elle tutulmayan bu bağları, insanlar eğitimle öğrenir, dil ve iletişimle kurar, sürdürürler (Güvenç, 1997, 14). Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilere, toplumun sahip olduğu kültürün önemli unsurlarından birisi olan dinin öğretilmesiyle kültür aktarımına ve bireylerin kültürel gelişimine hizmet etmektedir.

Eliot'a göre "Kültür, aslında bir toplumun dininin vücut bulmuş şeklidir." Bu sözün bir abartma olduğunu kabul etmekle beraber, din ve kültürün birbiriyle ilişkisi olan iki ayrı şey veya birbiriyle tamamen aynı şey olduklarını söylemek için başka bir ifade bulamadığını itiraf etmektedir. Yazar bu iddiasını şu görüşe dayandırmaktadır: Dışarıdan gelen hiçbir tesire açık olmayan bir toplumda dinin ve kültürün gelişimi birbirinden soyutlanamaz (Doğan, 2000, 315). Din başlı başına kültürün ögesi olduğu gibi diğer kültür öğelerini de etkilemektedir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatında 7. sınıf 6. ünite de dinin, kültürün ayrılmaz öğelerinden olduğu işlendikten sonra mimarî, edebiyat, dil ve mûsikî gibi kültürün diğer öğeleri üzerindeki etkisinden, örnekler verilerek bahsedilmektedir.

Eğitim ile kültür arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Eğitimcilere göre kültür, eğitim yoluyla kazanılan muhteva, eğitim ise bu muhtevayı kazandıran süreçtir. Bu bakış açısına göre, eğitimsiz kültür, kültürsüz eğitim düşünülemez. Eğitim yol ise, kültür yolunun hayat boyunca öğrendiklerinin tümüdür (Güvenç, 1997, 14). Okullarda verilen derslerden, özellikle dil, tarih, din ve ahlâk dersleri, kültür aktarımını ve öğrencilerin kültürel gelişimlerini sağlayan derslerin başında gelir.

28.12.2006 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programının temel ilkelerinden "Öğrencilerin kendi dinî ve ahlakî örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlakî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmeleri hedeflenmiştir." (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593) ifadesiyle öğrencilerin kültürel gelişiminin dersin hedeflerinden olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca programın kültürel alanla ilgili genel amaçlarıyla öğrencilerin, "*Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrayabilmeleri, dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini fark edebilmeleri,*

doğru dinî bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşabilmeleri, Türklerin İslam dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendirebilmeleri, dinî ve millî bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavrayabilmeleri,” (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593) hedeflenmektedir. Belirlenen bu amaçlar dersin, kültür aktarımı ve öğrencilerin kültürel gelişimlerine verdiği önemi göstermektedir.

28.12.2006 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi müfredatında işlenecek konular öğrenme alanlarına ayrılmıştır. Öğrenme alanı; aynı konunun ardışık eğitim basamaklarında genişletilerek verilmesini amaçlayan, sınıf seviyelerine göre değişiklik ve aşamalılık gösteren ilgili konuların bir arada verildiği bir yapıdır. Din ve kültür müfredatta yer alan altı öğrenme alanından birisidir. Öğretim programında din ve kültür öğrenme alanıyla ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

“İslâm, Allah tarafından akıl sahibi insanları kendi iradeleriyle saadete ve mutluluğa ulaştırmak için gönderilen bir dindir. Kültür ise tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde oluşturulan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları oluşturmada ve sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür. “Din ve Kültür” öğrenme alanı; Aile ve Din, Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz, İslamiyet ve Türkler, Kültürümüz ve Din, Dinler ve Evrensel Öğütleri ünitelerinden oluşmaktadır.

“Din ve Kültür” öğrenme alanıyla ailenin önemi ve dinin aileyi korumaya gösterdiği özeni, vatan ve millet sevgisini, millî ve manevi değerlere sahip çıkma ve koruma bilincini, Türklerin Müslüman oluşunu ve İslâm’ın Türkler arasında yayılmasında etkili olan şahsiyetleri; kültürümüzde, dilimizde, edebiyat, örf ve âdetlerimizdeki dinî öğeleri, her türlü bağınazlığın zararlarını, dinlerdeki ortak özellikleri ve farklı inançlara saygı duymayı öğretmek amaçlanmaktadır.

Öğrenciler bu öğrenme alanıyla genel olarak aileye sahip olmanın değerini, birey ve toplum için önemini açıklar. Anne ve babaların daima çocuklarının iyiliğini istediğini fark eder. İslâm dininin anne, baba ve büyüklere saygıya yönelik öğütlerini öğrenir. Kardeşleriyle iyi geçinir. Aile içindeki sorumluluklarının bilincinde olur ve aile içi sorunlara birlikte çözüm üretir. Vatan ve milletini sever ve bağımsızlığın korunması için dayanışma içinde olur. Vatanının yücelmesi ve gelişmesi için çalışır. Gazi ve şehitlere saygılı olur. Atatürk’ün “yurtta barış cihanda barış” sözünün önemini kavrar. Türklerin Müslümanlaşma süreçlerini araştırır ve Türkler arasında İslâm’ın yayılmasında etkili olan şahsiyetleri tanır. Türklerin İslâm medeniyetine ve bilime olan

katkılarını fark eder. Hz. Peygamber ve ehlibeytini sever. Kültürümüzde dil, edebiyat, örf ve âdetlerimizle musiki ve mimarimizdeki dinî motifleri açıklar. Kültürel değerleri korumaya özen gösterir. Dini doğru anlamada kültürün rolünün farkında olur. Her türlü bağnazlığın zararlarının farkında olur. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün güvencesinin laiklik olduğunu anlar. Laikliğin akla ve bilime önem vermesinin önemini anlar. Evrensel değerlerin anlamını kavrar. Dinin evrensel bir olgu olduğunu ve günümüzdeki dinlerin temel özelliklerini öğrenir. İlahî dinlerin inanç ve ibadet esaslarını tanıtarak ahlâk konusundaki ortak yanlarını ve evrensel ahlak ilkelerini fark eder. Farklı inanç sahiplerine saygı duyar”(Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593).

28.12.2006 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programında kültürel mirasın yeni nesillere aktarılmasına büyük önem verildiği ve müfredatın da bu hedefin göz önünde bulundurularak şekillendirildiği görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi olmadan, daha doğrusu din ve ahlak öğretimi olmadan öğrencilerin kültürü tam manasıyla anlamaları mümkün olamaz. Yalnız, kültürün çok geniş bir alan olduğu ve sadece Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ile öğrencilerin kültürlenmelerinin sağlanamayacağı da bir gerçektir.

28.12.2006 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programında din ve kültür öğrenme alanındaki ünitelerin öğrencilere verilmesinin ardından beklenen kazanımlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 7: İlköğretim 4. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar

ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR		4. SINIF
Ü	Kazanımlar	
nite		
Aile ve Din	<p><i>Bu ünitenin sonunda öğrenciler;</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <i>1. Ailenin birey ve toplum için önemini açıklar.</i> <i>2. Anne ve babaların, çocuklarının iyiliğini istediğinin farkında olur.</i> <i>3. Kardeşleriyle iyi geçinmeye istekli olur.</i> <i>4. Ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini kavrar.</i> <i>5. Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.</i> <i>6. Aile bireylerinin birbirlerini anlamalarının önemini kavrar.</i> <i>7. Sorunlarını aile bireyleri ile birlikte çözme alışkanlığı kazanır.</i> <i>8. Kadınlara ve çocuklara yönelik olumsuz tutum ve davranışların etkilerini fark eder.</i> <i>9. İslâm dininin aile hayatına ilişkin prensiplerini fark eder.</i> 	

Tablo 8: İlköğretim 5. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar

ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR		5. SINIF
Ünite	Kazanımlar	
Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz	<p>Bu ünitenin sonunda öğrenciler;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vatan ve millet kavramlarını tanımlayarak bu vatanı yaşayan herkesin bir millet olduğunun bilincinde olur. 2. Her insanın neden vatan ve milletini sevmesi gerektiğini açıklar. 3. Vatan ve milletine karşı kendisine düşen görevi yerine getirir. 4. Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza saygı gösterir. 5. Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur. 6. Askerlik yapmanın neden vatan borcu olduğunu açıklar. 7. Atatürk'ün askerliğin kutsallığını ortaya koyan sözlerinden örnekler verir. 8. Atatürk'ün "Yurtta barış, dünyada barış" sözünün ne anlama geldiğini açıklar. 	

Tablo 9: İlköğretim 6. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar

ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR		6. SINIF
Ünite	Kazanımlar	
İslamiyet ve Kültür	<p>Bu ünitenin sonunda öğrenciler;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Türklerin Müslüman olma süreci hakkında bilgi sahibi olur. 2. Türkler arasında İslam'ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanır. 3. Türklerin İslâm medeniyetine ve bilime hizmetlerine örnekler verir. 4. Türklerdeki peygamber ve ehlibeyt sevgisine örnekler verir. 	

Tablo 10: İlköğretim 7. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar

ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR		7. SINIF
Ünitenin	Kazanımlar	
Kültürümüz ve Din	<p>Bu ünitenin sonunda öğrenciler;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kültürün anlamını ve kültürü oluşturan öğeleri belirtir. 2. Din ile kültür arasındaki ilişkiyi kavrar. 3. Dil, örf ve âdetler, musiki ve mimarideki dinî motiflere örnekler verir. 4. Kültürel değerleri korumaya özen gösterir. 5. Laikliğin ne anlama geldiğini söyleyerek bireyin özgür biçimde herhangi bir dini, inancı seçmede ve o inançla ilgili düşüncelerini ifade etmede laikliğin güvence olduğunu kavrar. 	

Tablo 11: İlköğretim 8. Sınıfta Hedeflenen Kazanımlar

ÖĞRENME ALANI: DİN VE KÜLTÜR		8. SINIF
Ünitenin	Kazanımlar	
Dinler ve Evrensel Öğütleri	<p>Bu ünitenin sonunda öğrenciler;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Evrenselliğin ve evrensel değerlerin anlamını kavrar. 2. Dinin evrensel bir olgu olduğunun farkına varır. 3. Farklı dinlerin ortaya çıkış sebeplerini tartışır. 4. Günümüzde yaşayan büyük dinleri temel özellikleriyle tanıır. 5. İslâm'ın büyük dinler arasındaki yerini kavrar. 6. Dinlerin ve İslâm'ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder. 7. Farklı din ve inançlara hoşgörülü olur. 8. Misyonerlik faaliyetleri hakkında duyarlı olur. 	

19.09.2000 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programının kültürel alanla ilgili genel amaçlarında belirlenen öğrencilerin, “Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrayabilmeleri, dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini fark edebilmeleri, doğru dinî bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşabilmeleri,” (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2000, Sayı: 2517) şeklindeki hedefler kültür aktarımı ve öğrencilerin kültürel gelişimlerine

yöneliktir. 19.09.2000 tarihli Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatında yer alan konuların tamamı din ve ahlakla ilgili olduğundan kültürel mirasın aktarımına hizmet etmektedir. Fakat aşağıda verilecek olan üniteler din ve kültür ilişkisi bağlamında daha fazla önem taşımaktadır.

4.Sınıf 4. Ünite: Ailem ve Din: 2006 müfredatında yer alan ‘Aile ve Din’ adlı üniteyle benzerlik taşır. Türk kültürünün en önemli değerlerinden olan ailenin ele alındığı ünite ile öğrencilerin ailenin önemini fark etmeleri, anne ve babanın çocuklarının iyiliğini istediğine inanmaları, anne ve babaya iyi davranmayı dinimizin örnek davranış olarak öğütlediğini, ailede anne, baba ve kardeşlere güven duymanın ve saygı göstermenin önemini, ailede herkesin birbirini anlaması gerektiğinin önemini fark etmeleri hedeflenmiştir.

6.Sınıf 3. Ünite: Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz: Bu ünite ile Türk kültüründe son derece önemli olan vatan ve millet sevgisinin öğrencilere kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu ünite ile öğrencilerin, vatan ve millet kavramlarını tanımaları, sevgi ile barış arasındaki ilişkiyi açıklamaları, Türk’üm derken, Türkiye’mizin insanların bütünlüğünün vurgulandığının farkında olmaları, milletimizin kendine has özelliklerini fark etmeleri, Türk milletinin evlâdı olmaktan ve ona lâyık olmak için çalışmaktan haz duymaları, başka ulusların insanlarına saygı duyarak onlarla dost geçinmenin yararlarına inanmaları, bayrağın bir milletin bağımsızlığının sembolü olduğunun bilincine varmaları, İstiklâl Marşı’mıza saygı duyup onun manevî değerlerimizden biri olduğuna inanmaları, gazilerimize saygı göstermenin ve şehitlerimizi rahmetle anmanın vatan ve milletimizi sevmenin bir göstergesi olduğunu bilmeleri, askerlik yapmanın önemini kavramaları, "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesinin bütün insanlığın iyiliğine yönelik bir ilke olduğuna inanmaları hedeflenmiştir.

8.Sınıf 2. Ünite: Kültürümüz ve Din: Dinin, kültürün önemli unsurlarından biri olduğunun işlendiği ünite ile öğrencilerin, kültürü tanımlayarak kültürü oluşturan unsurları bilmeleri, dinin diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini anlamaları, kültürün doğru anlaşılmasında dini doğru anlamının rolünü kavramaları, dinsel bağnazlığın zararlı olduğunu fark etmeleri hedeflenmiştir.

19.09.2000 tarihli önceki ve 28.12.2006 tarihli yeni müfredat karşılaştırıldığında, yeni müfredatın kültür aktarımını daha ayrıntılı ve geniş şekilde ele aldığı görülmektedir. Zira dersin genel amaçlarında kültür aktarımına daha fazla yer verilmiş, müfredatta ‘Din ve Kültür’ öğrenme alanı oluşturulmuş, önceki müfredatta bulunmayan ‘İslâmiyet ve Türkler’ ünitesi 6. sınıf müfredatına konulmuştur. Bu haliyle yeni

müfredatın kültür aktarımı ve öğrencilerin kültürel gelişimlerine daha fazla hizmet edeceği söylenebilir.

4.2.3. Topluma Uyum Sağlama

Sosyalleşme, bireyin bir sosyal gruba katılması olgusudur. Birey bir gruba girerken, grupta geçerli olan sosyal normları, gruba girişte ve ileride üstleneceği rolleri, ulaşacağı sosyal statüleri, rol ve statülerin kendisinden beklediği davranış, beceri ve yetenekleri, grubun kültürel değerlerini, inançlarını öğrenir. Bunları benimseyip gruba uyar (Silah, 2000, 388).

Çocukluk döneminde gerçekleşen sosyalleşme, toplumsal hayat için gerekli bilgi ve becerileri kazandırır; ama bu hayatın bütünü için yeterli değildir. Sosyo-kültürel değişme hayatın bütünü için yeterli değildir. Sosyo-kültürel değişme hayatın her aşamasında yeni bilgilerin birey tarafından öğrenilmesini gerektirir. Yenilikler karşısında birey kaçınılmaz bir sosyalleşme ile iç içedir. Bu bakımdan kişinin hayattaki başarısı bir ölçüde kendini gelişmeler karşısında duyarlı kılacak sosyalleşmeye uyum göstermesidir. Değerlerin, konumların ve ilişkilere egemen olan anlayışların değişmesi karşısında insan kendi konumunu ve anlayışına yeni yorumlar getirmek durumundadır. Devlet ve toplum biçimlerinin, konumlarının gözden geçirildiği bir değişme dünyasında uyum gereğini bireyin her şeyden ve herkesten çok hissetmesi beklenir (Doğan, 1998, 94-95). Topluma uyum sağlama sosyalleşme sürecinin gereklerindedir.

Her çocuk ait olduğu grup ya da toplumun sosyal davranış kurallarını (değer, norm, inanç ve tutumlarını) öğrenmek ve bunlara uymak zorundadır. Yoksa toplumun tepkisiyle karşılaşarak ondan soyutlanır (Silah, 2000, 388-389). Görülüyor ki sosyalleşmenin gerçekleşmesinde topluma uyum sağlama şarttır.

Çocukların ve gençlerin sosyalleşmesinde okulların önemi inkâr edilemez. Okullarımızda verilen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğrencilerin topluma uyumlu fertler olarak yetişmesinde üzerine düşen görevi yerine getirmeyi hedeflemektedir. Beyza Bilgin Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin ilköğretimdeki amaçları arasında “Toplum yaşayışına, dinî- millî-ahlâkî bütün değerleri kavramaya ve yaşamaya, taklit ve temsil ederek, konuşarak ve soru sorarak hazırlama” (Bilgin, 2001, 107) yı da saymaktadır. Toplum yaşayışına hazırlama, topluma uyum sağlama doğrultusunda gerekli olan bilgi ve değerlerin kazanılmasıyla mümkün olacaktır.

Türk toplumunda din ve toplum ilişkileri çok yoğun ve karmaşıktır. Bu etkileşim doğal olarak dine de yansımaktadır. Öyle ki bazı konularda dinin mi yoksa toplumun

mu kaynaklık ettiği açık değildir (Doğan, 2002, 315). Dinin ve toplumun yoğun bir ilişki içerisinde olduğu bir ortamda dinin anlaşılması topluma uyum sağlayabilmek için şarttır.

Ahlâk kuralları toplumsal yaşayışın önemli normlarından. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, dinin yanı sıra ahlâk öğretimiyle de öğrencilerin topluma uyumuna hizmet etmektedir.

28.12.2006 tarihli yeni Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programının toplumsal alana dair genel amaçlar bölümünde yer alan öğrencilerin;

- * Toplumsal olarak yaşanan dinî ve ahlakî davranışları tanıyabilmeleri,
- * Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğunu tanıyabilmeleri,
- * Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşabilmeleri,
- * Toplum içindeki sağlıklı, hurafelere dayalı dinî oluşumları ayırt edebilmeleri,
- * Fiziki ve toplumsal çevreyi koruma bilincine ulaşabilmeleri (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, 2593)

şeklindeki ifadeler öğrencilerin topluma uyum sağlamasına dersin ne şekilde yardımcı olacağını göstermektedir.

Kazanımlar, öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde, öğrencilerin kazanması kararlaştırılan bilgi, değer, beceri ve tutumlardır. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatında öğrencilerin topluma uyumuna yönelik kazanımlar aşağıda verilmiştir:

4. Sınıf

- * Güzel söz söyleme ve güzel davranış sergilemeye istekli olur.
- * Beden ve giyim temizliğine özen gösterir.
- * Çevreyi temiz tutmaya ve korumaya önem verir.
- * Manevî temizliğin ne olduğunu kavrar ve sözünde durmanın, dürüst ve güvenilir olma gibi davranışların manevî temizlik olduğunu fark eder.
- * Sevmenin ve sevilmenin bir ihtiyaç olduğunu fark eder.
- * Sevginin, dostluk ve kardeşlik bakımından önemini irdeler.
- * Dostça ve kardeşçe yaşamaya özen gösterir.
- * Ailenin birey ve toplum için önemini açıklar.
- * Kardeşleriyle iyi geçinmeye istekli olur.
- * Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.

5. Sınıf

- * Paylaşmanın insan için bir ihtiyaç ve erdem olduğunun farkında olur.
- * Dinî ve millî bayramlar ile kandil gecelerinin, sevgi ve paylaşma açısından önemini fark eder.
- * İnsanları iyilikle anmaya, zor durumda olanlara yardıma, hastaları ziyaret etmeye istekli olur.
- * Toplumdaki engellilerin sorunlarına çözüm önerileri geliştirir.
- * Vatan ve millet kavramlarını tanımlayarak bu vatanda yaşayan herkesin bir millet olduğunun bilincinde olur.
- * Her insanın neden vatan ve milletini sevmesi gerektiğini açıklar.
- * Vatan ve milletine karşı kendisine düşen görevi yerine getirir.
- * Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak Bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza saygı gösterir.
- * Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur.
- * Askerlik yapmanın neden vatan borcu olduğunu açıklar.

6. Sınıf

- * Namazın bireysel ve toplumsal katkılarının farkında olur.
 - * Namazın, kişinin duygu dünyası, davranışları, temizlik bilinci ve zamanı iyi kullanma alışkanlığı üzerindeki etkisini açıklar.
- Kur'an'ın iyiye ve güzele yönlendirip kötülüklerden sakındırdığını örneklerle açıklar.
- * İslamiyetin sakınmamızı istediği bazı kötü davranışların bireysel ve toplumsal zararlarını irdeler.
 - * İslamiyet'in sakınmamızı istediği davranışların bireyde görülme nedenlerini araştırarak bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.

7. Sınıf

- * Ruh çağırma, falcılık, sihir ve büyü gibi batıl inançların toplum üzerindeki olumsuz etkilerini fark eder.
- * İnsanın dünya hayatında yaptıklarının karşılığı olduğunu günlük hayattan örneklerle açıklayarak iyi davranışlarda bulunmaya, kötü davranışlardan sakınmaya istekli olur.
- * Orucun birey ve toplum üzerindeki yararlarını çevresinden örnekler vererek açıklar.

* Ramazan ayına ve bayramına yönelik duygu ve düşüncelerini paylaşır.

*Taassubun anlamını ve zararlarını açıklar; doğru bilginin kişiyi taassuba düşmekten korumadaki önemini fark eder.

* Kumar, alkollü içki ve uyuşturucunun bireysel ve toplumsal zararlarını örneklerle açıklar.

* Sigaranın birey ve toplum sağlığı açısından zararlarını araştırarak çevresinden örnekler verir.

* Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.

* Laikliğin ne anlama geldiğini söyleyerek bireyin özgür biçimde herhangi bir dini, inancı seçmede ve o inançla ilgili düşüncelerini ifade etmede laikliğin güvence olduğunu kavrar.

8. Sınıf

* Evrendeki fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasaları fark eder.

* İnsanın çalışmasının karşılığını alacağı bilinciyle hareket eder.

* Paylaşma ve yardımlaşmanın birey ve toplum için önemini kavrar.

* İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi araştırır.

* Paylaşma ve yardımlaşma ibadeti olarak zekât ve sadakanın kimler tarafından, kimlere, nelerden, nasıl verileceğini açıklar.

* Zekât ve sadakanın birey ve topluma katkılarını araştırır.

* İslâm'ın ekonomik gelişmeyi ve insanların zekât ve sadaka verebilecek hale gelmesini özendirdiğinin farkında olur.

* Ülkemizdeki sosyal yardımlaşma kurumları ve işlevleri hakkında bilgi sahibi olur.

* Kurban ibadetinin anlamını, sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından önemini açıklar.

* Hz. Muhammed'in doğa ve hayvan sevgisiyle ilgili davranışlarına örnekler vererek doğayı ve hayvanları koruma konusunda duyarlı olur.

* Ahlâklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini kavrar.

* Ahlâki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur.

* Ahlâki olmayan tutum ve davranışlara yönelik çözüm önerilerinde bulunur.

*Günümüzde yaşayan büyük dinleri temel özellikleriyle tanır.

* Dinlerin ve İslâm'ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder.

* Farklı din ve inançlara hoşgörölü olur. (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593)

19.09.2000 tarihli müfredatta da yukarıda verilen kazanımlara benzer özel amaçlar belirlenmiştir.

Yeni öğretim programında genel amaçların içinde bulunan toplumsal amaçlar bu müfredatta da aynı şekilde bulunmaktaydı. Bu amaçlar doğrultusunda belirlenen müfredatta topluma uyum sağlama konusunda aşağıdaki üniteler öne çıkmaktadır.

4. Sınıf 3. Ünite: Ben ve Din: İnsanın akıllı bir varlık olduğunun, insanlara sevgi ve saygıyla yaklaşmanın öneminin anlatıldığı ünite dinin doğru, güzel ve iyi olan şeylerin yapılmasını istediğı, çevreyi korumayı ve çalışkan olmayı öğütlediğı bilgileriyle sona ermektedir. Toplumsal yaşamda önem taşıyan sevgi, saygı, doğruluk, iyilik yapma ve çevreyi koruma bilinci öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır.

Bu ünite yeni müfredatta bulunmamaktadır.

4. Sınıf 5. Ünite: Ailem ve Din: Toplumun en küçük biriminin aile olduğu göz önüne getirildiğinde, ailenin önemi, aile içi güven, sevgi ve saygının, anne babaya itaatin, kardeşlerle iyi geçinmenin, yardımlaşmanın ve karşılıklı anlayışın işlendiğı ünite ile öğrencilerin aileyi daha doğru anlamaları ve bu şekilde topluma uyum sağlamalarına yardımcı olunabilir.

Bu ünite yeni müfredatta 'Aile ve Din' adıyla benzer bir içerikle verilmektedir.

4. Sınıf 6. Ünite: Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım: Toplumsal birlik ve beraberliğin güçlendirilmesi açısından önem taşıyan bayramların işlendiğı ünite de ramazan ayı ve cuma gününün öneminden de bahsedilmektedir. Mutlulukların yanı sıra üzüntülerin de paylaşılması gerektiğı; bu nedenle hastaların ziyaret edilmesi, geçmişlerin anılması gerektiğı ve zor durumda olanlara yardım etmenin önemi anlatılmaktadır.

Bu ünite yeni müfredatta benzer bir içerikle verilmektedir.

5. Sınıf 5. Ünite: Toplumsal Görevlerimiz ve Din: Topluma katılma aşamasındaki öğrencilerin toplumsal görevlerini öğrenmeleri açısından önemli bir ünite dir. Bu ünite de öğrencilerin toplumsal görevleri şu şekilde belirtilmiştir:

- * Yakınlara sevgi ve saygıyla yaklaşılmalı, gerektiğinde yardım edilmeli.
- * Arkadaşlara karşı saygılı olunmalı ve hakça davranılmalı.
- * Arkadaşların fikirleri sabırla dinlenmeli.
- * Arkadaşlarla paylaşmayı bilmeli.
- * Okul temiz ve düzenli tutulmalı.
- * Cami temiz ve düzenli tutulmalı.

- * Bütün insanlara açık olan mekânlar temiz tutulmalı.
- * Toplumsal hayatın kurallarına uyulmalı.
- * Büyüklere saygı gösterilmeli.
- * Küçüklere iyi örnek olunmalı ve onlar korunmalı.
- * Gerektiğinde özür dilemekten çekinilmemeli.
- * Trafik kurallarına uyulmalı.
- * Başkalarının hakları çiğnenmemeli.
- * Çevremizde başka ailelerinde yaşadıkları unutulmamalı.
- * Gerektiğinde komşuların yardımına koşulmalı.
- * Yoksullar ve zayıflara yardım edilmeli.
- * Engellilere sevgi ile yaklaşılmalı ve onların sıkıntıları paylaşılmalı.

Bu ünite yeni müfredatta bulunmamaktadır.

5. Sınıf 7. Ünite: Hz. Muhammed ve Aile Hayatı: Hz. Muhammed'in örnek aile yaşamından hareketle öğrencilerin olumlu davranışlar edinmeleri sağlanabilir. Bu ünite de Hz. Muhammed'in, aile bireylerini çok sevdiği, ev işlerinde onlara yardım ettiği, aile bireyleriyle şakalaştığı, aile bireyleri arasında ayırım yapmadığı, aile bireylerinin görüşlerine değer verdiği, akrabalarını ziyaret ettiği anlatılmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in ailesinde, sevinçlerin ve üzüntülerin paylaşıldığı, misafire cömert davranıldığı, israftan kaçınıldığı, bireylerin işlerinde birbirlerinin görüşünü alarak hareket ettikleri, komşuluk ilişkilerine önem verildiği, öksüzlerin ve yoksulların gözetildiği anlatılmaktadır. Hz. Muhammed ve ailesiyle ilgili tüm bu tutum ve davranışlar öğrencilerce benimsedikleri takdirde onların topluma uyum sağlamalarına katkı sağlayacaktır.

Bu ünite yeni müfredatta benzer bir içerikle aynı sınıfta verilmektedir.

6. Sınıf 2. Ünite: Paylaşım Yardımlaşım - Zekât ve Sadaka: Toplumsal birlik ve beraberliğin güçlenmesine katkı sağlayan unsurlardan olan paylaşma ve yardımlaşma kültürünün, öğrencilere kazandırılmasının amaçlandığı ünite de her insanın maddî ve manevî olarak paylaşma ve yardımlaşmaya ihtiyaç duyduğu, İslâm dininin paylaşma ve yardımlaşmaya önem verdiği, bunu yolu olarak da zekât ve sadakayı gösterdiği anlatılmaktadır. Ülkemizde aktif olarak faaliyet gösteren yardımlaşma kurumlarının da belirtildiği ünite de öğrencilerin paylaşma yardımlaşmanın önemini anlayarak toplumun bu yöndeki beklentilerine cevap verebilmeleri sağlanabilir.

Bu ünite yeni müfredatta bulunmamaktadır. Yalnız, ünite de ki konular farklı ünitelere dağıtılmış olarak verilmektedir.

6. Sınıf 4. Ünite: Kötü Davranışlardan Kaçınım: Üniteye sakınılması istenen yalan söylemek, hile yapmak, gıybet, iftira, hırsızlık, kıskançlık, alay etmek, büyülenmek, kötü zanda bulunmak, başkalarının özel hayatını araştırmak, anne, baba ve büyüklere saygısızlık hakkında bilgi verilmekte, kötü davranışlar karşısında duyarsız kalınmaması gerektiği ve başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal olduğu belirtilmektedir. Kötü davranışların yanı sıra alkollü içki içmek, uyuşturucu kullanmak, kumar oynamak gibi alışkanlıklar hakkında öğrenciler bilinçlendirilmektedir. Kötü alışkanlıkların nasıl başladığı anlatılarak kötü alışkanlık ve davranışlardan nasıl sakınılabileceği konusunda öğrencilere yol gösterilmektedir. Tüm bu bilgilerle öğrencilerin topluma uyumuna destek sağlanmaktadır.

Bu ünite yeni müfredatta benzer bir muhteva ile aynı sınıfta verilmektedir.

6. Sınıf 5. Ünite: Dostluk ve Kardeşlik: Topluma uyum sağlaması hedeflenen insanların sahip olmaları beklenen nitelikler arasında dostluk ve kardeşliğin önemini anlamaları da vardır. Bu üniteye dostluk ve kardeşlik ile ilgili aşağıdaki mesajlar verilmiştir:

* Sosyal bir varlık olan insan, dertlerini ve sevinçlerini paylaşacağı, gerektiğinde yardımını isteyeceği bir dosta ihtiyaç duyar.

* Sevgi, toplumda huzur ve barış; insanlar arasında da dostluk ve kardeşliği sağlar.

* İnsan toplumsal bir varlıktır ve tek başına yaşayamaz. İslam dini, insanlar arası ilişkilerde bazı ölçütler koymuş ve bunlara uyulmasını istemiştir. Kavgayı, kıskançlığı, dedikoduyu, dargınlığı vb. kötülükleri yasaklamıştır.

* Her insan, sevgi ve barışa önem vermelidir. Sevgiden ve hoşgöründen uzak olan insanlar kavga ve savaşa yönelirler. Dünyada huzur ve mutluluk isteyen kişiler, barıştan yana olmalıdırlar.

Bu ünite yeni müfredatta benzer bir muhteva ile 4. sınıfta ‘Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik’ adıyla verilmektedir.

6. Sınıf 5. Ünite: Kutsal Kitapları Tanıyalım: Üniteye yer alan ‘Davranışlarımızda Kutsal Kitabımızdaki Öğütleri Dikkate Alalım’ konusunda insanların toplumsal ilişkilerine dair, Kur’an’ın insanlardan, anne ve babalarına iyi davranmalarını, onlar daima güzel söz söylemelerini, onları üzecek söz ve davranıştan kaçınmalarını; akrabalar, komşular ve arkadaşlarla iyi ilişkiler kurmalarını istemektedir. Ayrıca insanların dayanışma içinde olmalarını, toplumdaki yoksul, yetim ve kimsesizleri koruyup gözetmelerini öğütlemektedir. Kur’an-ı Kerim’in, doğruluğu esas almayı, dürüstlüğü, insanları aldatmamayı, başkalarının haklarına saygı göstermeyi

emrettiği; insanlarla alay etmeyi, dedikodu yapmayı, insanları hor görmeyi, başkalarına lakap takmayı, büyülenmeyi, cimriliği, katı yürekli olmayı, kin ve düşmanlık beslemeyi yasakladığı anlatılmaktadır. Herkese karşı iyiliksever, alçak gönüllü, şefkatli, merhametli ve güzel ahlâklı olmayı öğütlediği belirtilmektedir. Tüm bu öğütler, öğrencilerin topluma uyumuna yardımcı olacaktır.

Bu konu yeni müfredatta bulunmamaktadır.

7. Sınıf 1. Ünite: Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım: Ünite öğrencilerin topluma uyumlu bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olacak aşağıdaki mesajlar verilmiştir:

* Kur'an, anne-babaya iyi davranmayı emreder, onları kıracak ve incitecek davranışlardan kaçınılmasını ister.

* Kur'an, insanlar arası ilişkilerde adalete önem verilmesini ister. Yakınlara iyi davranmayı ve her türlü kötülükten uzak durmayı emreder.

* İnsanlarla ilişkilerde daima anlayışlı ve hoşgörülü olunmalıdır. Tüm insanlara sevgi ve saygıyla yaklaşılmalı, herkes için iyi düşünceler taşınmalıdır.

* İnsanlar doğadaki dengeyi bozacak davranışlardan kaçınılmalı, çevreyi kirletmemeli, ağaçlara ve bitkilere zarar vermemelidir.

* İnsanlar, hayvanları korumalı ve sevmeli, havanın ve suların temiz kalması için üzerlerine düşeni yapmalıdır.

Bu ünite yeni müfredatta 6. sınıfta 'Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri' adıyla benzer bir muhteva ile verilmektedir.

7. Sınıf 2. Ünite: Din Güzel Ahldır: Ünite öncelikle, dindar olmanın güzel ahlâklı olmayı gerektirdiği belirtilmektedir. Ünite öğrencilerin topluma uyumuna yardımcı olabilecek olan aşağıdaki mesajlar verilmiştir:

* İnsan toplumsal bir varlıktır. Birlikte yaşamının gereği olarak üzerine düşen görevleri yerine getirmelidir. İnsanlar, görev ve sorumluluklarını yerine getirdikleri zaman toplum içinde saygın bir yer edinirler.

* Verilen söz yerine getirilmelidir. Sözünde durmayan insanlar ilişkilerin bozulmasına neden olurlar. Toplumda güven ve dostluk ortamının zarar görmesine yol açarlar.

* Her insan emanetleri korumaya özen göstermelidir.

* Güvenilir bir insan kimseye kin gütmemeli, iftira, dedikodu, gıybet, kıskançlık, bozgunculuk ve büyülenmek gibi davranışlardan kaçınılmalıdır.

* İnsanlar yalan ve hileden her zaman uzak durmalıdırlar. Çünkü yalan ve hile, insanlar arası ilişkilerin bozulmasına neden olur ve toplumsal güveni zedeler. Birbirine güvenmeyen insanların oluşturduğu bir toplumda ise huzur ve barış temin edilemez.

* Gıybet, yani insanların arkasından konuşma, ilişkilerin bozulmasına ve toplumsal güvenin zedelenmesine neden olur. Gıybet İslâm'ın yasakladığı davranışlardandır.

* Kıskançlık, yalan ve iftiradan kaçınılmalıdır. Bu gibi olumsuz davranışlar ilişkileri bozar ve toplumsal güvene zarar verir.

* İnsanlar başkasını fiziksel yapısı, maddî durumu, rengi, dini vb. nedenlerle kınamamalı, hiç kimseyi küçümsememeli ve hor görmemelidir.

* Öfke, insan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen kötü bir duygudur. İnsanlar öfkelerini kontrol etmelidirler.

* Toplum içerisinde yaşmanın gereği olarak görgü kurallarına uyulmalıdır.

* Konuk olarak gidilecek yere önceden haber verilmelidir.

* Ev sahibinin izni olmadan içeriye girilmemelidir.

* Ziyaretler gereğinden fazla uzatılmamalıdır.

* Yemeklerden önce ve sonra eller yıkanmalıdır.

* Toplu taşıma araçlarında diğer insanları rahatsız edecek konuşmalardan kaçınılmalıdır.

* Bulunulan ortama uygun giyinilmelidir.

* Yüksek sesle ve rahatsız edici şekilde konuşulmamalıdır.

* Tartışma sırasında söz alınmadan konuşulmamalı, konuşan kimse saygıyla dinlenmeli ve onun sözü kesilmemelidir.

* Kullanmanın uygun olmadığı ortamlarda cep telefonu kapalı tutulmalıdır.

* Yolda kaldırımdan yürünmeli ve başkalarına zarar verilmemeli, ve yerlere tükürülmemelidir.

* Toplu taşıma araçlarında yaşlılara, engellilere ve hamilelere yer verilmelidir.

* Esnerken ve öksürürken ağız el ile kapanmalı ve mendil taşıma alışkanlığı edinilmelidir.

* Yemeğe orada bulunanlarla beraber başlanmalıdır.

* Herkesin kullanımına açık olan park, bahçe vb. alanlar kirletilmemelidir.

* Konuşurken nezaket kurallarına uyulmalıdır.

* Savurganlığın kişiye topluma zararları vardır. Savurganlıktan kaçınılmalıdır.

Bu ünite yeni müfredatta ‘Din ve Güzel Ahlâk’ adıyla benzer bir muhteva ile 8. sınıfta verilmektedir.

7. Sınıf 4. Ünite: Melekler ve Diğer Görünmeyen Varlıklar: Üniteye yer alan ‘Meleklerle İman Davranışların Güzelleşmesine Katkıda Bulunur’ adlı konuda öğrencilerin topluma uyumuna yönelik şu mesajlar verilmektedir:

* Meleklerin her an insanları gördüğüne inanan insan Allah’ın yasakladığı ve toplumun çirkin saydığı her türlü davranıştan kaçınmalıdır.

* İnsanlarla iyi geçinmeli, yoksullara ve muhtaçlara yardım edilmelidir.

* Başkalarının haklarına saygı gösterilmelidir.

* Her zaman nazik, kibar ve anlayışlı olunmalıdır.

* İnsanların kalplerini kırmamaya özen gösterilmelidir.

* İftira, dedikodu, gıybet ve alay etme gibi kötü davranışlardan uzak durulmalıdır.

Bu konular yeni müfredatta ‘Melek ve Ahiret İnancı’ ünitesinde, aynı sınıfta benzer bir muhteva ile verilmektedir.

7. Sınıf 5. Ünite: Ahiret İnancı: Ahiret inancının insan davranışları üzerindeki etkisinden yola çıkılarak, öğrencilerin topluma uyumuna yardımcı olabilecek mesajlar şu verilmektedir:

* Allah’ın güzel işler yapanları ödüllendireceğinin bilincinde olan insanlar ailelerine, çevrelerine ve ülkelerine yararlı olacak işler yapmalıdırlar.

* Yoksullar, kimsesizler ve engelliler korunup gözetilmelidir.

* Ahiret gününe inanan insan, herkesle iyi geçinmeli, kimseye haksızlık yapmamalı, kendinden küçüklere karşı şefkatli ve koruyucu olmalıdır. Komşular, akrabalar ve arkadaşlarla iyi geçinilmelidir.

* Yalan ve iftiradan kaçınılmalı, verilen sözde durulmalıdır.

* Büyüklenilmemeli ve kimseyle alay edilmemelidir.

Bu konular yeni müfredatta aynı sınıfta ‘Melek ve Ahiret İnancı’ adlı üniteye benzer bir muhteva ile verilmektedir.

7. Sınıf 6. Ünite: Ailemiz: Üniteye en temel toplumsal kurum olan aileye ilişkin şu bilgiler verilmektedir:

* Aile toplumun çekirdeği ve en temel birimidir. Kişiyi toplumsal yaşama hazırlayan bir kurumdur. İlk İnsan topluluklarından bu yana her toplumda köklü bir kurum olarak aile görülmektedir.

* Toplum çok sayıda aileden oluşur. Bu nedenle aile yapısı ne kadar sağlam ve düzenli olursa toplum da o derece güçlü ve gelişmiş olur.

* Bir topluma ait gelenek, görenek, örf ve âdetler aile kurumu sayesinde korunur ve gelecek kuşaklara aktarılır. Ailenin önemini kavrayamayan milletler pek çok sorunla karşılaşmışlar ve varlıklarını sağlıklı şekilde sürdürememişlerdir. Bütün bu nedenlerle Türk milleti aileye büyük önem vermiştir.

* Aile içindeki ilişkiler sevgi, saygı ve yardımlaşma üzerine kuruludur.

* Aile bireylerinin birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken görev ve sorumlulukları vardır.

* Ailede çıkabilecek sorunlar karşılıklı anlayış içinde çözümlenmelidir.

Bu ünite yeni müfredatta bulunmamaktadır.

7. Sınıf 7. Ünite: Dinleri Tanıyalım: Üniteye yer alan ‘Başkalarının İnançlarına Saygı Gösterelim’ konusunda din ve vicdan özgürlüğünün, insanların sahip olduğu temel haklardan olduğu, hiç kimsenin inancından dolayı kınanamayacağı, insanlar arasındaki din ve inanç farklılıklarının doğal karşılanması gerektiği anlatılmaktadır. Ayrıca laiklik ilkesinin din ve vicdan özgürlüğünün garantisi olduğu; Türk toplumuna, toplumsal barış ve huzurun egemen olması yönünden yarar sağladığı belirtilmiştir.

Bu konu yeni müfredatta ‘Dinler ve Evrensel Öğütleri’ ünitesinde 8. sınıfta benzer bir muhteva ile verilmektedir.

8. Sınıf 4. Ünite: Kaza ve Kader İncancı: Üniteye yer alan ‘ İnsan İçin Ancak Çalıştığının Karşılığı Vardır’ konusunda İslam’ın çalışmayı emrettiği, çalışmadan kazanmayı ve dilencilik yapmayı hoş karşılamadığı belirtilmektedir. Çalışkan insanların, ülkelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişip kalkınmasına katkı sağladığı belirtilmektedir. Böylece topluma uyum sağlaması amaçlanan öğrencilerin çalışarak topluma faydalı birer insan olarak yetişmelerine yönelik mesajlar verilmiştir.

Bu ünite yeni müfredatta aynı sınıfta ‘Kaza ve Kader’ adıyla benzer bir içerikle verilmektedir.

8. Sınıf 5. Ünite: İnanç ve Davranış İlişkisi: Üniteye öğrencilerin topluma uyum sağlamasına yönelik aşağıdaki mesajlar verilmektedir:

* İnsan sosyal bir varlıktır. Toplum içerisinde başkaları ile beraber yaşar. Birlikte olduğu kişilerle arkadaşlık ve komşuluk gibi ilişkiler kurar. Bu ilişkilerin sağlıklı yürüyebilmesi, bireylerin birbirlerine güven duymalarına bağlıdır. Güven ortamının oluşması için de insanların dürüst olmaları gerekir.

* Güvenilir ve dürüst insanlardan oluşan toplumlarda hırsızlık, yolsuzluk, dolandırıcılık, rüşvet vb. olumsuz davranışlar görülmez. İslâm dini dürüstlüğe büyük önem vermiştir.

* İslâm dini çalışmayı ibadet olarak görmektedir. Çalışkan ve üretken olan insan hem kendisine hem de topluma yararlı olur.

* Yardımlaşmanın toplumsal huzurun oluşmasında, birlik ve beraberliğin sağlanmasında, üzüntülerin, sıkıntıların ve zorlukların aşılmasında çok önemli bir yeri vardır. İslam dini her konuda yardımlaşmayı öğütler.

* İnsanlara karşı güzel davranmak, anne, baba ve büyüklere saygılı olmak, küçüklere sevgiyle yaklaşmak salih ameldir. Ayrıca kişinin temiz olması, yurdu ve ulusu için çalışması, başkalarına nazik davranması, insanları, hayvanları ve tüm canlıları sevmesi de Salih amel kapsamına girer.

* İnsanların toplum kurallarına uyması, kendilerine yapılmasını istemedikleri bir şeyi başkalarına yapmamaları topluma yönelik iyi ve güzel işlerdir.

Bu ünite yeni müfredatta yer almamaktadır.

8. Sınıf 6. Ünite: Dindeki Anlayış Farklılıkları:

Bu ünite de toplumlarda var olan farklı dinî anlayışların sorun değil, kültürel zenginlik olarak görülmesi gerektiği, hiç kimsenin dinî anlayışından dolayı kınanamayacağı belirtilmektedir. Bu ünite de öğrencilerin hoşgörülü bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olunması amaçlanmaktadır.

Bu ünite yeni müfredatta ‘İslâm Düşüncesinde Yorumlar’ adıyla aynı sınıfta benzer bir içerikle verilmektedir.

4.2.4. Görev ve Sorumluluk Bilincinin Gelişmesi

Sorumluluk bilincinin oluşması sosyalleşme sürecinin gereklerindedir. Topluma katılması beklenen her ferdin görev ve sorumluluklarının bilincinde olması gerekir. Sorumluluk sahibi insanlar toplumsal ilişkilerinde daha başarılı olurlar. Bu bilinci taşımayan insanlarsa en başta aileleri ve arkadaşları olmak üzere çevreleriyle sorunlar yaşarlar.

Görev ve sorumluluk bilincinin kazanılmasında çocukluk dönemi çok önemlidir. Sorumluluk bilinci bu dönemde kazanılmadığı takdirde ileride kazanılması çok zor olacaktır. Okullara, çocukluk döneminin büyük kısmının geçirildiği yerler olmaları itibarıyla, sorumluluk bilincinin kazandırılmasında önemli görevler düşer.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin temel ilkelerinde yer alan ‘Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bir birey olarak yetişmeleri önemsenmiştir’ (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2007, Sayı: 2593) şeklindeki ifade, dersin öğrencilerin sorumluluk bilincine ulaşmalarına verdiği önemi göstermektedir. Öğretim

programının öğrencilere kazandırılmasını öngördüğü değerler arasında “sorumluluk” da yer almaktadır.

19.09.2000 tarihli programın temel ilkelerinde yer alan ‘Kader kavramının yanlış yorumlanarak sorumluluktan kaçınılamayacağına bilinmesi’ (Bkz. Tebliğler Dergisi, 2000, Sayı: 2517) şeklindeki ifade sorumluluğa vurgu yapmaktadır.

19.09.2000 tarihli müfredatta yer alan pek çok ünite öğrencilerde görev ve sorumluluk bilincinin gelişmesine hizmet etmektedir. Bu konuda öne çıkan üniteler aşağıda verilmiştir:

4. Sınıf 4. Ünite: Ailem ve Din: İnsanların aile içindeki sorumluluklarının anlatıldığı ünite aşağıdaki mesajlar verilmektedir:

* Aile içi ilişkilerin iyi olması için yardımlaşmaya önem vermek gerekir. İnsanlar bunun bilincinde olmalı ve üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelidirler. Çocuklar sabah kalkınca yataklarını düzeltmeli, defter, kitap, çanta gibi okul eşyalarını dağınık bırakmamalı, ev işlerinde anne ve babalarına yardımcı olmalıdırlar.

* Çocuklar kendilerine verilen harçlığı tutumlu kullanmalı ve savurganlıktan kaçınmalıdır.

* Kardeşler birbirlerine sıkıntılı anlarında yardımcı olmalıdır.

Bu ünite yeni müfredatta ‘Aile ve Din’ adıyla aynı sınıfta benzer bir muhteva ile verilmektedir.

6. Sınıf 3. Ünite: Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz: Vatandaşlık görevleri üzerinde durulan ünite aşağıdaki mesajlar verilmektedir:

* Vatanımızı ve milletimizi çok sevmeli, Türk milletinin bir bireyi olmaktan ve onun için çalışmaktan gurur duyulmalıdır. Millet birlik ve bütünlüğünü korumak, yurdun gelişip kalkınmasını sağlamak için herkes üzerine düşen görevleri yerine getirmelidir.

* Herkes vatanına karşı görevlerini yerine getirmelidir. Atalarımızdan bize miras kalan millî ve manevî değerler gelecek nesillere ulaştırılmalıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için zamanı geldiğinde askerlik görevi severek yerine getirilmelidir. Bu herkesin vatandaşlık görevidir.

Bu ünite yeni müfredatta benzer bir muhteva ile verilmektedir.

7. Sınıf 2. Ünite: Din Güzel Ahlâktır: Ünite yer alan ‘Üzerime Düşen Görevleri Yaparım’ konusunda aşağıdaki mesajlar verilmektedir:

* İnsan toplumsal bir varlıktır. Birlikte yaşamının gereği olarak üzerine düşen görevleri yerine getirmelidir. İnsanlar görev ve sorumluluklarını yerine getirdikleri zaman toplum içinde saygın bir yer edinirler.

* Devlete, vatana ve millete yararlı birer insan olmaya çalışılmalıdır.

* İnsanlar bilgi birikimlerini arttırmalı ve kendilerini geliştirmeye çalışmalıdırlar.

* Yasalara karşı saygılı olunmalı, vatandaşlar devletin kendilerine verdiği görevleri yerine getirmelidirler.

* Görev ve sorumlulukların yerine getirilmemesi toplumda birçok olumsuzluğa neden olur. Evde, okulda, hastanede, mahkemelerde işler sağlıklı yürümez. İnsanlar birbirlerinden şikâyetçi olmaya yönelirler. Bütün bunlar da kimsenin istemeyeceği durumlardır. Bu nedenle her insan, görevini bir emanet olarak görmeli ve bu emaneti koruma konusunda titiz davranmalıdır.

* Öğrencinin en başta gelen görevi, derslerine çok çalışmaktır, okuyup öğrenerek kendini geliştirmektir.

* Herkes sahip olduğu değerleri sürekli geliştirmelidir.

* Anne babaya sevgi ve saygıyla yaklaşılmalı, onların sözleri dinlenmelidir.

* Aile içi sorumluluklar yerine getirilmelidir.

Bu konu yeni müfredatta yer almamaktadır.

7. Sınıf 5. Ünite: Ahiret İnancı: Üniteye öğrencilerde sorumluluk bilincinin oluşmasına yardımcı olabilecek aşağıdaki mesajlar verilmektedir:

* Allah yeryüzünü ve içindekileri insanın emrine vermiş ve onu yaptıklarından sorumlu tutmuştur.

* Allah, bu dünyadaki bütün davranışlarından insanı sorumlu tutacak, iyi ve güzel davranışlarda bulunanları ödüllendirecek, kötülük yapanları da cezalandıracaktır.

* Ahiret gününe inanan insan davranışlarının sonuçsuz kalmayacağını bilir. Bu nedenle bütün işlerinde sorumluluk duygusuyla hareket eder.

Bu konular yeni müfredatta aynı sınıfta 'Melek ve Ahiret İnancı' ünitesinde benzer bir içerik ile verilmektedir.

7. Sınıf 6. Ünite: Ailemiz: Üniteye, öğrencilerin aile içi görev ve sorumluluklar konusunda bilinçlenmelerine hizmet edecek aşağıdaki mesajlar verilmiştir:

* Aile bireylerinin birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken bazı görevleri vardır. Ailenin huzur ve mutluluğu için bu görevlerin eksiksiz olarak yerine getirilmesi gerekir.

* Aile düzenini ve onun devamını sağlamak, öncelikle anne ve babanın görevidir. Bu yönden eşlerin birbirlerine karşı görevlerini yerine getirmeleri aile mutluluğunun güvencesidir.

* Anne ve babaların çocuklarına karşı da yerine getirmeleri gereken görevleri vardır. Anne babalar, çocuklarına şefkat göstermeli, çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmeleri için çaba harcamalıdır. Onlara küçük yaşlardan itibaren her konuda yardımcı olmalı ve yol göstermelidirler.

* Çocukların iyi bir eğitim alıp hem kendilerine hem de topluma yararlı bireyler olarak yetişmeleri anne ve babaların görevidir.

* Anne ve babalar, çocukları arasında ayırım yapmamalı, onlara eşit davranmalıdır.

* Çocuklar ailelerinin kendileri için yaptığı fedakârlıklara layık olmaya çalışmalıdır.

* Çocuklar anne babalarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeli, evde üzerlerine düşen işleri yapmalıdırlar.

* Ailede kardeşler birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Her zaman birbirlerine yardımcı olmalıdırlar.

* Sorumluluk bilinci, küçük yaşlardan itibaren ailede kazanılır. Bu konuda anne ve babaların rolü büyüktür. Öncelikle onlar kendi sorumluluklarını yerine getirmeli, çocuklarına da bu bilinci kazandırmalıdırlar.

* Aileye katılan her yeni üye, ailenin mutluluk ve sevinç kaynağıdır. Ancak her doğan çocuk yeni görev ve sorumlulukları beraberinde getirir.

* Anne ve babalar çocuklar dünyaya gelmeden sorumluluklarını hissetmeli ve hazırlıklarını yapmalıdırlar.

Bu ünite yeni müfredatta yer almamaktadır.

8. Sınıf 4. Ünite: Kaza ve Kader İnancı: Ünite Allah'ın insanlara iyiyi-kötüyü ayırt etme gücü ve özgürlük verdiği bunun sonucu olarak da insanların yaptıkları her şeyden sorumlu tutulacakları anlatılmaktadır. Fakat insan, iradesi dışında kalan konulardan sorumlu tutulmayacaktır.

Bu ünite yeni müfredatta aynı sınıfta 'Kaza ve Kader' adıyla benzer bir muhteva ile verilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanın kendine özgü davranışları öğrenerek topluma uyum sağlaması olan sosyalleşme, insanın sosyal bir varlık olarak diğer insanlarla birlikte yaşayabilmesi için şarttır. Çalışmamızda ele alınan psiko-sosyal gelişim kuramı ve sosyal öğrenme kuramı insan ve sosyal çevre ilişkisini açıklaması bakımından önem taşımaktadır.

Gelişen ve karmaşıklaşan günümüz toplumlarında dünyaya yeni gelen bireylerin sosyalleşmesi için eğitim faaliyetlerinin daha plânlı ve sistemli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle ilk ve ortaöğretim kurumları, toplum hayatının birer parçası haline gelmesi beklenen bireylerin sosyalleşmesi açısından önem taşımaktadır. Diğer derslerle birlikte Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, öğrencilerin topluma, toplum kültürüne ve değerlerine uyum sağlayarak toplumsal görev ve sorumluluklarının bilincine erişmelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Toplum kültürünün yeni nesle aktarılmasının amaçlandığı eğitim alanında, Türk toplumunun neredeyse tamamının inandığı dinin İslâm olması nedeniyle, kültürün dinî ve ahlâkî boyutunun verildiği Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi muhtevasının İslâm dini temelinde hazırlanması doğaldır. İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in sünnetinde insanlar arası ilişkileri düzenleyen pek çok ayet ve hadis vardır. Öğrencilerin sosyalleşmelerine yardımcı olabilecek olan bu ayet ve hadislerin bir kısmı Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri için hazırlanan müfredatlarda yer almaktadır. 28.12.2006 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren yeni Din kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi müfredatında ayet ve hadislere daha fazla yer verilmiştir.

Okullarımızdaki Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin muhtevası Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda belirlenen öğretim programları ile çizilmektedir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretim programlarının temel ilkelerinde ve genel amaçlarında öğrencilerin sosyalleşmesine dönük pek çok ifade yer almaktadır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmayla aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Okullarımızda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi, öğrencilerin sosyalleşmesine olumlu yönde katkı sağlayabilecek niteliklere sahiptir. Zira dersin üzerine kurulu olduğu iki temel unsur; din ve ahlâk kültürünün temel unsurlarından olup öğrencilerin topluma uyumuna hizmet etmektedir. Ayrıca din, sosyologlar tarafından temel sosyalleştirici

kurumlar arasında sayılmaktadır. Yalnız, bu dersi alan her öğrencinin, sosyalleşmeye yönelik mesajları içselleştirip hayata geçirdiklerini iddia edemeyiz.

2. Öğrencilerin sosyalleşmesinde dinin yanı sıra aile ve okul da son derece etkili unsurlardır. Çocuğu hayata hazırlayan en önemli toplumsal kurum ailedir. İnsanın yaşı ilerledikçe sosyalleşmesi üzerinde çevrenin etkisi daha da artar. Okulun, öğrencileri topluma uyumlu bireyler olarak yetiştirme hedefine ulaşabilmesi için okul-aile diyalogunun geliştirilmesi gerekmektedir. Okulun öğrencilere kazandırmayı amaçladığı olumlu davranışlar çoğu zaman aile ve çevrenin bu konularda farklı mesajlar vermesi nedeniyle sonuçsuz kalmaktadır.

3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin öğrencilerin sosyalleşmesine etkisi daha da artırılabilir. Okullarımızda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin zorunlu dersler arasında bulunduğu, ilköğretim ve ortaöğretime tâbi olan her öğrencinin bu dersi aldığı göz önüne getirildiğinde, toplumumuzda sosyalleşme sorunları olan pek çok insanın varlığı verilen eğitimden arzulanan sonuca ulaşamadığını göstermektedir. Dersin müfredatı, öğretim süreci ve öğretmenlerinin aldıkları eğitim gözden geçirilip eksikler giderilerek daha başarılı olunabilir. Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi hayatın içine dâhil olabildiği ölçüde öğrencilerin sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca öğrencilerin gelişimini olumsuz yönde etkileyen çeşitli batıl inançların ortadan kaldırılmasında, kaderin ve tevekkülün yanlış anlaşılmasının önüne geçilmesinde görev Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine düşmektedir.

4. Araştırmamızda incelediğimiz 19.09.2000 ve 28.12.2006 tarihli müfredatlarda öğrencilerin kültürü ve toplumsal değerleri tanımasına, görev ve sorumluluk bilincini kazanarak topluma uyum sağlanmasına ve böylece sosyalleşmesine yönelik pek çok ifade yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Alemdar- Kaya, Korkmaz – Raşit (1983), *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Arı, Ramazan (2003), *Gelişim ve Öğrenme*, Atlas Yayınları, Konya.
- Aslan, Cahit (1997), *Sosyoloji*, Baki Yayınevi, Adana.
- Bacanlı, Hasan (2000), *Eğitim Psikolojisi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Bahar, Halil İbrahim (2005), *Sosyoloji*, Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgin, Beyza (2001), *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara
- Bolay- Sarıkavak, Süleyman Hayri – Kazım (2001), *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Bozkurt, Veysel (2006), *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Celkan, Hikmet Yıldırım(1990), *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi*, M. E. B. Yayınları, İstanbul.
- Çelen, Nermin (1999), *Öğrenme Psikolojisi Kuramlar*, İmge Kitabevi, Bursa.
- Çubukçu, İbrahim Âgâh (1990), “Kültürümüzde Din Unsuru”, *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. 65-78.
- Doğan, İsmail (2000), *Sosyoloji*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, İsmail (2002) , *Sosyoloji*, Pagema Yayıncılık, Ankara.
- Dönmezer, Sulhi (1999), *Toplumbilim*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Ergün, Mustafa (1994), *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Erkal, Mustafa(1995), *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul.
- Fichter, Joseph (1996), *Sosyoloji Nedir?* Çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Giddens, Anthony (2000), *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Güvenç, Bozkurt (1997), *Kültürün ABC'si*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hatipoğlu, Haydar (1983), *Sünen-i İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi IX*, Kahraman Yayınları, İstanbul.
- Tebliğler Dergisi, “*İlköğretim (4,5,6,7 ve 8. sınıf) Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programları*”, No : 2517, Ekim 2000.
- Kocacık, Faruk (2003), *Toplumbilim Ders Notları*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- Özkalp, Enver (2005), *Sosyolojiye Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa.

- Öztürk, Hüseyin (1993), *Eğitim Sosyolojisi*, Hatiboğlu Yayınları, Ankara.
- Selçuk, Mualla (2000), “Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?”, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, M. E. B. Yayınları, İstanbul, s. 207-224.
- Selçuk, Mualla (2000), “Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme”, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, M. E. B. Yayınları, İstanbul, s. 85-94.
- Senemoğlu Nuray (1998), *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Özsen Yayınları, Ankara.
- Silah, Mehmet (2000), *Sosyal Psikoloji*, Gazi Yayınları, Ankara.
- Sofuoğlu, Mehmed (1988), *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi VI-VII-VIII*, İrfan Yayınları, İstanbul.
- Sofuoğlu, Mehmed (1989), *Sahîh-i Buharî ve Tercemesi V-XII- XIII –XIV- XV*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Tan, E. Mine (1981), *Toplum Bilimlerine Giriş*, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Tezcan, Mahmut (1997), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Tolon, Barlas (1996), *Toplum Bilimlerine Giriş*, Murat ve Adım Yayıncılık, Ankara.
- T.D.V. (Türkiye Diyanet Vakfı) (1993), *Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara.
- TTKB (Talim ve Terbiye Terbiye Kurulu Başkanlığı) (2006), *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Programı ve Kılavuzu*, MEB Yayınevi, Ankara.
- Yavuz, Kerim (1998), *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana.
- Yavuz, Kerim (1998), *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yapıcı-Yapıcı, Şenay – Mehmet (2005), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Anı Yayınları, Ankara.
- Yeşilyaprak, Binnur (2002), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, PegemA Yayıncılık, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mehmet DAVARCI

Doğum Yeri / Yılı: Karaisalı / 1982

Medenî Durumu: Bekâr

Telefon: 0322 – 578 21 26

Adres: Kâzım Karabekir Mah. 4221 Sok. No:1 Yüreğir / Adana

E-Mail Adresi : mehmet5765@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

2003-2008: Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

1999-2003: Lisans: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1993-1999: Lise: Karaisalı İmam Hatip Lisesi

1988-1993: İlkokul: Örcün Köyü İlkokulu

Yabancı Dil: Arapça, İngilizce

İŞ DURUMU

2003-... : Albay İbrahim Karaoğlanoğlu İlköğretim Okulu Yüreğir / Adana Din

Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni